

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI ANA BİLİM DALI
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**1909 TARİHLİ ŞEHZADE ZİYAEDDİN EFENDİ KÖŞKÜ (SOKULLU
KÖŞKÜ) VE DEĞİŞİMİNİN MEKANSAL ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Sadık Çağrı BİLDİŞ

Ankara-2023

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI ANA BİLİM DALI
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

1909 TARİHLİ ŞEHZADE ZİYAEDDİN EFENDİ KÖŞKÜ
(SOKULLU KÖŞKÜ) VE DEĞİŞİMİNİN MEKANSAL ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Sadık Çağrı BİLDİŞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Şule PFEIFFER TAŞ

Ankara-2023

KABUL VE ONAY

Sadık Çağrı Bildiş tarafından hazırlanan “1909 Tarihli şehzade Ziyaeddin Efendi Kõřkũ (Sokullu Kõřkũ) ve Değişiminin Mekansal Analizi” başlıklı bu çalışma, 11/01/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jũrimiz tarafından İç Mimarlık ve evre Tasarımı Ana Bilim Dalı, İç Mimarlık ve evre Tasarımı Programında Yũksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elif GũNEř Başkan)

Prof. Dr. şule PFEİFFER TAş (Danışman)

Doç. Dr. Őzlem Sağiroğlu DEMİRCİ (ũye)

Doç. Dr. şule TUZLUKAYA

Enstitũ Mũdũrũ

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

1.02.2023

Sadık Çağrı Bildiş

ÖZ

BİLDİŞ, Sadık Çağrı. 1909 Tarihli Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü) ve Değişiminin Mekansal Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Geleneksel Türk konut mimarisinde önemli bir yere sahip ahşap kârgir yapılardan ve döneminin son örneklerinden biri olan, yapımına 1909 yılında başlanan Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü) İstanbul'un Kadıköy semtinde yer almaktadır. Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü yapıldığı günden günümüze kadar değişik kişiler tarafından farklı amaçlarla kullanılmış ve son olarak 2013 yılında Yapı Merkezi tarafından restore edilmiştir. Bu tez çalışması kapsamında İstanbul ve Kadıköy'ün tarihi araştırılmış, köşkte etkisi olan mimari akımlar incelenmiştir. Köşkün mevcut durumu için alan çalışması yapılmış, gözlemler fotoğraflarla belgelenmiş, rölöve çizimleri ve restitüsyon projeleri incelenerek elde edilen bilgiler çalışma kapsamında kullanılmıştır. Ancak yapılan alan çalışması kapsamında bütün mekanlar araştırmacı tarafından fotoğraflanamamıştır. Köşkün mevcut halinin araştırmacı tarafından çekilebilen görselleri, Yapı Merkezi tarafından restorasyon çalışması öncesinde çekilen görselleri ile kapsamlı bir şekilde karşılaştırılmıştır. Dönemin ahşap yapılarından biri olan ve günümüze ulaşmış nadir köşkler arasında bulunan Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün mimarı kesin olarak bilinmemekle beraber Vedat Tek olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda köşkün mimar Vedat Tek ile ilişkisi, mimarın diğer yapıları ve el kitaplarında bulunan çizimlerle birlikte karşılaştırma yapılarak incelenmiştir. Ayrıca köşkün cephe ve mimari özellikleri dönemin diğer yapılarıyla da karşılaştırılmıştır. Bu çalışma ile daha önce hakkında herhangi bir akademik çalışma olmayan Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün mevcut durumunun incelenerek özgün mimari tasarımına yönelik değerlendirmeler yapılması ve literatüre kazandırılması hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Köşk mimarisi, Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü), mimar Vedat Tek, restorasyon, 19.yüzyıl yapıları.

ABSTRACT

BİLDİŞ, Sadık Çağrı. 1909 Prince Ziyaeddin Efendi Mansion (Sokullu Mansion) and Spatial Analysis of Its Change, Master Thesis, Ankara, 2023.

Şehzade Ziyaeddin Efendi Mansion (Sokullu Mansion), one of the last examples of its period and wooden masonry structures that have an important place in traditional Turkish residential architecture, is located in the Kadıköy district of Istanbul. Şehzade Ziyaeddin Efendi Mansion has been used by different people for different purposes since the day it was built and was lastly restored by Yapı Merkezi in 2013. Within the scope of this thesis, the history of Istanbul and Kadıköy was researched, and the architectural movements that had an impact on the mansion were examined. Fieldwork was carried out for the current state of the mansion, observations were documented with photographs, and the information obtained by examining the survey drawings and restitution projects was used within the scope of the study. However, not all places could be photographed by the researcher within the scope of the field study. The images of the current state of the mansion, which can be taken by the researcher, were extensively compared with the images taken by Yapı Merkezi before the restoration work. The architect of Şehzade Ziyaeddin Efendi Mansion, one of the wooden structures of the period and one of the rare mansions that have survived to the present day, is not known for sure, but it is thought to be Vedat Tek. In this context, the relationship of the mansion with the architect Vedat Tek was examined by comparing it with the other buildings of the architect and the drawings in the handbooks. In addition, the facade and architectural features of the mansion were compared with other structures of the period. With this study, it is aimed to examine the current situation of Ziyaeddin Efendi Mansion, about which there is no academic study before, to make evaluations about its original architectural design and to bring it into the literature.

Keywords: Mansion architecture, Ziyaeddin Efendi Mansion (Sokullu Mansion), Architect Vedat Tek, restoration, 19th century structures.

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecinin her aŐamasında bilgi, tecrübe ve önerilerini bana aktaran, ve bu araştırmanın gerçekteŐmesini sağlayan değerli danıŐmanım Prof. Dr. Şule PFEIFFER TAŞ'a sonsuz teşekkür ve Őükranlarımı sunarım.

Araştırma sürecinde ihtiyaç duyduğum tüm bilgileri benimle paylaŐan ve bu çalıŐmada kullanmama izin veren YAPI MERKEZİ İnşaat ve Sanayi A.Ő., Fatih YILMAZ, Muhammed ARSLAN ve projenin müellifi olan yüksek mimar Z. Ayşe GÜNGÖR (AKYIL)'e teşekkür ederim.

Maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen babam Mehmet BİLDİŞ' e ve annem Arife DOĞAN' a teşekkür ederim.

Ayrıca manevi desteği ve tez yazım aŐamasındaki katkılarından dolayı Zeynep GÜRGEY' e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLOLAR DİZİNİ	vii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TEZİN AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEMİ.....	3
BÖLÜM 2: İSTANBUL’UN TARİHİ ve OSMANLI MİMARİSİNİN 20.YÜZYIL BAŞLARINA KADAR OLAN GELİŞİMİ	5
2.1 İstanbul Yerleşiminin Tarihi Süreci	5
2.2 Osmanlı Mimarisinin Gelişimine Kısa Bir Bakış	8
2.2.1. Kamusal alanda mimarinin gelişimi	9
2.2.2. Geleneksel konut mimarisi ve sivil mimarinin gelişimi	29
2.2.3. Geleneksel Türk Evi’nde plan gelişimi	29
2.2.3.1. Sofasız plan tipi	29
2.2.3.2. Dış sofalı plan tipi	30
2.2.3.3. İç sofalı plan tipi.....	31
2.2.3.4. Orta sofalı plan tipi	33
2.2.4. Konut mimarisinin değişimi: yalı, kasır ve köşkler	35
BÖLÜM 3: ZİYAEDDİN EFENDİ KÖŞKÜ (SOKULLU KÖŞKÜ)	40
3.1 Sultan Mehmed Reşad ve Şehzade Ziyaeddin Efendi	40
3.2. Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü)’nün Tarihi Çevresi, Yeniden İşlevlendirme, Kullanım ve Değişimler	42

3.3. Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü)'nün Mimari Özellikleri ve Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi..... 47

3.3.1. Cephe ve çatı özellikleri	48
3.3.1.1. Batı cephesi	49
3.3.1.2. Doğu cephesi	50
3.3.1.3. Kuzey ve güney cepheleri	51
3.3.2. Plan özellikleri	54
3.3.2.1. Zemin kat planı	54
3.3.2.2 Birinci kat planı.....	56
3.3.2.3. İkinci kat planı.....	58
3.3.2.4. Üçüncü kat planı	60
3.3.2.5. Çatı kat planı	61
3.3.3. Yapı elemanlarının analizi	62
3.3.3.1 Pencereilerin analizi	62
3.3.3.2. Kapıların analizi	68
3.3.3.3. Merdivenlerin analizi	75
3.3.3.3.1. M1 merdivenleri	77
3.3.3.3.2. M2 merdivenleri	80
3.3.3.3.3. M3 merdivenleri	81
3.3.3.3.4. M4 merdivenleri	85
3.3.3.3.5. M5 merdivenler	89
3.3.3.4. Zemin ve duvar analizleri.....	90

3.3.3.5. Tavanların analizi.....	99
3.3.3.5.1. Zemin kat tavanlarının analizi	100
3.3.3.5.2. Birinci kat tavanlarının analizi	101
3.3.3.5.4. Üçüncü Kat Tavanlarının Analizi.....	119
3.4. Mimar Vedat Tek ve Eserlerinden Karşılaştırılmalı Bir Analiz	123
3.4.1. Mimar Vedat Tek' in 1900-1910 yıllarına ait köşk ve yalı örnekleri.....	124
3.4.2 Yapının Mimar Vedat Tek ile bağlantıları ve karşılaştırmalı değerlendirme	126
3.4.3. Mimar Vedat Tek' in tartışmalı yapıları ve Ziyaeddin Efendi Köşkü'ndeki izleri	127
SONUÇ.....	138
KAYNAKÇA	142
EKLER.....	149
TURNITIN RAPORU.....	1
ÖZGEÇMİŞ.....	1

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1: Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü) Kronolojik kullanımı.....	42
Tablo 2: Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde bulunan pencere örnekleri.....	71
Tablo 3: Zemin kat kapı örnekleri ve bilgileri.....	73
Tablo 4: Birinci kat kapı örnekleri ve bilgileri.....	74
Tablo 5: İkinci kat kapı örnekleri ve bilgileri.....	75
Tablo 6: Üçüncü kat kapı örnekleri ve bilgileri.....	76
Tablo 7: Çatı katı kapı örnekleri ve bilgileri.....	77

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Bebek Kasrı.....	7
Görsel 2.Yeşil Cami kat planı.....	11
Görsel 3. Kare tabanlı çardak çeşitlemeleri.....	13
Görsel 4. Süleymaniye Külliyesi yerleşim planı.....	14
Görsel 5. Selimiye Külliyesi vaziyet planı.....	14
Görsel 6. 3.Ahmed Meydan Çeşmesi.....	16
Görsel 7.Nuruosmaniye Camisi'nin hünkâr mahfili ve pencereler.....	18
Görsel 8. Nuruosmaniye Sebili.....	18
Görsel 9. Dolmabahçe Sarayı denizden görünümü.....	20
Görsel 10. Dolmabahçe Sarayı vaziyet planı.....	21
Görsel 11. Muayede Salonu giriş cephesi.....	21
Görsel 12. Ortaköy Cami güney cephe görseli.....	23
Görsel 13. Pera Palas doğu cephesi.....	24
Görsel 14. 4. Vakıf Hanı Binası.....	27
Görsel 15. Ziraat Bankası'nın ön cephesi.....	27
Görsel 16. Giriş holünde bulunan vitray.....	28
Görsel 17. Ziraat Bankası Eskişehir Şubesi giriş cephesi.....	28
Görsel 18. Sofasız Plan tipi örnekleri.....	29
Görsel 19. Dış sofalı sıralı odalı plan tipi örneği.....	30
Görsel 20. Köşe sofalı plan tipi örneği.....	30
Görsel 21. Üç tarafı odalı dış sofalı plan tipi örneği.....	31
Görsel 22. İki yüzlü iç sofa plan tipi örneği.....	32
Görsel 23. İki yüzlü eyvanlı plan tipi.....	32

Görsel 24. Bir yüzü iç sofalı plan tipi.....	33
Görsel 25. İki yüzü iç sofa plan tipi.....	33
Görsel 26. Dört köşe sofalı ev planı.....	34
Görsel 27. Pahlı sofalı ev planı.....	34
Görsel 28. Oval sofalı ev planı.....	35
Görsel 29. Kavafyan Köşkü.....	37
Görsel 30. Sadullah Paşa Yalısı tavan süslemeleri.....	38
Görsel 31. Ahmet Ratip Paşa Köşkü.....	39
Görsel 32. Sultan Mehmed Reşad.....	41
Görsel 33. 1930 tarihine ait Pervititch Kadıköy haritası, 29 numara Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü arazisi.....	43
Görsel 34. Ziyaeddin Efendi Köşkü'ün.....	44
Görsel 35. 1945-1975 yılları arası Özel Anadolu Lisesi Yılları.....	45
Görsel 36. Köşk çevresindeki kentsel dokunun yıllara göre değişimi.....	45
Görsel 37. 1992 yılına ait Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün fotoğrafı ve rölövesi...46	
Görsel 38. Atıl kalan Ziyaeddin Efendi Köşkü deforme olmuş yüzeyleri.....	46
Görsel 39. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün güncel görünümü	48
Görsel 40. Batı cephesi M1 merdivenleri.....	49
Görsel 41. Batı cephesinin görseli	50
Görsel 42. Doğu cephesinde bulunan çıkımların görseli	51
Görsel 43. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün silme görselleri.....	51
Görsel 44. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün kuzey cephe görünümü.....	52
Görsel 45. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün cephe görünümü.....	53
Görsel 46. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün güney cephe rüzgarlık görseli.....	53
Görsel 47. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün zemin kat planı.....	54

Görsel 48. Kastamonu Hükümet Konağı Zemin Kat Planı.....	55
Görsel 49. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün 1. kat planı.....	56
Görsel 50. Ahmet Ratip Paşa Köşkü'nün zemin kat planı.....	57
Görsel 51. Ahmet Ratip Paşa Köşkü'nün birinci kat planı.....	58
Görsel 52. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün 2. kat planı.....	59
Görsel 53. Konya Darülmualimin Mektebi ikinci kat planı.....	60
Görsel 54. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün 3. kat planı.....	61
Görsel 55. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün çatı katı planı	62
Görsel 56. Zülüflü İsmail Paşa Köşkü.....	63
Görsel 57. Ziyaeddin Efendi Köşkü M1 merdivenlerinde bulunan rüzgarlık.....	64
Görsel 58. M2 merdivenlerinde yer alan rüzgarlık	65
Görsel 59. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün batı cephesi	66
Görsel 60. Giyotin camları açan çiçek motifli demir tutacak	66
Görsel 61. Köşkün restorasyon öncesinde kapıların görselleri sol baş tek kanat ve çift kanat kapı örnekleri.....	74
Görsel 62. Köşkün zemin katında bulunan kapının restorasyon sonrasına ait görseli	75
Görsel 63. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün 3. Kat planı üzerinden merdiven kovalarının gösterimi	76
Görsel 64. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün zemin kat planı, iptal edilen merdiven.	77
Görsel 65. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün ana giriş merdivenleri	78
Görsel 66. M1 merdivenlerinde bulunan dökme demir babaların görseli ve başlıktaki surat figürü	78
Görsel 67. M1 Merdivenlerinde bulunan kadın suratı	79
Görsel 68. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün M1 (Ana giriş merdivenleri) merdivenlerinin restorasyon öncesi ve sonrasına ait görseller	79

Görsel 69. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün M2 merdivenlerinin kat planındaki gösterimi ve görselleri	80
Görsel 70. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün M2 merdivenlerinin ön ve arka cepheden çekilmiş fotoğrafları	81
Görsel 71. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün M3 merdivenlerinin planda gösterimi merdivenler mavi renkte gösterilmiştir	82
Görsel 72. M3 merdivenlerini aydınlatan pencereler ve iç görünümü	82
Görsel 73. M3 merdivenlerinin görünümü	83
Görsel 74. M3 merdivenlerinin taban ve merdiven kovası tavan görünümü	83
Görsel 75. M3 merdivenlerinin restorasyon öncesi görünümü.....	84
Görsel 76. M3 merdivenlerinin restorasyon sonrası görünümü	84
Görsel 77. Merdiven kovalarında kullanılan ahşap duvar kaplamalarının restorasyon öncesi sol görsel	85
Görsel 78. M4 merdivenlerinin kat planında gösterimi	86
Görsel 79. M4 merdivenlerinin zemin katta iptal edilen çıkışı ve birinci katta yer alan yangın çıkış kapısının fotoğrafları	87
Görsel 80. M4 merdivenlerinin restorasyon sonrası görünümü	87
Görsel 81. M4 merdivenlerinin aydınlatmasını sağlayan pencerelerin görünümü	88
Görsel 82. M4 merdivenlerinin ve merdiven kovasının tavanına ait görsel	88
Görsel 83. M5 merdivenlerinin restorasyon öncesinde çekilmiş fotoğrafları	89
Görsel 84. M5 merdivenlerinin restorasyon sonrası fotoğrafı	90
Görsel 85. Ziyaeddin Efendi Köşkü köşe detayı	91
Görsel 86. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün yenileme çalışması öncesine ait köşe detayı.....	91
Görsel 87. Yenileme çalışması öncesi zemin kat duvar uygulamalarının görseli..	92

Görsel 88. Yenileme çalışması öncesi iç duvarlar bağdadi görselleri	92
Görsel 89. Yenileme çalışması öncesi zemin döşemelerinin görseli	92
Görsel 90. Ziyaeddin Efendi Köşkü restorasyon sonrası ahşap karkas sistemi...93	
Görsel 91. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde uygulanan temel güçlendirme detayının 3D modeli.....	94
Görsel 92. Ziyaeddin Efendi Köşkü yenileme çalışması öncesi zemin kat koridorunun görseli	95
Görsel 93. Ziyaeddin Efendi Köşkü yenileme çalışması sonrası zemin kat koridorunun görseli.....	96
Görsel 94. Üçüncü kat sofanın Umut Sokak (sol) tarafında kalan odanın duvar görsli.....	96
Görsel 95. Üçüncü kat sofanın Umut Sokak (sol) tarafında kalan odanın duvar görseli.....	97
Görsel 96. Yenileme çalışmasına ait üçüncü kat sofanın Ata Sokak (sağ) tarafında kalan oda görseli.....	97
Görsel 97. Üçüncü kat sofanın Ata Sokak (sağ) tarafında kalan oda görseli.....	98
Görsel 98. Çatı katı duvarlarının yenileme çalışmasından önce çekilmiş görseli.98	
Görsel 99. Çatı katı duvarlarının yenileme çalışması sonrası görseli	99
Görsel 100. Köşkün zemin kat planı üzerinden tavan işlemlerinin gösterimi ..	100
Görsel 101. Zemin katta yer alan çatalı tavan örneklerinin restorasyon öncesine ait görselleri	100
Görsel 102. Zemin katta yer alan düz tavan örneklerinin restorasyon öncesine ait görselleri	101
Görsel 103. Zemin kat holünde bulunan düz tavan örneğinin restorasyon sonrasına ait görseli.....	101
Görsel 104. Köşkün birinci katına ait tavan süslemelerinin görseli.....	102
Görsel 105. Köşkün birinci katında yer alan giriş holünün tavan görselleri.....	103

Görsel 106. Merdiven holünün çıtalı tavan görseli.....	103
Görsel 107. Kavafyan Evi'nin üst katında bulunan eyvan tavan süslemeleri ...	104
Görsel 108. Umut ve Ata Sokak giriş hollerinde uygulanan restorasyon öncesine ait zencerek motif görseli	104
Görsel 109. Efganlar Tekkesi Köşkü tavan süslemeleri	105
Görsel 110. Köşkün birinci kat Umut Sokak girişinde kalan arka odanın tavan işleminin görseli.....	106
Görsel 111. Köşkün birinci katında Ata Sokak girişinde kalan arka odanın tavan işleminin görseli.....	107
Görsel 112. Köşkte yer alan kalem işi tavanların restorasyon öncesi ve sonrası görselleri	108
Görsel 113. Köşkte yer alan kalem işi tavanların restorasyon öncesi ve sonrası görselleri	108
Görsel 114. Köşkün ikinci katına ait tavan süslemelerinin görseli.....	109
Görsel 115. Köşkün ikinci kat Umut Sokak tarafında kalan ön odanın tavan işleminin görseli	110
Görsel 116. Köşkün ikinci kat Umut Sokak tarafında kalan arka odanın tavan işleminin restorasyon sürecindeki çekilmiş görseli.....	110
Görsel 117. Köşkün ikinci katında bulunan sofanın girişinde bulunan kemerlerin görseli	111
Görsel 118. Köşkün ikinci katında bulunan sofanın girişindeki kemerlerin görseli.....	111
Görsel 119. İkinci katta yer alan sofanın tavan görseli.....	112
Görsel 120. İkinci katta yer alan sofanın tavan görseli.....	113
Görsel 121. Hassamı Konağı tavan görseli.....	114
Görsel 122. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde resmedilmiş Anadolu Hisarı ve Galata Kulesinin görseli.....	114

Görsel 123. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde bulunan manzara tavan bezeme görseli.....	115
Görsel 124. Birgi Çakır Ağa Konağı girişinde bulunan İstanbul panoraması.....	115
Görsel 125. Sırrı Paşa Konağı Tavan Süslemesi.....	116
Görsel 126. Köşkün ikinci kat koridorlarında zencerek motifi ile yapılmış çıtalı tavan görseli	117
Görsel 127. Köşkün ikinci katında yer alan koridor aralarının tavan görseli...	118
Görsel 128. Köşkün üçüncü kat tavan işlemlerinin plan üstünde görseli.....	119
Görsel 129. Üçüncü kat Sofanın Umut Sokak (Sol) tarafında kalan odanın tavan işi işleminin restorasyon öncesine ait görseli.....	120
Görsel 130. Üçüncü kat Sofanın Umut Sokak (Sol) tarafında kalan odanın tavan işi işleminin görseli.....	121
Görsel 131. Üçüncü kat Sofanın Umut Sokak (Sol) tarafında kalan odanın tavanda uygulanan kalem işi işleminin görseli.....	121
Görsel 132. Üçüncü kat Sofanın Ata Sokak (Sağ) tarafında kalan odanın tavanın da uygulanan kalem işi işleminin görseli.....	122
Görsel 133. Sirkeci Büyük Postahane Binası.....	123
Görsel 134. Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı deniz cephesi	125
Görsel 135. Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı tavan bezeme görseli.....	125
Görsel 136. Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı 1. ve 2. kat planları.....	126
Görsel 137. Nuri Paşa Yalısı cephe görselleri.....	126
Görsel 138. Cemil Topuzlu Köşkü'nün tavan süslemesi.....	129
Görsel 139. Ziyaeddin Efendi Köşkü giriş holü tavan bezemeleri.....	129
Görsel 140. Cemil Topuzlu Köşkü zemin kat planı.....	130
Görsel 141. Enver Paşa Köşkü zemin kat planı	130
Görsel 142. Defter-i Hakani Binası.....	131

Görsel 143. Tayyare Şehitleri Anıtı ve baba görseli.....	132
Görsel 144. Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü iç sirkülasyon merdiven babası örneği.....	133
Görsel 145. Leyla Hanımın mezarı.....	133
Görsel 146. Güneş Apartmanı'nda bulunan taşıyıcı kolon görseli ve Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü merdiven babası.....	134
Görsel 147. Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü merdiven babası ve Mimar Vedat Tek'e ait detay çizimi.....	135
Görsel 148. Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı'nın tavan bezemeleri	136
Görsel 149. Vedat Tek'in ikinci el kitabından hayvan ve bitkisel bezeme örnekleri.....	137
Görsel 150. Vedat Tek'in ikinci el kitabından bitkisel bezeme örnekleri.....	137

GİRİŞ

İstanbul tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği, Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarına da başkentlik yapmıştır (Karakuyu, Tezer ve Balık, 2010, s. 33). M.S. 306 yılında Roma İmparatorluğu tahtına Konstantinos geçmiş ve 330 yılında Konstantinopolis'i kurarak başkent yapmıştır. İstanbul, 1453 yılına kadar Roma-Bizans İmparatorluğunun başkenti olmuştur. 1453 yılında Osmanlı Devleti İstanbul'u almış ve Osmanlı Devleti yıkılana kadar başkentlik yapmıştır. İstanbul, Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yer aldığı dönemde birbirinden değerli birçok eser mimarlık tarihine katılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, 600 yıl süren tarihi boyunca mimari açıdan sürekli yeniliklere açık olmuştur. Osmanlı, eski mimari alışkanlıklardan ve yeni ele geçirdiği şehirlerin mimari üsluplarından etkilenerek kendine özgü bir mimari stil benimsemiştir (Karakuyu, Tezer ve Balık, 2010, s. 34).

Araştırmanın konusu olan köşkün bulunduğu Kadıköy, İstanbul'un en eski ve önemli yerleşim yerlerinden biridir. Tarihi M.Ö 3.000 yıllarına dayanmaktadır (Öner, 2013, s.180). Kadıköy'ün Osmanlı Devleti dönemindeki nüfus yoğunluğu Haydar Paşa Tren Garı'nın yapılmasından sonra artmıştır (Gök ve Çıtak, 2021, s.170).

Bölgede 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte şehzade ve paşalar sayfiye (yazlık ev) yaptırmaya başlamıştır. Bölgede başlatılan vapur ve yeni tren seferleri gibi belediye yatırımları sonrası hanedan ailesinin dışında üst sınıf aileler de Kadıköy'ü bir yatırım alanı olarak görmüş ve bu durum sayfiye yapılarının artmasına vesile olmuştur (Giz, 1990, s.108-112). Batı kültürünün etkisi altında olan mimari akımlar, Türk kültürü ve mimari gelenekleriyle birleşerek yalı, köşk ve saray gibi birbirinden değerli yapıların inşa edilmesine olanak sağlamıştır. Dönemin Kadıköy'de bulunan sayfiye örneklerinden biri olan ve son ahşap kagir yapılarından Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü)'nün Sultan Reşad tarafından 1909 yılında dönemin en ünlü mimarlarından biri olan Mimar Vedat Tek'e yaptırıldığı düşünülmektedir.

Bu tez çalışması kapsamında; Batı ve Türk mimarisinin etkilerinin görüldüğü İstanbul Kadıköy'de bulunan Şehzade Ziyaeddin Köşkü' nün tarihsel süreci ve geçirdiği mekânsal değişimler özgün belgelerle incelenmiştir. Çalışma kapsamında Kadıköy'ün tarihi araştırılmış, köşkün mevcut hali gözlem ve fotoğraflarla belgelenmiş rölöve ve restitüsyon projeleri incelenerek çalışma kapsamında kullanılmıştır. Yapının, mimarının kim olduğuna yönelik sorulara cevap aramak ve

dönemin diğeri yapılarıdaki ortak mimari özellikleri karşılaştırılarak mimar Vedat Tek ile ilgisi araştırılmıştır. Yapının yapıldığı döneme ait belge ve plan bulunamamasından dolayı sadece günümüzde Yapı Merkezi tarafından alınan rölöve ve restitüsyon çizimleri incelenmiştir. Yapılan alan çalışması kapsamında bütün mekanların araştırmacı tarafından fotoğraflanmasına izin verilmediği için köşkün mevcut halinin araştırmacı tarafından fotoğraflanan görselleriyle, Yapı Merkezi tarafından restorasyon çalışması öncesinde çekilen görseller kapsamlı şekilde karşılaştırılmıştır. Yapıldığı dönemden günümüze kadar ulaşabilen nadir yapılardan biri ve milli bir değerimiz olan Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü'ne ait kapsamlı bir akademik yayın bulunmamasından dolayı, Yapı Merkezi ve Ayşe Akyıl yardımıyla elde edilen, rölöve, restitüsyon ve görseller üzerinden dönemin diğeri yapılarıyla karşılaştırılmış, özgün tasarımına yönelik değerlendirilmeler yapılmaya çalışılmış, mevcut belgelerle de olsa literatüre kazandırılması amaçlanmıştır.

BÖLÜM 1: TEZİN AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEMİ

1.1 Tezin Amacı

Bu çalışma ile; hakkında daha önce kapsamlı bir akademik yayın ve literatür bilgisi bulunmayan, İstanbul Kadıköy’de yer alan Şehzade Ziyaeddin Köşkü (Sokullu Köşkü), tarihi çevre, geleneksel ve Avrupa’da ortaya çıkan mimari üsluplar bağlamında etkileşimler açısından incelemektedir. Köşkün mimarının kim olduğunun kesin olarak bilinmemesi ve bununla ilgili herhangi bir belge ortaya konmamasına rağmen, bazı kaynaklarda köşkün mimarı olarak dönemin baş mimarı Vedat Tek ismi geçmektedir. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı Vedat Tek ile köşkün ilişkisini ortaya koyabilmek için, Şehzade Ziyaeddin Köşkü (Sokullu Köşkü)’nün ilk yapıldığı günden günümüze kadar geçirdiği değişimler, mekânsal analizler, literatür taraması, daha önce yapılmış rölöve çizimleri, restitüsyon projesiyle birlikte görsellerle değerlendirmek ve dönemin bazı yapılarıyla karşılaştırmaktır.

1.2 Tezin Yöntemi ve Kapsamı

Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü)’nün tarihi, bugüne kadar bu konuda yapılmış herhangi bir akademik çalışma bulunmadığından, karşılaştırmalı literatür taraması ve günümüzde sahipleri olan Yapı Merkezi yetkilileriyle yapılan görüşmeler sonucunda ortaya konmuştur. Köşkün yıllar içinde geçirdiği değişimler ve restorasyon süreci Yapı Merkezi arşivlerinden edinilen rölöve, restitüsyon, restorasyon çizimleri, incelenerek değişiklikler karşılaştırılmıştır. Alan çalışması, köşkün mekanlarının hepsine girilememesi ve köşk ile ilgili daha önce kapsamlı bir akademik yayın olmamasından dolayı kısıtlı kalsa da dönemin günümüze kadar ulaşmış nadir yapılarından olan köşk büyük ölçüde ele alınmıştır. Köşk ile ilgili bilgiye ulaşabilmek için ilişkili olabilecek kaynaklar incelenmiş, alan çalışması yapılarak köşkün fotoğrafları çekilmiş, yapılan restorasyon ve güçlendirme çalışmalarından edinilen bilgiler, araştırmacı tarafından kısmen üç boyutlu modelleme yapılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Yapının restorasyon öncesine ait plan ve görsellerinden yola çıkılarak, geçirdiği değişimler incelenmiştir. Köşkün mimarının kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Fakat 19.yy’ın sonlarında eserleri olan ve 20.yy’ın başlarında Sermimar olarak atanan mimar Mehmet Vedat Tek’in olabileceği düşünülmüş, bu amaçla mimarın el kitapları ve eserleri ile ilgili kaynak araştırması yapılarak köşk ile karşılaştırılmıştır.

Çalışmayı oluşturan beş adet ana başlık bulunmaktadır. Bu ana başlıklar dışında çıkarımların bulunduğu sonuç bölümü ve kaynakça bölümü ile çalışma tamamlanmıştır.

Birinci bölümde; çalışmanın amaç, kapsam ve yöntemi yer almıştır.

İkinci bölümde; İstanbul'un tarihi ve Osmanlı Mimarisininin 1909 yılına kadar olan gelişimi, mimari üslupları, dönemin ünlü yapıları ve mimarları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; Şehzade Ziyaeddin Köşkü (Sokullu Köşkü) 'nün tarihi, kronolojisi, mimari özellikleri ve içinde bulunduğu İstanbul'un önemli yerleşim yerlerinden Kadıköy semti ile ilgili bilgiler verilmiş, Şehzade Ziyaeddin Köşkü (Sokullu Köşkü) 'nde meydana gelen değişimler, iç mekanların ve Mimar Vedat Tek ile olan ilişkisinin analizleri yapılmıştır. Aynı zamanda yapının yapısal özellikleri ve Batı etkileri incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise; yapılan çalışmaların tüm aşamaları özetlenmiş, Şehzade Ziyaeddin Köşkü (Sokullu Köşkü)'nün ilk yapılışından günümüze kadar geçirdiği mekânsal değişimler değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 2: İSTANBUL'UN TARİHİ ve OSMANLI MİMARİSİNİN 20.YÜZYIL BAŞLARINA KADAR OLAN GELİŞİMİ

Bu bölümde tezin konusu olan Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün bulunduğu İstanbul yerleşkesinin tarihi ve mimari akımların yapılara olan etkisi, İstanbul yerleşiminin tarihi süreci ve Osmanlı mimarisinin gelişimine kısa bir bakış başlıkları altında incelenmiştir.

2.1 İstanbul Yerleşiminin Tarihi Süreci

İstanbul' da yapılan arkeolojik kazılar sonucunda, tarihinin sekiz bin beş yüz yıl öncesine dayandığı görülmektedir. İstanbul'un coğrafi özellikleri birçok medeniyetin ilgisini çekmiş ve tarihi boyunca; Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarına başkentlik yapmıştır (Karakuyu, Tezer ve Balık, 2010, s. 33). M.Ö. 750-550 yılları arasında deniz yoluyla göç eden Grekler, İstanbul'un temellerinin atıldığı Bizantion'u kurmuşlardır (Avcı, 2001, s. 25) M.S. 306 yılında Roma İmparatorluğu tahtına Konstantinos geçmiştir. Tahta geçtikten sonra, M.S. 330 yılında Asya ile Avrupa kıtalarını birleştiren Bizantion (İstanbul) başkent yapılmıştır. Bu dönemde şehirde 20.000 kişinin yaşadığı düşünülmektedir. M.S. 324 yılında şehri 4 kat kadar büyütecek inşaat çalışmaları başlamış ve şehrin güvenliğini sağlamak için Marmara denizinden Haliç'e kadar uzanan surlar örülmüştür. M.S. 330 yılında inşası biten şehir, sırasıyla Yeni Roma, İkinci Roma ve Konstantinopolis isimleriyle anılmaya başlanmıştır (Özdemir, Diker, 2020, s. 209). Doğu Roma imparatorluğu olarak da bilinen Bizans İmparatorluğu M.S. 330-1453 yılları arasında hüküm sürmüştür. Konstantinopolis' un en parlak devri M.S. 413 yılıdır. Bu yıldan sonra artan Müslüman akınları neticesinde şehrin yapısı değişmiş ve elinde bulundurduğu güç azalmaya başlamıştır. Konstantinopolis Türk istilasından önce bir sur içi şehri olarak gelişim göstermiştir (Kuban, 1970. s.27-28). Tarih boyunca çeşitli nedenlerden dolayı güçsüzleşen Bizans İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğu tarafından 29 kez kuşatılmış, 1453 yılındaki son kuşatmada Fatih Sultan Mehmet siyasi, dini ve ekonomik açıdan önem arz eden İstanbul'u Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katmıştır (Eroğlu, 2004, s. 94-100).

Fetih sonrası sur içi yerleşimde, en önemli etkilerden biri yarımadanın topografyasıdır. Yedi tepeli şehir olarak bilinen İstanbul'un, tepeler arasından deniz kıyılarına inen Roma yapımı yolları Osmanlı devrinde ve kısmen günümüzde aktif

olarak kullanılmaktadır. Ayasofya merkezli şehir planı, Osmanlı İmparatorluğu tarafından da kullanılmış, Sultanahmet -Beyazıt aksının Marmara ve Haliç'e inen yolları iskân edilmiştir (Müller-Wiener, 2001; Büyükseçgin, 2021 s.66-67). Fetih sonrası Cenevizlilerin talepleri geri çevrilerek, Galata surlarının bir bölümü hükümdarlık simgesi olarak yıkılmıştır (Erdoğan, 2011, s.20). Daha sonra Cenevizlilerin bir bölümü İtalya'ya dönmüş ve Galata çevresinde boşta kalan bölümlere Türkler yerleştirilmiştir. Yerleşimler Arap Camii etrafında yoğunlaşmış, bir süre sonra Arap Camii etrafında yer alan mahalleye padişah fermanı ile Hıristiyan yerleşimi için izin verilmemiştir (Arseven ve Yelkenci, 1989; Erdoğan, 2011, s.21).

Eğimli yapıda bulunan şehrin topografyasına büyük yapıların inşaatı için gerekli olan alt yapı, istinat duvarları ve tıraşlamalar ile yapılmıştır. Aktif fay hatları üzerinde bulunan İstanbul'da meydana gelen 1509, 1766 ve 1894 depremleri şehirde yıkıcı bir etkiye neden olmuş ve bunun sonucunda şehrin mimari yapısında büyük değişimler meydana gelmiştir (Büyükseçgin, 2021 s.67-68). 1509 depreminden sonra, büyük ölçüde hasar gören Galata kulesi ve surları Osmanlı imparatorluğu tarafından tamir edilmiştir (Sağlam, 2020, s. 22). II. Mehmet tarafından yapıldığı düşünülmekte olan Tophane bölgesi ile çevresinin zanaat bölgelerine çevrilmesi ve 1512-1520 yılları arasında Haliç'te bir koya, I. Selim tarafından tersane yapılması gibi gelişmeler kentin kuzeye doğru genişlemesine neden olmuştur. Yoğun inşaat faaliyetleri 16.yy. kadar sürmüştür.

Dönemin karakteristik özelliklerinden olan çıkmaz ve dar sokakların ahşap yapılardan oluşması büyük yangınların çıkmasına neden olmuştur (Müller-Wiener, 2001, Sağlam, 2020, s. 21). İstanbul'un yerleşim düzeninde depremler kadar yangınlar da etkili olmuştur. 1453-1853 tarihleri arasında kayıtlara geçmiş sur içinde can ve mal kaybına yol açan 109 yangın meydana gelmiştir. 1864 Hocapaşa yangınından sonra Divanyolu, Bab-ı Ali, Mahmudiye ve Cağaloğlu caddeleri açılarak ızgara planlı yerleşimler kurulmaya başlanmıştır (Büyükseçgin, 2021 s.68-69). Galata'da bulunan surların 18.yy.'da çıkan yangınlar ile işlevini yitirmesinden dolayı bu alanlar devlete ödenen bedel karşılığında ev ve iş yeri yapımına açılmıştır (Eyice, 1966; Sağlam, 2020, s. 25). Galata çevresinin gelişmesini şekillendiren diğer bir unsur ise hızla büyüyen ve nüfusu artan bölgede yer alan Galata Kulesi ile sahil yolu aksı üzerinde yer alan kapısız surların yıkılmasıdır (Aksoy 1997; Sağlam, 2020, s. 26).

Yerleşime, deprem ve yangınlar kadar etki eden sosyo-kültürel gelişimler fetih sonrası etkisini daha yoğun göstermiştir. Osmanlı İslam mimarisinin ana yapılarından olan külliye ve tekkelerin yoğun olarak iskân edilen alanlarda inşa edildiği görülmektedir. Fetih sonrası Ayasofya'yla birlikte birçok kilise, cami ve tekkelere dönüştürülmüştür. 15-19.yy. arasında inşa edilen 21 cami külliyesinin Mimar Sinan tarafından yapılan dokuzu topografik olarak en zor bölgelerde yer almaktadır. Etnik yapıya bağlı yerleşim tercihleri 1839 Tanzimat fermanına kadar farklılık göstermemiştir. Müslümanlardan farklı olarak gayrimüslim insanların yaşadığı bölgeler, surlara daha yakın ve hiyerarşik düzende topografik olarak daha alçak yerlerdir. Bu alanlar 19.yy. çizgilerini taşıyan ve günümüze gelen tarihi yapılardır (Büyükseçgin 2021, s.70).

Osmanlı döneminde topografi ve doğal afetler dışında Yarımada'da yerleşime etki eden en önemli unsurlar arasında saray, konak ve askeri yapılar yer almaktadır (Büyükseçgi, 2021, s. 73). Sultanlar idari saraylarının dışında yaz aylarında dinlenmek amacıyla yazlık saraylar, kasırlar ve köşkler inşa ettirmişlerdir. Bu amaç için topografyası ve iklimi elverişli olan Boğaziçi sıkça tercih edilmiştir. Yavuz Sultan Selim tarafından çınar ağaçlı bahçesiyle Bebek'in simgesi olmuş Bebek Kasrı bu dönemde yapılmıştır (Küçük, 2021, s. 1761) (Görsel 1).

Görsel 1. Bebek Kasrı (Melling, 1819; Küçük, 2021 s. 1761).

18.yy. içerisinde zayıflayan Osmanlı Devleti'nde fetihlerin ve gelirlerinin azalmasından dolayı tımar sistemi bozulmuş köyden büyük kentlere göçler artmıştır. 18.y.y da Galata ve Üsküdar kadınlıklarına bağlı Boğaziçi bölgesinde nüfus artmaya

başlamış, Bebek yapılaşmaya açılmış ve bölgede yoğun olarak cami ve mescit gibi dini yapılar yapılmaya başlanmıştır. 17.yy.'da yoğun olarak kullanılmadığından bakımsız kalan Bebek Kasrı, İbrahim Paşa tarafından 1725-1726 yılları arasında yenilenmiştir. Yenilenen kasrın yanına cami, çarşı ve hamam yapılmıştır (Küçük, 2021, s. 1763). Konferanslar Köşkü olarak da bilinen bu kasır, Sultan Abdulmecit tarafından yıkılmıştır (Başkan, s. 12). 1721 yılında Sultan Ahmet tarafından Fransa'ya elçi olarak gönderilen Mehmet Çelebi'nin kaleme aldığı gözlem ve görüşler, saray, köşk ve yalı gibi yapılarda 15.Louis Rokoko taklidi süslemelerin etkisini arttırmıştır. 17-19.yy. arasında Bebek sahilinde çok sayıda yalı inşa edilmiştir (Küçük, 2021, s. 1767-1768).

18 ve 19.yy.'larda fetih gelirlerinin azalması, önemli üst düzey bürokrat ve devlet adamlarının yerleşimlerini düzenli olarak değiştirmelerine neden olmuştur. 1826 yılında memurların bakanlıklara bağlanması ve mesai saati getirilmesinden sonra resmi bina ve konak gibi devlet yapıları önceki örneklerine göre daha az odalı kâgir yapılara dönüştürülmüştür. III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde batılılaşma etkisiyle terk edilen büyük yapılar yıkılarak, 3-4 katlı ve girişi 200 m² olan ufak ahşap yapılara dönüştürülmüştür (Büyükseçgin, 2021, s. 87). 19.yy.'da gerçekleştirilen birçok reformla birlikte Osmanlı Devleti'nin modernleşmesini sağlayan Tanzimat Fermanı (1839)'ndan sonra toplumu ve devleti çağdaşlaştırmak amacıyla Batılı başkentler örnek alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Batı mimarlığı ve tasarım çizgileriyle, yönetim, eğitim, dini ve askeri yapılara düzenlemeler getirilmiştir. Sultan Abdülaziz tarafından Boğaziçi kıyılarında yer alan ahşap saraylar yıkılarak yerine kâgir saraylar inşa edilmiştir (Küçük, 2021, s. 1770).

Dört büyük devlete başkentlik yapan İstanbul, tarihi boyunca birbirinden farklı kültür ve akımlardan etkilenmiş, özgün bir kent dokusu oluşturmuştur. 4.yy.'dan itibaren dünyanın önemli kentlerinden biri olan İstanbul 1923 yılında Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte başkentlik statüsünü kaybetmiştir.

2.2 Osmanlı Mimarisinin Gelişimine Kısa Bir Bakış

Bu tez kapsamında, Osmanlı mimarisinin tüm tarihi gelişimini ayrıntılı olarak ele almak yerine yalnızca ilgili dönemin özellikleri ve etkileşimleri için genel bir bakış yapılacaktır. Öncelikle anıtsal mimarinin gelişimine katkı sağlayan örneklerle değinilecektir.

2.2.1. Kamusal Alanda Mimarinin Gelişimi

Fatih Sultan Mehmet, Konstantinopolis'i Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kattıktan sonra şehrin başkent olabilmesi için inşaat sürecine girmiştir. Bu süreçte surlar yeniden onarılmış, yeni imar çalışmaları başlatılarak işgal sırasında nüfusu azalan şehir iskân edilmiştir. Bu çalışmalar 4 yıl boyunca sürmüştür ve 1457 yılında Osmanlı'nın başkenti Edirne yerine İstanbul olarak değiştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet Roma ve Bizans döneminin sur içi yerleşim yapısının aksine hem dini bir gönderme olması hem de şehrin sur dışına yayılması amacıyla Komidion ismi verilen günümüzde Eyüpsultan'da bulunan Hz. Eyüp türbesi, medresesi ve aş evini yaptırmıştır. Hz. Eyüp Türbesi Fatih'in İstanbul'a ait ilk yapısı olarak tarihe geçmiş ve şehrin sur içi kapalı yapısı, sur dışına yayılmaya başlamıştır (Kuban, 1970, s. 30). Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli sarayları İstanbul'da yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmet tarafından ilk olarak, günümüzde İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu konuma "Eski Saray" olarak nitelendirilen yapı yapılmıştır. Daha sonra 19.yy'a kadar Osmanlı Padişahları tarafından kullanılan Topkapı Sarayı yaptırılmıştır. (Kaňal-Ferri, 2009, s.212).

Osmanlı İmparatorluğu, 600 yıl süren tarihi boyunca mimari açıdan yeniliklere açık olmuştur. Osmanlı, eski mimari alışkanlıkları ve yeni ele geçirdiği şehirlerin mimari üsluplarından etkilenerek kendine özgü bir mimari stil benimsemiştir. Fetih sonrası saray sanatçıları "Ehl-i Hiref" adıyla anılmaya başlanmıştır. Sultan tarafından yaptırılacak olan saray, medrese, köşk gibi tüm yapılarda inşaat yasalarını koyan ve gerekli izinleri veren aynı zamanda mimari örgütlenmenin temelini de atan kurum Hassa Mimarlık Teşkilatı'dır (Yenişehirlioğlu, 2002 s. 651-656).

Osmanlı İmparatorluğu'nun erken dönemi 1299-1453 yılları arasında yer alır ve bu dönemde sanatsal çalışmaların en yoğun olduğu alan mimaridir. Osmanlı İmparatorluğu sanat alanındaki değişim ve gelişiminde, fethettiği toprakların kültürlerini, kendi kimliğiyle sentezlediği özgün bir mimari anlayış sergilemiştir (Gök, Durak, 2018. s. 23). 14. yüzyılda yoğun olarak kullanılan taşlar düzgün olmadıkları için taş örgü arasındaki geniş derz dolguları, 14. ve 15.yüzyılda Bursa için karakteristik bir öneme sahip olmuştur. Bizans dönemindeki Pandantif kubbe tekniđi¹, kullanımı

---

¹ Pandantif kubbe tekniği: Kubbeli inşaatta kemerler üzerine oturtulmuş kubbe ile kemerlerin arasını kapatan üçgen biçimindeki kubbe parçalarından her biri (Turani,2007, s. 111).

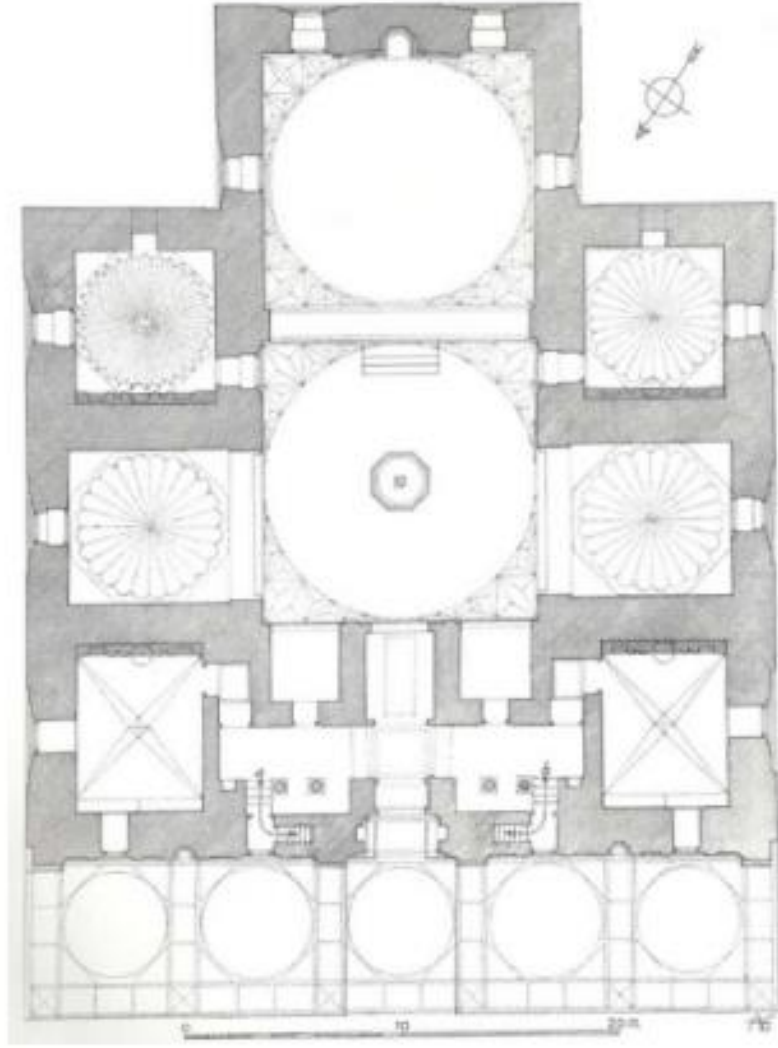
yerini Türk üçgenine² bırakmıştır (Kuban 1970. s.164). Erken Dönem Osmanlı mimarisinde görkemli zaviyeler³ yerine camiler yapılmıştır. Osmanlı mimarisi için kubbe simgesel olarak büyük bir öneme sahiptir ve 14. Yüzyıldan itibaren yapılan kagir yapıların büyük bir çoğunluğunda, yapı örtüsü olarak kullanılmıştır (Kuban, 1970, s. 167).

Erken dönem Osmanlı mimarisinin önemli örneklerinin bulunduğu yer olan İznik şehri, Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesine girene kadar Bizans İmparatorluğu'nun önemli bir merkeziydi. Osmanlı İmparatorluğu, fethettiği Bizans topraklarında bulunan kiliseleri cami, zaviye ve imaret gibi yapılara dönüştürmüştür. Bu yapıların amacı topluma hizmet etmekten ziyade ele geçirilen toprakların müslümanlaşmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, dönemin önemli yapı eserleri; Nilüfer Hatun İmareti, Yakub Çelebi Zaviyesi, Hacı Özbek Cami ve Yeşil Cami'dir (Akbaş, Erçetin, Kutlu, 2020, s. 117). Erken dönemde cami mimarileri tek kubbeli, çok kubbeli ve ters T planlı camiler olarak gruplanmaktadır (Cantay, 2016, s90). Erken Osmanlı Mimari döneminde birçok malzeme değişik tekniklerle kullanılmıştır. Bu teknikler; ahşap, taş, kalem işi tekniği, çini ve alçıdır. Bu malzemelerin en zengin ve özgün şekilde kullanıldığı yapılardan biri Yeşil Cami'dir. Ters T planlı cami tipine örnek olan bu yapı, yapı kubbe mekân gelişmesine örnek olmuş ve daha sonraki yapıları da etkilemiştir (Gök, Durak, 2018 s. 23) (Görsel 2).

---

² Türk Üçgeni: Kare mekanlı bir mekan üzerine kubbenin oturtulabilmesini sağlayan bir geçiş ögesi (Tanyeli, Sözen, 2011, s. 311)

³ Zaviye: Küçük tekke yapısı. Tekkenin külliye niteliğinde olmasına karşılık, zaviye genellikle tek bir yapıdır ve içinde sürekli barınan dervişler bulunmaz (Tanyeli, Sözen, 2011, s. 330).

Görsel 2. Yeşil Cami kat planı (Gabriel 2007; Gök, Durak s. 25).

Erken dönem Osmanlı mimarisinde, cami, medrese türbe gibi dini yapıların dışında sivil mimari (şehircilikle ilgili yapılar, külliye, saray mimarisi, ev mimarisi, eğitim ve su mimarisi gibi) ve askeri mimari de gelişmiştir. 14. Yüzyılda inşa edilen Orhan Külliyesi (Bursa), kale içi şehir yapısını değiştirerek külliye çevresinde dükkân ve çarşıların yapılmasına neden olmuştur. Kervanların ticaret için getirdiği kumaş, yün, pamuk gibi kıymetli eşyaların depolandığı yer ve bedestenlerde depolanan ürünlerin ticari olarak kullanılması ve kar elde edilmesi, arasta ve çarşı mimarisinin gelişmesine neden olmuştur (Cantay, 2016, s. 98).

Yükseliş dönemi de olarak bilinen Klasik dönem, kaynaklarda farklılık göstermekle beraber birçok kaynağa göre M.S. 1453 yılında İstanbul'un fethiyle

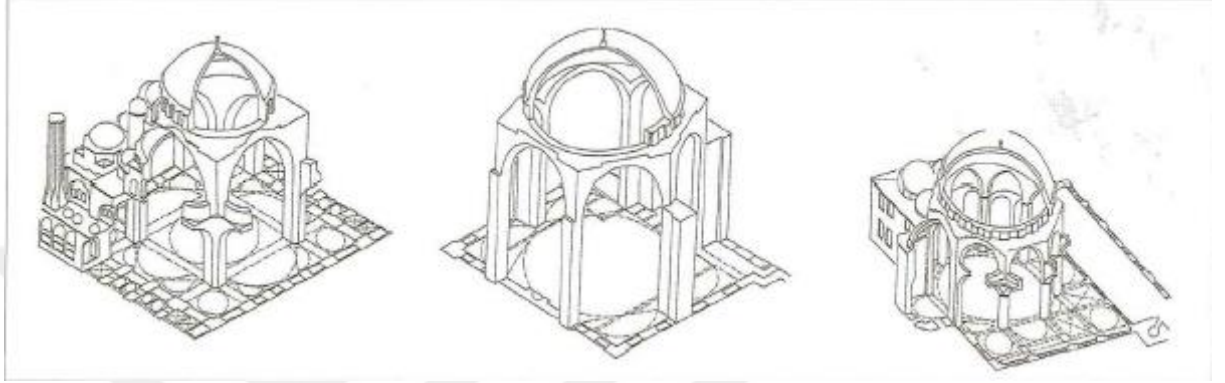
başlamıştır. Klasik dönem, Osmanlı için anıtsal yapıların önem kazandığı, fethedilen topraklarda esinlenen çeşitli mimari anlayışların kimlik kazanmaya başladığı dönemdir (Özkok, Azsöz, Erşan, 2015, s. 4). Klasik dönem mimarisinin başyapıtları 3 farklı mimari alanda görülmektedir. Sivil mimaride: han, hamam, saray, kervansaray, dini yapılarda: cami, medrese, türbe ve askeri yapılarda: kale, sur, hisar ve kışladır (İnci, 2018). Mimar Sinan (ölümü 1588) bu dönemi etkisi altına alan ve dönemin en önemli mimarı olarak görülen kişidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyete geçen ve ilk mimarlık örgütlenmesi olarak kabul edilen Hassa Mimarlar Ocağı'nın başında, yıllarca görevini sürdüren Mimar Sinan, İmparatorluk toprakları içindeki çeşitli kültürleri sentezleyerek kendine özgü bir üslup geliştirmiştir (Bilgiç, 2016). Mimar Sinan, İstanbul'daki Bizans etkisini minimuma indirmek için şehrin aktif yol hattı üzerine simge yapılar yaparak Türk-Osmanlı çizgisini şehre katmaya çalışmıştır. Amacını başarıya ulaştırmasındaki en önemli etkenlerden biri inşa sürecinin her noktasına hâkim olması, Hassa Mimarlar Ocağı ve birlikte çalıştığı bölgesel mimarları iyi organize edebilmesidir (Güneş, 2014, s. 384).

Mimar Sinan, her yapıda yeni bir arayış içinde olmasına rağmen, değişik kültürler ve eski mimari örnekleri de yorumlamıştır. Mimar Sinan, bazen eski yapıların boyut ve oranlarında değişimler yapmış, bazen de eski motif kullanarak geçmişten gelen izleri korumuştur (Kuban, 1970, s.327). Batı ve Doğu mimari üsluplarında var olan merkezi mekân kurgusu, Mimar Sinan'ın Osmanlı mimarisine getirdiği üsluptan farklıdır. Sinan, yapılarında biçimin dışında işlevselliğe de önem vermiştir (Kuban, 1970, s.452). Osmanlı mimarlık kimliğinin oluşmasında Sinan'ın mekânsal kurgularının yeri büyüktür. Sinan'dan önce başlayan ve onunla perçinlenen tasarım ilkeleri Avrupa öykünmesi başlayana kadar devam etmiştir. Söz konusu etkiler büyük ölçüde cami mimarisinde kendini göstermiştir (Kuban, 1970, s. 451). Mimar Sinan'ın geliştirdiği üslupta kubbeli yapıların strüktürünü, merkez noktasını kare, altıgen ve sekizgen baldakenler⁴ oluşturmaktadır (Tuncer, 1996 s. 66). Bu sistem, ana kubbenin askı kemerleriyle birbirine bağlanan ayaklarının, oluşturulan strüktüre yerleştirilmesiyle meydana gelmektedir. Osmanlı cami mimarisinin geleneksel ve klasik çizgilerine kavuşması bu şekilde gerçekleşmiştir (Tuluk, 2006 s. 276). Mimar Sinan'ı mimarlık tarihinde önemli bir yere getiren özellik büyük kubbelere havada asılı

---

⁴ Baldaken: Kubbe ya da piramidal çatıyla örtülü, kare, çokgen veya daire planlı, sütunlarla taşınan küçük, açık strüktür (Tanyeli, Sözen,2011, s. 43).

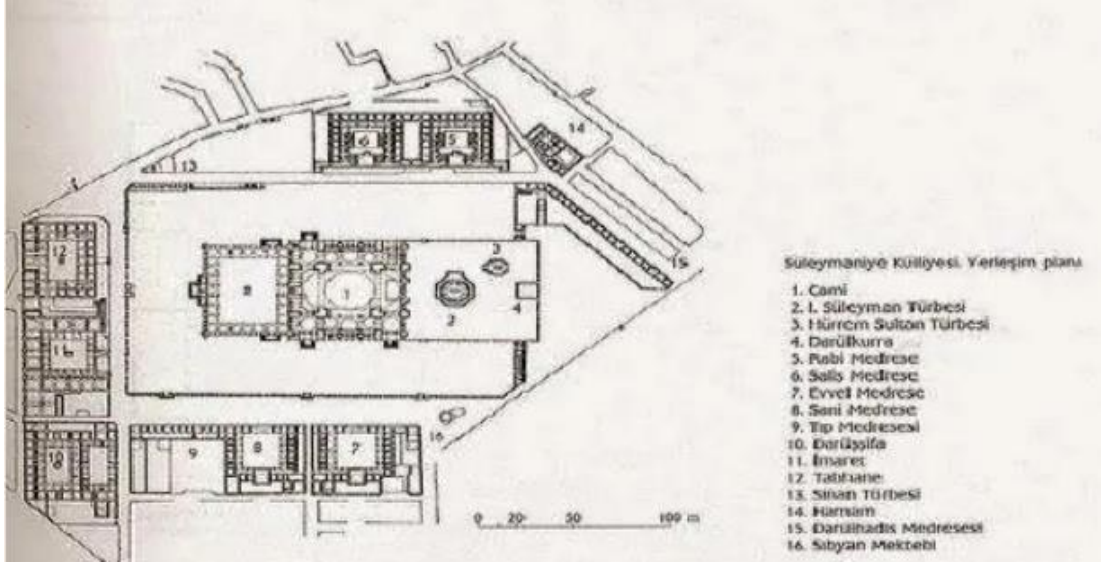
gibi bir görünüm kazandırmasıdır. Merkezi tabanlı şemalar kullanmasındaki amaç ise kubbeli yapılara taşıyıcı özellik kazandırmaktır. İlk aşamada bu amaca kare tabanlı çardak strüktürünü kullanarak ulaşılmış ve bu durum iki yüzyıllık bir arayışın sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Kuban, 1970, s. 260 (Görsel 3). Süleymaniye Camii, 16. yüzyıla ulaşılmış yapım teknolojilerinin cami mimarisine birleştiği son noktadır.

Görsel 3. Kare tabanlı çardak çeşitlendirmeleri (Kuban 1970 s.260).

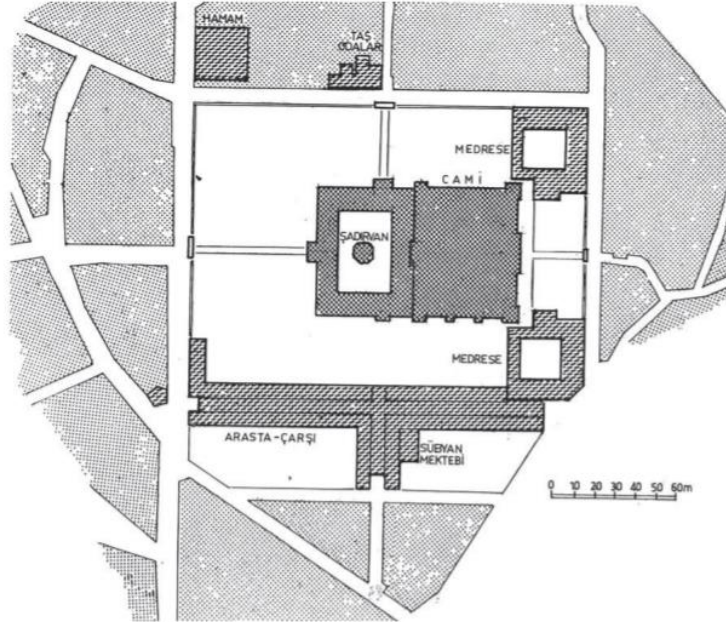
Klasik dönem, Osmanlı mimarisinde akılcılığın en açık göstergesi, Mimar Sinan'ın yapılarında kullandığı kubbeli örtüye dayanan mimari yaklaşımdır. Sinan, birkaç yapı dışında kubbeyi yapının odak noktası haline getirmiştir (Kuban, 1970 s.261).

Klasik dönem Osmanlı mimarisinin ve Mimar Sinan'ın en önemli eserlerinden biri olan Süleymaniye Camii külliye merkezi olarak kurgulanmıştır. Sekizgen çardak seçiminin nedeni merkezdeki kubbeyi ortaya çıkarmaktır. Sekizgen yapı askı kemerleri ve geçit ayaklarını ikinci plana atmış, kubbeyi belirginleştirmiştir (Kuban 1970, s.295). Mimar Sinan Süleymaniye camii yaparken Ayasofya'yı inceleyerek, strüktürel çözümleme olarak örnek almıştır. Fakat kubbe ve yarım kubbeler Ayasofya kullanımından farklıdır (Görsel 4).

Görsel 4. Süleymaniye Külliyesi yerleşim planı (Yılmaz, 2018 s.4).

Selimiye Külliyesi, 1568-1575 yılları arasında Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Külliyein içinde, cami, şadırvanlı ve revaklı avlu, iki adet medrese, sıbyan mektebi, kütüphane, muvakkithane ve türbe bulunmaktadır (Görsel 5) (Çanak, 2013, s.47).

Görsel 5. Selimiye Külliyesi vaziyet planı (Sav, 2019, s.214).

Külliyein toplam alanı 22.194 metrekaredir (Sav, 2019, s. 206). Mimar Sinan'ın ustalık eseri olan bu yapı sadece Türk mimarisinde değil dünya mimarisinde de önemli bir yere sahiptir. Külliyein odak noktasında Selimiye Camii, Selimiye Camii'nin odak noktasında ise kubbe bulunmaktadır. Kubbe, kubbe mimarisinin

ulaşabileceği en son noktası olarak görülmektedir. Yapının mimarisinde kullanılan taş işçiliği, sütun başlıklarında, pencere şebekelerinde ve parmaklıklarda öne çıkmaktadır. Kubbenin altında bulunan on iki sütun başlığının üstündeki ahşap tavanda kalem işi bezemeler yer almaktadır. 15. yüzyılda yoğun olarak kullanılan sırla boyama tekniği 16.yüzyılın ikinci yarısında yerini sır altı boyama tekniğine bırakmıştır. Osmanlı Sarayına bağlı nakkaşların etkisiyle, lale, sümbül, karanfil gibi çiçek bezemelerinin yanında hançer biçiminde kullanılmış yaprak ve içlerinde kuş figürleri Selimiye Camii'nin çini süslemelerinde kullanılmıştır (Çanak, 2013, s.48). Selimiye Camii'nin oturma alanı 2475 metrekaredir. Dikdörtgen planlı caminin dört köşesinde dört minare bulunmaktadır ve planı şadırvanlı bir avlu bütünlemektedir. Caminin ana kubbesi sekiz adet fil ayağına oturtulmuştur ve kubbenin yerden yüksekliği 42.30 metredir (Sav, 2019, s. 205). Selimiye Camii'nde kullanılan kalemişi bezemeler, kapı ve pencerede kullanılan ahşap oymalar Edirnekari işçiliğiyle yapılmış klasik Osmanlı mimarisinin en iyi örneklerindedir (Sav, 2019, s. 206).

Lale devrinde (1718-1730) Osmanlı mimarisinde belirgin değişimler görülmemiştir. Bu dönemde dini yapılar yerini sivil yapılara bırakmaya başlamıştır. Sivil mimaride bahçe düzenlemeleri olan ahşap saraylar ön plana çıkmıştır. Meydan çeşme yapısı Lale devrinde ortaya çıkan yeni yapılardan birisidir (Atak, 2018 s. 61). Bu dönemde yapılan çeşmeler, işlevselliğin yanında tasarım kaygıları da taşımış ve bu durum estetik görünümünün ön plana çıkmasına sebep olmuştur (Koçyiğit, 2014, s. 293). Lale devrinde çiçekli bezemeler ve taş oymaları dikkat çeker. Bu dönemde Avrupa yerine İran etkisi belirginleşmiştir. Taş ustaları, klasik olarak görülen çini ve kumaş desenlerinden esinlenerek bu figürleri taş oymasında kullanmışlardır. Bu durum Rokoko ve Barok dönemin alt yapısını hazırlamıştır. Taş oymaların ana figürleri çiçek, meyve çelenk ve rozetlerden oluşmuş ve dönemin en ilgi çeken yapısı III.Ahmed Meydan Çeşmesi olmuştur (Kuban, 1970, s. 509) (Görsel 6).

Görsel 6. 3.Ahmed Meydan Çeşmesi (Koçyiğit, 2014 s. 294).

Dönemin Padişahı III. Ahmed tarafından yaptırılan Meydan Çeşmesi, batıyla olan yakınlaşmalar sonucunda devlette meydana gelen değişimlerin mimariyle topluma aktarıldığı (Salbacak, 2018, s. 289), tek bir yüzeyden ziyade 4 tarafında çeşmeler bulunan, 3 boyutlu yapıların Osmanlı mimarisine katıldığı bir eserdir. III. Ahmed Meydan Çeşmesi ile meydan kavramı oluşmuş ve kent planlaması da bu eserden itibaren yapılmaya başlamıştır (Kuban, 1970, s. 510). Çiçek bezemeleri mimari alanların yanında iç mekân tasarımlarını da etkilemiştir. III. Ahmed'in Yemiş Odası olarak da adlandırılan Has Odası bu dönemin iç mimariyle olan etkilerini yansıtmış ve sultanın odasında, dönemin baskın çiçek ve meyve figürleri lake mobilyalar üstüne işlenmiştir. Çiçek ve meyve figürleri dönemin yalılarının iç mekân tasarımında da kullanılmıştır (Salbacak, 2018, s. 290).

Lale devrinde belirgin olarak İstanbul'daki ahşap saray, köşk çeşme gibi yapılarda değişim görülse de Anadolu'daki yapılarda bu değişim kısmen gerçekleşmiştir. Bu devir, Osmanlı mimarisinde İran etkisinin yanısıra batıya özgü mimari çizgi ve sanat akımlarının da görülmeye başladığı başlangıç noktası olmuştur (Kuban, 1970, s.597).

Lale Devri'nde başladığı söylenen ve tüm 18.yüzyılı da kapsayan Osmanlı'daki Batılılaşma Dönemi mimarisinin kökeni Avrupa'daki Barok ve Rokoko üsluplarına dayanır. 1730 – 1808 tarihlerinde Osmanlı'da görülen Barok akımda, yapı yüzeylerinde kıvrımlı çizgiler düz çizgilerin yerini almıştır. Hareketliliği sağlamak amacıyla dairesel şekillerin aksine, oval şekiller kullanılmıştır. Mimari dokunuşlarla yapı yüzeylerinde heykel etkisi yaratılmaya çalışılmıştır (Blunt, 1982, s.11; Demir, 2021, s.102). 1725 – 1740 tarihleri arasında sivil mimaride örneklerinin daha çok görüldüğü Rokoko üslubunda aydınlığın ve daha narin çizgilerin öne çıktığı bir etki görülür. Türk Rokoko bezemesi Fransızlardan esinlenilmiştir. Bezemelerde abartı XV. Louis'nin iktidar dönemlerinde Fransız eserlerin taklit edilmesiyle başlamıştır (Kuban, 1970, s. 517). Barok dönemin aksine bu dönemde kompozit kırık çizgiler öne çıkmıştır. Pembe, mavi renklerine yıldız kullanımı eklenmiştir (Blunt, 1982, s.17; Demir, 2021, s.103).

Barok ve Rokoko üslubu batıdakinden farklı olarak, zaman içinde gelişerek Türk mimari üslup ve öğeleriyle sentezlenerek 1740'lardan sonra yaygın bir şekilde mimaride kullanılmaya başlanmıştır (Metin, 2019, s.24). Klasik dönemde kullanılan mukarnas⁵ ve Lale Devrinde kullanılan çiçek, çelenk ve meyve gibi motifler yerine, Türk sanatçılar tarafından Barok üslubu altında yeni bezeme figürleri ortaya çıkarılmıştır. Osmanlı Barok mimari yorumlarından biri olarak görülen ondüleli saçaklar, çeşme ve türbeler de kullanılmıştır (Demir,2021, s.103). Özetle Barok ve Rokoko tarzları, öncelikli olarak çeşme, sebil ve türbelerde etkisini göstermiştir.

Nuruosmaniye Camisi Batılılaşma döneminin en önemli eserlerinden biridir. Cami Barok akımın ilk eserlerinden olup daha sonra inşa edilen camiler için bir örnek niteliği görmüştür. Daha önceki yapılarda görülmeyen, hünkâr mahfiline giriş dıştan rampalıdır (Cezar, 2002, s. 154) (Görsel 7).

---

⁵ Mukarnas: Mimaride içerlek bir kısımdan üstte bulunan çıkıntılı bir yüzeye geçerken, bir destek ve aynı zamanda bir süs oluşturmak üzere kullanılan prizma biçimindeki küçük bindirmeliklere denir (Turani, 2007, s. 101).

Görsel 7. Nuruosmaniye Camisi'nin hünkâr mahfili ve pencereler (Söylemez, 2021 s.483).

Nuruosmaniye Camisi'nde Mimar Sinan'da görülen kubbe baskınlığının azalması ve yarım daire kasnak üzerine oturan kubbe tasarımı Avrupa'ya öykünmeye başlanıldığının göstergesidir. Yapılan bu değişimle, Sinan'ın kubbeleri yapının odak noktasına aldığı mimari yaklaşım yerine Avrupa'da Barok dönem yapılarının kubbe yüksekliklerine yaklaştığı görülmektedir (Söylemez, 2021, s.4682). Nuruosmaniye Camisi'nde yer alan pencereler alçıdan Barok stilinde yapılmıştır. Diğer Barok etkisinin belirgin olduğu nokta ise yapının iç avlusunun, klasik planın aksine, yarım oval şeklinde 12 sütuna dayanan 14 kubbeli inşa edilmesidir (Söylemez, 2021, s.4682). Nuruosmaniye Camisi avlusunda yer alan sebil, bezemeleri açısından daha önce görülmemiş üç boyutlu taş oymalarıyla Barok dönemi yansıtır (Kuban, 1970, s. 519) (Görsel 8).

Görsel 8. Nuruosmaniye Sebili (Kuban, s.518).

Nuruosmaniye, Edirne camisinden sonra gelen ve klasik tasarımı değiştiren en önemli yapılardan biridir. Yapıldığı dönemde yozlaşmanın bir simgesi olarak anılsa da Sinan'dan sonra yapılan anıtsal mimari örnekleri arasında mekânsal tasarım, külliye

ve bezemelerde barok etkisi göz önüne alındığında diğerlerinden daha farklı bir konumdadır. Bu yapı Osmanlı mimarisinde Lale Devrinde etkileri görülmeye başlayan Avrupa etkisinin 18.yüzyılda bir reform arayışına girdiğini kanıtlamaktadır (Kuban, 1970, s. 526).

Osmanlıda 18. yüzyılda kendini hissettiren gerileme dönemi Batıyı takip etmenin gerekliliğini ve yararlılığını ortaya koymuştur. Dönemin padişahları olan III. Selim, II. Mahmud ve Abdülmecit Batı yeniliklerini benimsemiştir. Bu yenilikler sanatta ve mimaride kendini göstermiştir (Eyice, 1981, s. 169). Fransa imparatoru Napoléon Bonaparte'ın Mısır seferi sonrası etkisi başlayan İmparatorluk (Empire) olarak isimlendirilen akım, Fransa-Osmanlı arasında ilişkilerin artması ile Barok ve Rokoko üsluplarının ardından, Ampir veya Neo-Klasik üslup olarak Osmanlı mimarisine de girmiştir. 18. yüzyılın ortalarında Barok üslup içinde kendini hissettirmeye başlayan Ampir üslup, 19. yüzyılın ortalarında mimaride büyük ölçüde görülmeye başlamıştır (Erarslan, 2021, s. 149). Neo-Klasik/Ampir üslup için Napoléon Bonaparte'nin başarılarına ithafen yaptırılan ve Paris'te bulunan "Madeleine Kilisesi" önemli bir örnektir. (Görsel, 8).

Bu yapıda antik Yunan ve Roma'da yoğun şekilde kullanılan, sütun başlıkları, yuvarlak kemer ve zaferi simgeleyen motifler kullanılmıştır (Aydın, 2012, s.75). Osmanlı'da Ampir üslup olduğu gibi taklit edilmemiştir. Türk Ampir'i olarak da adlandırılan bu üslup hayvan figürleri yerine, çiçek yaprak gibi soyut figürler üstünden şekillenmiştir. Ampir üslup II. Mahmut döneminde propaganda amacıyla kullanılarak hastane, kışla, okullar ve anıtsal yapılarda etkisini göstermiştir (Erarslan, 2021, s. 150).

Osmanlı başkentinde bu dönemde iz bırakan mimar bir aile Balyanlardır. Balyan veya Baliyan soyadını ilk kullanan kişi Krikor'dur. Krikor Balyan 1764 tarihinde doğmuş 1831 yılında Üsküdar'da ölmüştür. Krikor Balyan, Sultan III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde hassa mimarlık görevini yerine getirmiştir. Krikor'un ölümünden sonra II. Mahmud tarafından, Krikor'un oğlu Garabed Balyan ve Krikor'un damadı Ohannes Seryan hassa mimarlık görevine getirilmiş, daha sonra Abdülmecit ve Abdülaziz dönemlerinde de görevler almışlardır. Dolmabahçe Sarayı, Harbiye Mektebi, Hereke Fabrikası ve Beşiktaş'ta bulunan Meryem Ana Kilisesi gibi eserlerin mimarlığını yapmışlardır (Görsel 9).

Görsel 9. Dolmabahçe Sarayı denizden görünümü (<https://www.ekoyapidergisi.org/dolmabahce-sarayi-mimarlik-tarihinin-yinelenmeyecek-anit-yapisi> Erişim Tarihi: 1/11/2022).

Dolmabahçe Sarayı'nın mimarlığını Garabed Balyan, Ohannes Serveryan, Nikogoğos Balyan ve James William Smith yürütmüştür. Saray 1839-1924 yılları arası altı padişah ve son Halife Abdülmecit tarafından kullanılmıştır. 18.yy. da mimaride yoğun olarak hissedilmeye başlayan Batı etkisi Dolmabahçe Sarayı mimari sitilinde yoğun olarak görülmektedir. Dolmabahçe Sarayı, Türk mimarisinde içte ve dışta en fazla süslemeye sahip yapıdır (Cezar, 1992, s.8). Eklektik yapıda olan sarayda, Neo-Klasik biçim ve öğelerle, Rönesans, Barok, Rokoko ve Ampir akımlarının etkileri görülmektedir. Sarayın ana merdivenlerini oluşturan kristal merdivenlerde bulunan tonoz örtüde Gotik etkisi görülmektedir (Cezar, 1992, s.17). Geleneksel Türk plan tipiyle yapılan Dolmabahçe Sarayı'nda, padişahların resmi işlerini yürüttükleri odalar, kendilerinin ve ailelerinin ikamet ettiği bölümler, özel daireler, muayede salonu gibi bölümler tek bir alan altında toplanmıştır. Sarayın ana binası 3 kattan oluşmaktadır. Sarayda bulunan diğer binalar ve bahçe toplamda 250.000 metrekarelik alana inşa edilmiştir. Sarayın dış duvarları taştan yapılmış iç duvarlarında tuğla kullanılmıştır. Zemin döşemelerinde genellikle ahşap kullanılmıştır. Sarayın ana binası, 285 oda, 68 tuvalet, 6 balkon ve 6 hamam olmak üzere 14.595 metrekare alana inşa edilmiştir (Yumrukçağlar, 1992, s. 38) (Görsel 10).

DOLMABAÇE SARAYI VAZİYET PLANI

01- SAAT KULESİ	11- UZUN YOL	21- II. HAREKET KOŞKUSU
02- HAZİNE KAPISI	12- CAMLI KOŞK	22- SÜNNET KOŞKUSU
03- HAZİNE-İ HASSA DAİRESİ	13- KUŞLUK	23- SERA
04- MEFRUŞAT DAİRESİ	14- KUŞLUK KOŞKUSU	24- YENİ SERA
05- SALTANAT KAPISI	15- İÇ HAZİNE DAİRESİ	25- VELİAHT DAİRESİ
06- MABEYN DAİRESİ	16- VALİDE KAPISI	26- HEREKE DOKUMAHANESİ
07- MUAYEDE SALONU	17- GEDİKLİ CARİ VELEK DAİRESİ	27- MUŞAHİBİN DAİRESİ
08- HAREM DAİRESİ	18- KIZLARAĞASI DAİRESİ	28- MATBAH-İ AMİRE
09- HAREM DAİRESİ	19- VASİTA (ARAÇ) KAPISI	29- BALTACILAR DAİRESİ (M.S.Ü. Konservatuarı)
10- KOLTUK KAPISI	20- I. HAREKET KOŞKUSU	30- AGAVAT DAİRESİ (Deniz Müzesi K. Tarih Arşivi)

Görsel 10. Dolmabahçe Sarayı vaziyet planı (Beşkonaklı, 2010 s.8).

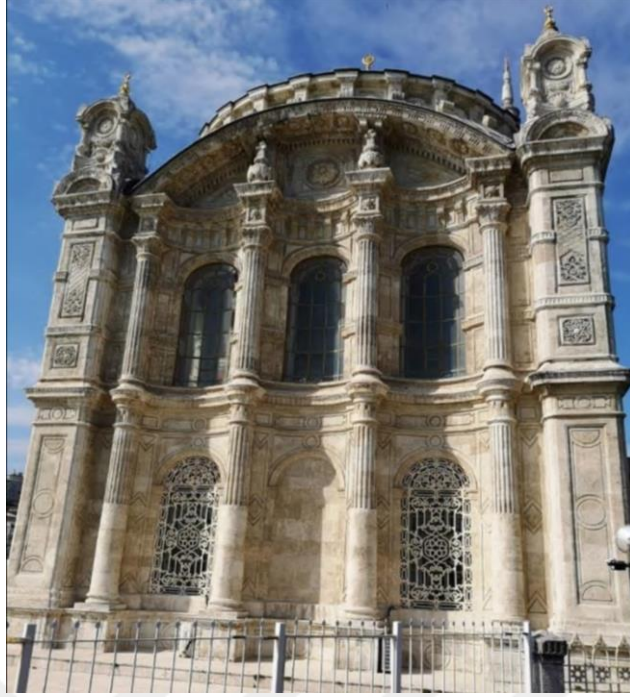
Dolmabahçe Sarayı'nın en büyük bölümü olan ve hareketli bir cephe düzlemine sahip muayede bölümünün iki tarafında simetrik cephe planlaması kullanılmıştır. Üst katta yer alan bölüm üçgen alınlıkla dışarı çıkarılmış ve bir veranda oluşturulmuştur. 19.yy. Avrupası'nda yoğun olarak kullanılan, eski Yunan mimarisinden geçme üçgen alınlıklar ile sütun dizilimleri sarayın denize bakan bölümlerinde ve bazı kapı girişlerinde yoğun şekilde yer verilmiştir (Cezar, 1992, s.17) (Görsel 11).

Görsel 11. Muayede Salonu giriş cephesi (Cezar, 1992, s. 12).

Dolmabahçe Sarayı'nda kullanılan süsleme motiflerinin büyük kısmı için klasik Türk süslemesinde yoğun olarak kullanılan bitkisel motifler tercih edilmiştir. Dolmabahçe Sarayı'nın Selamlık cephesi Muayede Salonu'nun cephesine nazaran daha az süslenmiştir. Girişte verilmek istenilen etki, üçgen alınlıklı çıkıntı ve sütun dizilimiyle verilmiştir. Üçgen alınlığın ortasında bulunan tuğra motifi geleneksel Türk süslemesine ait olan rumiye yakın kıvrık dal motifleriyle yapılmıştır (Cezar, 1992, s.18). Dolmabahçe Sarayı'nın tavan süslemelerinde, Neo-Klasik, Barok ve Rokoko etkileri görülmektedir. Saray odalarının tavan süslemeleri taklit değil kendine özgü olsa da süslemeler belirli bir üslubun temsilcisi olarak görülmemektedir. Tavan süslemeleri her oda için ayrı tasarlanmış yemek odalarında yemek motifleri kullanılırken bazı odalarda manzara ve hayvan motiflerine de yer verilmiştir (Cezar, 1992, 21).

Balyan ailesi üç kuşak boyunca geleneksel mimarlık eğitiminden gelmektedir. Eğitim alanına yatırım ve finans sağlayan Garabed Balyan çağın teknik ve gereksinimlerinin farkına vararak çocuklarını akademik eğitime yönlendirmiştir. Oğulları Nigoğos ve Sarkis Balyan eğitimlerini Paris'te almıştır. Nigoğos Balyan genç yaşta vefat etmiştir. Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan Muayede Salonuyla Hazine ve Saltanat kapılarının mimarlıklarını üstlenmiştir. Ortaköy Cami, Çırağan Cami, İhlamur Kasırları ve Çırağan Sarayı'nın planları Nigoğos Balyan tarafından yapılmıştır (Say, Baydaş, 2020, s.56-59) (Görsel 12). Sarkis Balyan büyük ölçüde Agop Balyan'ın tasarladığı yapıların uygulamasını üstlenmiştir. Önemli yapıları arasında Beylerbeyi Sarayı (1863-1865) ve Çırağan Sarayı (1863-1871) bulunmaktadır.

Görsel 12. Ortaköy Cami güney cephe görseli (Akyıldız, 2019, s.70)

Büyük Mecidiye Cami (Ortaköy Cami, 1854) Nigoğos Balyan tarafından, dış cephesi farklı mimari akımların etkisinin bir arada bulundurduğu özgün bir yapı olarak tasarlanmıştır. Caminin ağır taşıyıcı ayaklarında yoğun bir şekilde dalgalı cephe kullanımı Barok dönemin izlerini taşımaktadır. Yatay düzlemde kullanılan kat silmeleriyle birlikte, ayak ve sütunların cepheyi akslarla ayırmasının yanında cephede kullanılan çiçek motifleri Rönesans izlerini göstermektedir. Neo-Klasik etkisi sütun düzenlerinde görülmektedir (Akyıldız, Alper, 2019, s. 79).

19.yy. Osmanlı mimarisine büyük katkı sağlayan Fransız asıllı Vallaury 2 Nisan 1850'de İstanbul'da doğmuştur. Mimarlık eğitimini École Des Beaux-Arts'ta tamamlamıştır. Paris'teki eğitimini 1879 yılında tamamlayarak İstanbul'a dönmüştür (Söylemez, 2022, s.1005). Vallaury'in, hem dönemin Avrupa mimarisine hem de Osmanlı mimarisine hakim oluşu, Galata ve Beyoğlu başta olmak üzere İstanbul'un bir çok yerinde, cami, köşk, yalı, otel ve kasr gibi yapıların mimarı olmasına neden olmuştur. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurucularından olan Vallaury, İstanbul'da kırktan fazla eser yapmıştır (Söylemez, 2022, s.1005). Konut mimarisi üzerine birçok eseri bulunan Vallaury tarafından, Büyükkada Rum Yetimhanesi, Sanayi-i Nefise Mektebi, Afif Ahmet Paşa Yalısı, Osmanlı Bankası Genel Müdürlük Binası, Pera Palas Otel, Düyun-u Umumiye, Abdülmecit Efendi Köşkü ve Rıdvan Paşa Köşkü gibi birçok eseri bulunmaktadır (Yiğitpaşa, 2022, s.249-252).

1892 yılında yapımına başlanan Pera Palas Oteli 1895 yılında tamamlanmıştır. İki kat bodrum üzerin yedi kattan oluşan yapı toplam dokuz katlıdır ve plan tipi dikdörtgen olarak tasarlanmıştır. Yapının dört cephesi farklı olarak tasarlanmıştır. Yapının girişinin bulunduğu doğu cephesinde, kemerlerin arasında bulunan üst kat balkonları destekleyen Barok dönemi C formlu konsollar kullanılmıştır. Tüm kat boyunca devam eden plasterlerin ikinci katlarında Barok rozetler, üçüncü kat pencerelerinde ise İon başlıklı sütunlar kullanılmıştır (Görsel 13). Pera Palas'ın batı cephesinde cumbalar vurgulanmış ve sadece köşe odalarda balkon kullanılmıştır (Söylemez, 2022, s.1016).

Görsel 13. Pera Palas doğu cephesi (Söylemez, 2022, s.1016).

Kuzey cephede kullanılan birinci ve üçüncü kattaki balkonları simetriktir. Diğer cephelere göre daha sade olan kuzey cephesinde yüksek plasterler ve yüksek İon kolonlarla simetri devam ettirilmiştir. Pera Palas Oteli, sonradan yapılan eserlere de mimari açıdan öncülük etmiştir (Söylemez, 2022, s.1017).

İstanbul'da 19.yy. sonlarından 1. Dünya savaşının başlangıcına kadar olan süre içerisinde mimari yapılarda, dönemin padişahı II. Abdulhamit'in İtalyan mimar Raimondo D'Aronco'yu davet etmesiyle birlikte Art Nouveau etkisi yoğun şekilde görülmüştür. Art Nouveau'da ahşap yapıların yoğun olarak kullanılması İstanbul

halkına bir istihdam da sağlamıştır (Kuban, 1970, s. 606). İtalyan Mimar Raimondo D'Aronco her ne kadar Art Nouveau etkisini temsil eden yapılar yapmış olsa da bunların çoğu Türk-İslam sanatı etkisini yansıtan özgün eserlerdir (Kuleli, Pfeiffer-Taş 2022, 55-94; Baytar, 2019, s.459).

Art Nouveau iki aşamada gelişmiştir; İlk aşamada belirgin çiçekli ve kıvrımlı hatlar vardır. Bu akımın ilk örnekleri Belçika ve Fransa'da görülür. İkinci evresinde ise çizgiler düzleşir, geometrik biçimlenme ve etkin hale gelir (Ayaydın, 2015 s.62). Lale devriyle başlayan, çiçekli bezemeler ve çeşmeler, Rokoko sebilleri, Barok'un eğri çizgilerine olan alışkanlık Art Nouveau'nun toplum tarafından kabul görmesini sağlamıştır. Türk marangozlarının bilgi birikiminin sonucu olarak ince ahşap işlemlere olan yatkınlığı, İstanbul'da yer alan eserleri Avrupa'da bulunan örneklerine nazaran daha görkemli bir hale getirmiştir (Kuban, 1970, s. 606). Osmanlı'da Tarz-ı Cedid olarak da adlandırılan bu üslup ilk olarak mimaride görülmeye başlasa da ilerleyen süreçte edebiyat, mobilya tasarımı ve porselen işlemlerinde de kendini etkin şekilde göstermiştir. Akımın saray tarafından da benimsendiği saray mobilyalarının Art Nouveau etkisinde tasarlanmasından anlaşılmaktadır (Baytar, 2019, s. 467).

1910-1930 yılları arasında Türkiye'deki mimarlık kavramı ve uygulamasına egemen olan yeni bir akım görülür; Birinci Ulusal Mimarlık Akımı, önceleri "Milli Mimari Rönesansı", "Neoklasik Türk Üslubu" ve "Milli Mimari Üslubu" olarak anılmıştır (Pfeiffer-Taş ve Temel, 2020, s.354). Osmanlı mimarisini etkisi altına alan dönem "Birinci Ulusal Mimarlık Akımı" adını 1970 yılında almıştır. Bu dönem Avrupa'da başlayan ve Osmanlı topraklarına kadar ilerleyen milliyetçilik akımının mimariye olan bir yansıması olmuştur. (Kızıldere ve Sözen, s.88). Avrupa'da eğitim gören Türk mimarlar, Osmanlı ve Selçuklu mimari özelliklerine yönelmeye çalışarak bir milli kimlik arayışına girmişlerdir (Erarslan, 2021, s.12). Bu dönemde milliyetçi bir arayış olsa da yer yer Batı Neo-Klasizmi ve Batı Art Nouveau' sunun etkileri görülmektedir (Aktemur ve Arslan, 2006, s.1). Birinci Ulusal Mimarlık Akımı döneminin en önemli temsilcileri ve öncüleri Mimar Kemalettin, Mimar Vedat Tek, Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ve İtalyan asıllı mimar Giulio Mongeri'dir (Pfeiffer-Taş ve Temel, 2020, s.354). Bu dönemde görülen biçimlerdeki Batı etkisi belirgin düzeyde olduğu için döneme Osmanlı Neo-Klasizmi de denilmektedir (Aslanoğlu, 1982, s.28). Bu dönemin mimari çizgisini belirleyen özellikler, ön cephelerde kullanılan mimari çerçeve ve simetrik görünümüdür. Bu dönemde dini yapılar haricinde

olan yapıların ön cephelerinde Neo-Rönesans mimari izleri görülmektedir. Ulusal arayışlar 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı dini yapılarının etkisiyle şekillenmiştir. Yüze düzenlemelerinde Batı etkisi egemendir. Mimaride kule kullanımı Batı Art Nouveau'sunda başlamış ve özgünlük arayışlarının olduğu Birinci Ulusal Mimarlık akımında da önemli bir yere sahip olmuş ve bu şekilde mimari yapılara girmiştir (Yavuz, 1981, s.56). Dönemin etkileri olarak pencerelerde oval kemerler, ön yüzeyde kullanılan saçaklar ve çini panoların yanında kubbeler dikkat çekmektedir (Aktemur ve Arslan, 2006, s.5-6).

Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi eserlerinde plandan ziyade yapıların cepheleri daha büyük bir önem teşkil etmektedir. Bu dönem yapıların yan ve arka cepheleri yalın bir şekilde tasarlanırken ön cephelerdeki detaylar belirgin bir şekilde tasarlanmıştır. Farklı şekilde tasarlanan cephelerle birlikte pencereler de her kat için farklı formlarda tasarlanmış ve bu durum sonucunda düşey ekseninde ritmik hareketler yakalanmıştır (Sözen, 1984, s.31). Geleneksel Türk evinden etkilenen mimarlar bu dönemde kırma çatı ve geniş saçaklar kullanmışlardır. Simetrik plan dönem yapılarının karakteristik özelliklerindedir. En çok kullanılan plan yapısı cam çatılı galeri boşluklarıdır. Hol boşlukları yapılara doğal ışık sağlamaktadır (Erarslan, 2021, s.13). 1. Ulusal Mimarlık Akımı Döneminde kamu binalarındaki yapısal başarı konut mimarisine yansımamıştır. Bu dönemde yapılan konut yapıları sıra evler, apartman ve konak şeklindedir. Mimar Kemalettin'in bu dönemde tasarladığı 4.Vakıf Hanı, Selçuklu ve Osmanlı etkilerini ve dönemin özellikleri yansıtan en önemli eserlerden biridir (Görsel, 14).

Görsel 14. 4. Vakıf Hanı Binası (<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/dorduncu-vakif-hani/#16/41.015823/28.973904> Erişim Tarihi: 21/12/2022).

Ziraat Bankası, İtalyan asıllı Mimar Giulio Mongeri'nin Ankara'da yaptığı ilk eserlerdendir. Yapının giriş holü geniş ve yüksek tasarlanmıştır. Yapının doğal aydınlatması, holün tavanında bulunan vitray süslemeli pencereyle sağlanmaktadır. Pencerenin çerçevesi Avrupa kaynaklı bitkisel bezemelerle süslenmiş, merkezine başak demeti ve meyve sepeti motifi yapılmıştır. Yapıda kullanılan çiniler galeriyi taşıyan kemerlerin arasında uygulanmıştır (Çinici, 2015, s.27-28) (Görsel 15, 16).

Görsel 15. Ziraat Bankası'nın ön cephesi (Fotoğraf: Çinici, 2015, s. 28).

Görsel 16. Giriş holünde bulunan vitray (Fotoğraf: Çinici, 2015, s. 28.).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara başta olmak üzere Anadolu'da tasarlanan kamu yapılarında 1. Ulusal Mimarlık Akımı'nın etkileri görülmektedir. Mimar Giulio Mongeri'nin tasarladığı, Eskişehir Ziraat Bankası Şube Binası da dönemin özelliklerini taşıyan yapılardan biri olmuştur (Pfeiffer-Taş ve Temel, 2020, s.380) (Görsel, 17).

Görsel 17. Ziraat Bankası Eskişehir Şubesi giriş cephesi (Pfeiffer- Taş ve Temel, 2020 s. 364).

Yapı, dönemin diğer örneklerine bakıldığında, Ankara’da yapılan banka binalarına göre daha sade olarak tasarlanmıştır (Pfeiffer-Taş, Temel, 2020, s.380).

2.2.2. Geleneksel konut mimarisi ve sivil mimarinin gelişimi

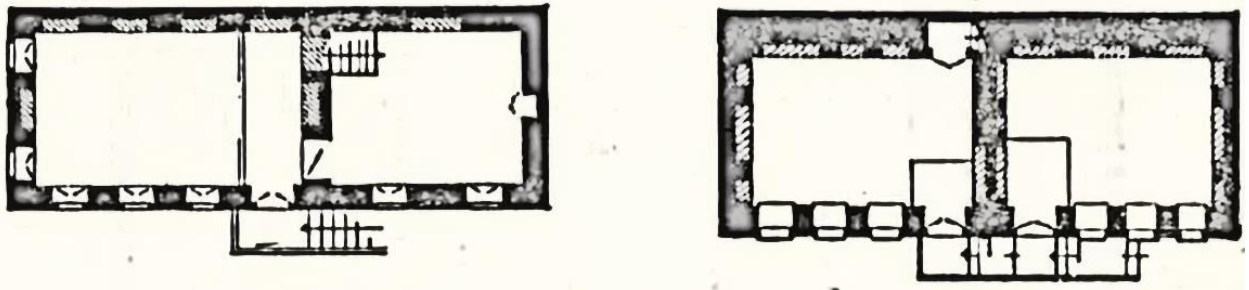
Türk toplumu göçebe bir toplumdur. Orta Asya’da kullandığı çadır göçebelik kültürünün bir ürünüdür. Anadolu’da yerleşik hayata geçen Türkler, geçmişten getirdikleri çadır kültürünü Anadolu’da bulunan diğer medeniyetlerin mimari kültürleriyle sentezleyerek özgün mimari yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gögebakan, 2015 s.44-45). Geleneksel Türk ailesine ait yaşam kültürü ve töreler çeşitli gereksinimler oluşturmuş ve bu gereksinimlerin neticesinde Türk mimarisinin plan şeması meydana gelmiştir (Bozkurt, 2013, s.38). Alt başlıklarda geleneksel Türk evi plan gelişimi ve konut mimarisi daha kapsamlı olarak incelenmiştir.

2.2.3. Geleneksel Türk Evi’nde plan gelişimi

Geleneksel Türk Evleri sofa etrafında şekillenmektedir. Sofa, günlük yaşamın geçtiği ortak kullanım alanlarını oluşturmaktadır. Geç dönem örneklerinde lavabo, çıkma, eyvan ve merdiven gibi mimari öğeler de yer almaktadır (Gögebakan, 2015, 52). Sofalarda iki odanın kapıları birbirine bakabilmektedir. Sofa çeşitlerinden yan sofa ve ara sofanın adetleri ve kullanımları ev planlarının oluşmasında büyük öneme sahiptir (Eldem, 1954, s.17).

2.2.3.1. Sofasız plan tipi

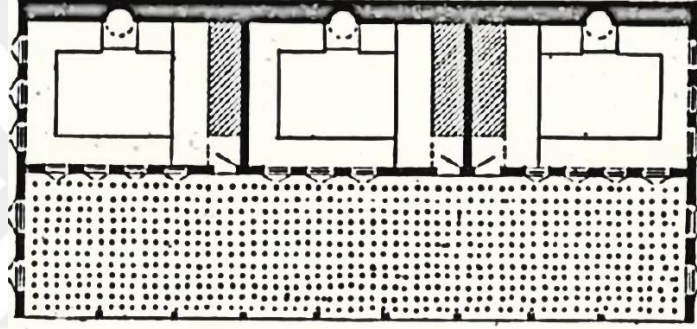
Geleneksel Türk Evleri’nin en ilkel örneği sofasız plan tipidir. Anadolu’nun doğu kesimlerinde bulunan sofasız plan tipinde odalar yan yana dizilmiştir ve birbirleriyle ilişkileri bulunmamaktadır (Görsel 18). Bahçeli iç avlulu evlerde odaların girişleri dışarıdan ve her biri için ayrı kapılardan yapılmaktadır (Bozkurt, 2013, 42).

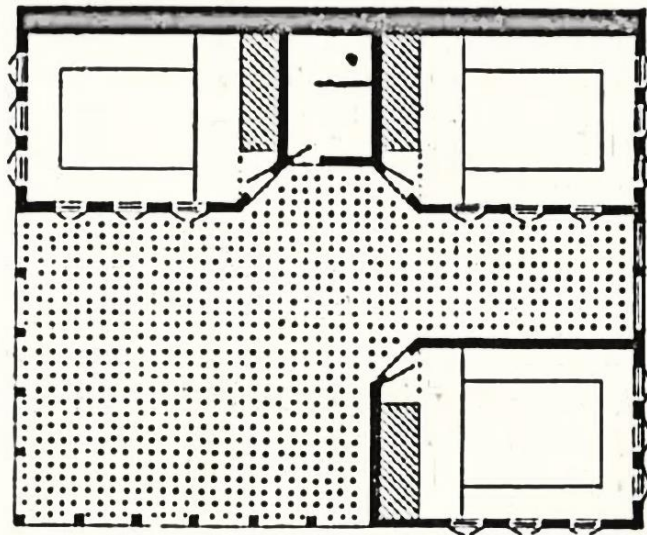
Görsel 18. Sofasız Plan tipi örnekleri (Eldem, 1954, s.27).

2.2.3.2. Dış sofalı plan tipi

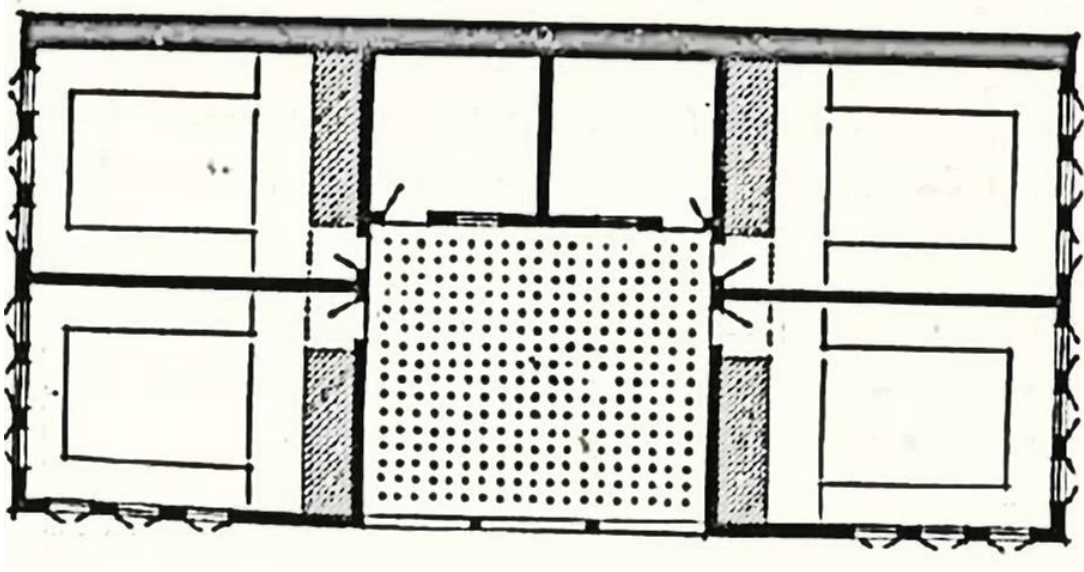
Türk Evi'nin gelişiminde ikinci sırada dış sofalı plan tipleri yer almaktadır. Odalar arasındaki ortak mekân ilişkisini sağlayan sofa ilk olarak bu plan tipinde kullanılmaya başlanmıştır. 19.yy'a kadar kullanılmaya devam eden dış sofalı plan tipi, sıra odalı, köşe sofalı ve üç odalı olarak, simetri aranmadan serbest plan tipiyle tasarlanmaktadır (Görsel 19, 20, 21). Bazı dış sofalı plan tiplerinin bir ucuna köşk eklenerek başlayan plan değişimleri daha sonra L ve U plan tipleriyle çeşitlendirilmiştir. Sofanın yan uçları duvarlarla kapatılmış iki oda arasında mesafe bırakılarak bir mekân oluşturulmuş bu mekâna "eyvan" adı verilmiştir (Bozkurt, 2013, s.42). Dış sofalı plan tipinin bilinen en eski örneği Topkapı Sarayı Hazine Dairesi'dir. Bu yapı köşk şeklinde değil ev şeklinde yapılmıştır (Eldem, 1954, s.32).

Görsel 19. Dış sofalı sıralı odalı plan tipi örneği (Eldem, 1954, s.34).

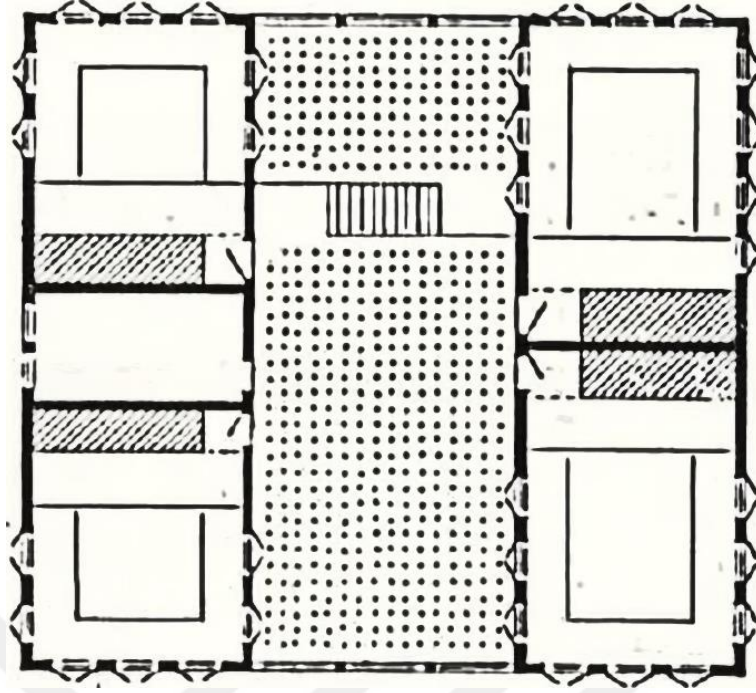
Görsel 20. Köşe sofalı plan tipi örneği (Eldem, 1954, s.34).

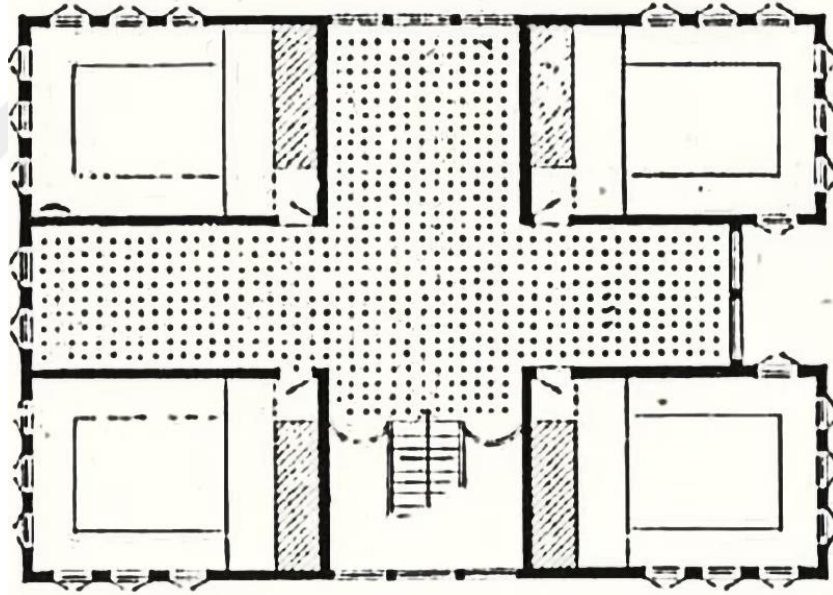
Görsel 21. Üç taraflı odalı dış sofalı plan tipi örneği (Eldem, 1954, s.34).

2.2.3.3. İç sofalı plan tipi

Türk Evleri'nin 18.yy. da görülmeye başlanan ve 19.yy da yaygınlaşan ve özellikle büyük şehirlerde daha yoğun şekilde uygulanan plan tipi iç sofadır. İç sofalı plan tipinin 19.yy. yaygınlaşmasının ve özellikle büyük şehirlerde daha sık kullanılmasının en büyük nedenleri, dış sofalı plan tipine nazaran daha saklı-korunaklı olması ve iktisadi nedenlerden dolayı daha az yer kaplamasıdır. Karnı yarık olarak da adlandırılan bu plan iki taraflı veya iki sıralı ev tipidir. İç sofalı evleri dış sofalı evlerden ayıran en büyük farklılık, dış sofada sıra şeklinde kullanılan tek taraflı odalar iç sofada karşılıklı kullanılan sıra odaların oluşturmasıdır (Eldem, 1954, s. 91) (Görsel 22, 23). İç sofalı plan tiplerinde, sofanın köşesinde sekilik ve köşk kullanımı görülmektedir. Sekilik ve köşk sofanın içinde veya dışına eklenmiş şekilde kullanılan oturma yerleridir (Bozkurt, 2013, s. 42). İç sofalı plan tiplerinde köşk oda kullanımı sekiliğe göre daha az kullanılmaktadır (Eldem, 1954, s.93).

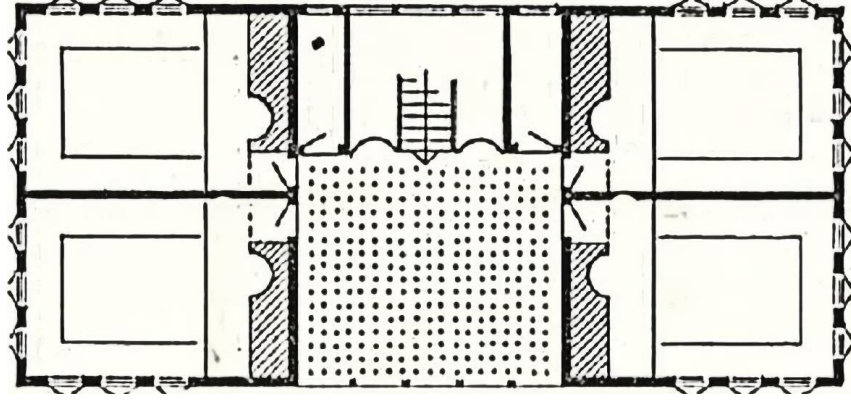

Görsel 22. İki yüzlü iç sofa plan tipi örneği (Eldem, 1954, s.93).

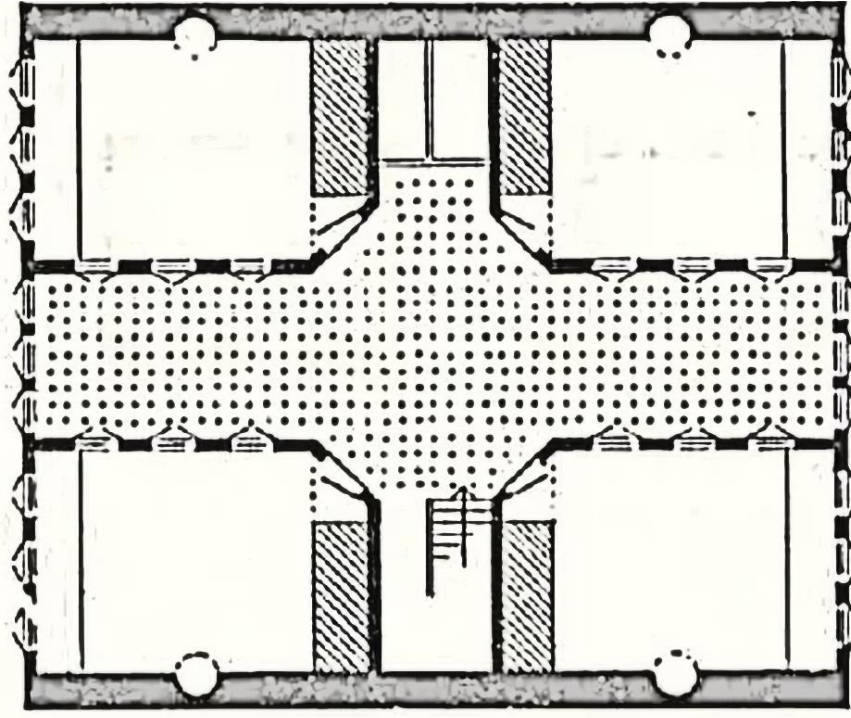

Görsel 23. İki yüzlü eyvanlı plan tipi (Eldem, 1954, s.93).

Geç dönemde iç sofalı plan tipleri eyvanların karşılıklı gelmesinden dolayı haç şeklini alması ve odalara pahlı köşelerden girilmesi orta sofalı plan tipleriyle karıştırılmasına neden olmaktadır. Geç dönem iç sofalı plan tiplerini orta sofalı plan tiplerinden ayıran en önemli özellik eyvan sayısının 2 ile sınırlandırılmasıdır (Bozkurt 2013, s.43) (Görsel 24, 25).

Görsel 24. Bir yüzü iç sofalı plan tipi (Eldem, 1954, s. 94).

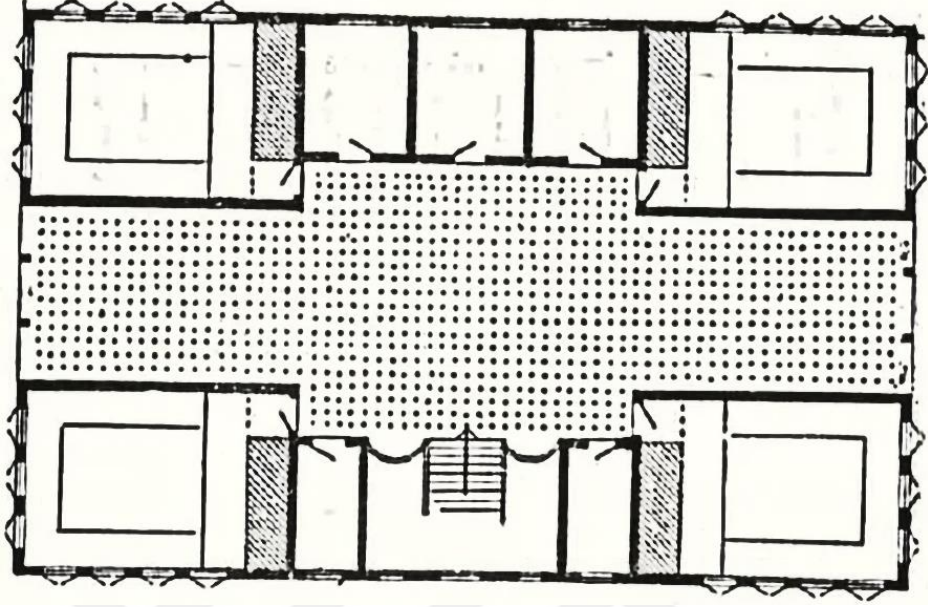

Görsel 25. İki yüzü iç sofa plan tipi (Eldem, 1954, s. 94).

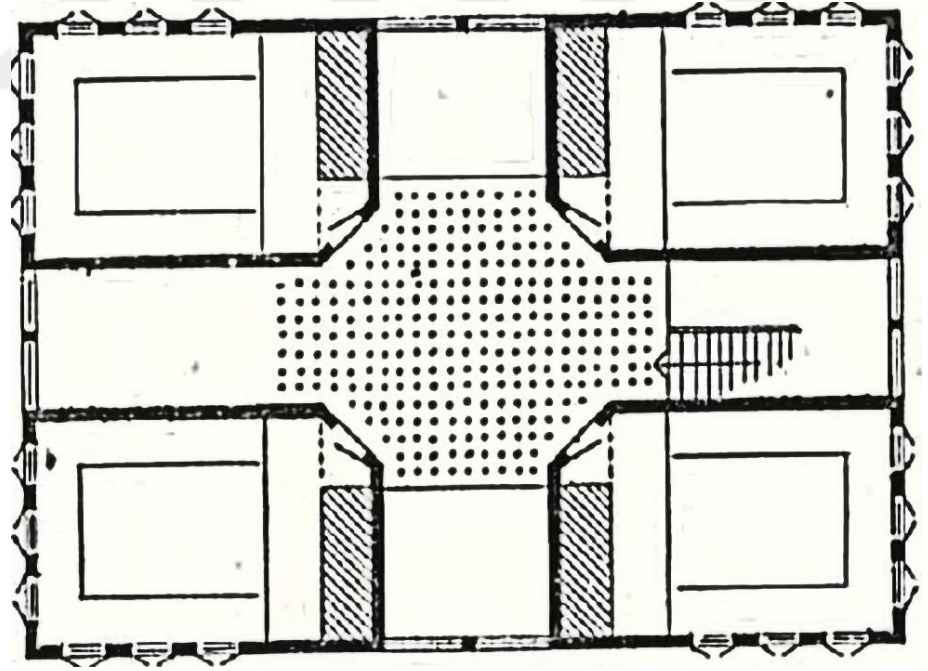
2.2.3.4. Orta sofalı plan tipi

Orta sofalı plan tipi 18.yy.da devlet adamları ve yöneticiler tarafından kullanılmaya başlanmış 19.yy.da kullanımı giderek artmıştır. Kare veya kareye yakın bina tiplerinde daha sık kullanıldığı görülmektedir. Binanın köşelerinde odalar yer almaktadır. Merdiven, eyvan, kiler ve mutfak gibi bölümler oda aralarında kullanılmaktadır. Dört köşeli sofa kullanımları, köşe sayıları artırılarak sekizgen, çokgen ve oval formlara dönüştüğü örnekleri de görülmektedir. Sofanın korunaklı hale gelmesi ısı yalıtımını güçlendirmiş ve odaları birbirine yaklaştırarak planın daha toplu bir düzene girmesini sağlamıştır (Görsel 26, 27, 28). Oval sofalı plan tipi 18.yy. Barok

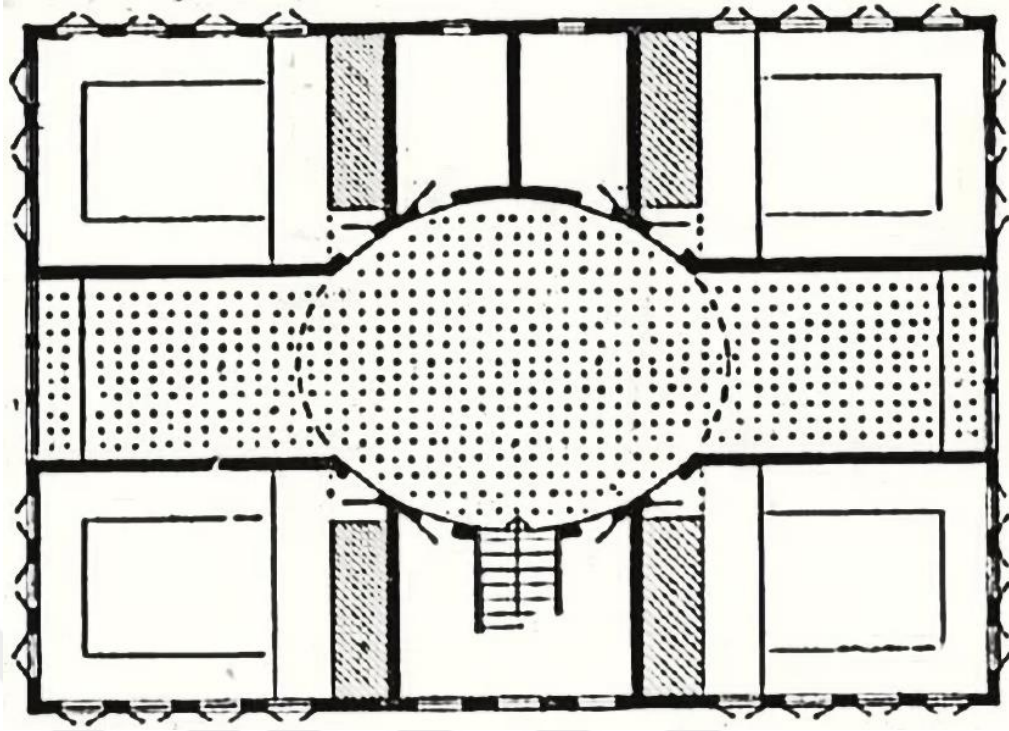
akımıyla birlikte kullanılmaya başlanmıştır. 19.yy. Ampir dönemin etkilerinin artması oval sofalardan daha sade tasarımlara ve iç sofalı plan tiplerine geçişe neden olmuştur (Bozkurt, 2013, s. 43).

Görsel 26. Dört köşe sofalı ev planı (Eldem, 1954, s. 129).

Görsel 27. Pahlı sofalı ev planı (Eldem, 1954, s. 129).

Görsel 28. Oval sofalı ev planı (Eldem, 1954, s. 129).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. yüzyıldan itibaren Batı etkisinin kültür, mimarlık ve sanat ortamında yoğun bir şekilde görülmesi, geleneksel Türk konut mimarisinin de yeni bir devinim kazanmasını birlikte getirmiştir. Özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren Topkapı Sarayı'ndan Boğaz'a taşınan Osmanlı Sarayı ile İstanbul'da yeni konut mimarisinin de oluşumu başlamıştır. Boğaz, üst düzey idarecilerin, elçiliklerin ve gelir düzeyi yüksek ailelerin tercih ettiği bölge olmuştur. Aynı zamanda bu araştırmanın konusu olan Kadıköy ve çevresi de yeni bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde karşımıza çıkan konutlar, yalı, köşk, kasır gibi daha büyük ölçekte ve yeni teknolojileri de kullanarak inşa edilmiştir. Bu yeni tip konut mimarisinde her ne kadar Avrupa'daki gelişmeler takip edilse de, plan şemalarında geleneksel Türk konut mimarisinde esinlenmeler olduğu görülmektedir. Bir sonraki bölümde bunlar hakkında bilgi verilecektir.

2.2.4. Konut mimarisinin değişimi: yalı, kasır ve köşkler

Arapça kökenli bir kelime olan "kasır" Latince kökeni olan "castrum" kelimesinden türetilmiştir. Castrum, bir yöneticinin hükümdarın veya liderin ikametgâh amacıyla kaldığı yer olarak tanımlanmaktadır. Köşk Orta çağdan itibaren aynı anlama gelen yöneticilerin ikametgâh amacıyla kullandığı yapılar için de kullanılmaya başlanmıştır (Kaňçal-Ferrari, 2009, s. 205). Osmanlı İmparatorluğu için

sarayların siyasi ve güç simgesi olarak büyük önem teşkil etmesi, döneminde yazılan seyahatnameler ve Osmanlı kaynaklarında görülmektedir (Kaňçal-Ferrari, 2009, s. 214). Padişah saraylarının dışında kalan önemli devlet adamları konak-köşk olarak adlandırılan yapılarda ikametgâh etmektedirler. Erken dönem yapılarından günümüzde sadece Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı olan İbrahim Paşa için yaptırdığı günümüzde Türk-İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan İbrahim Paşa Sarayı kalmıştır. İlerleyen dönemlerde önemli devlet adamları ve zengin kişiler için yapılan yapıların büyük bir kısmı günümüze kadar gelmemiş mimari yapılar için sadece ansiklopedik bilgi kalmıştır. Bu yapılar büyük ölçüde Avrupa'da ortaya çıkan ve dönemin üsluplarını yansıtan mimari akımların etkisiyle yapılmıştır (Kaňçal-Ferri, 2009, s. 215).

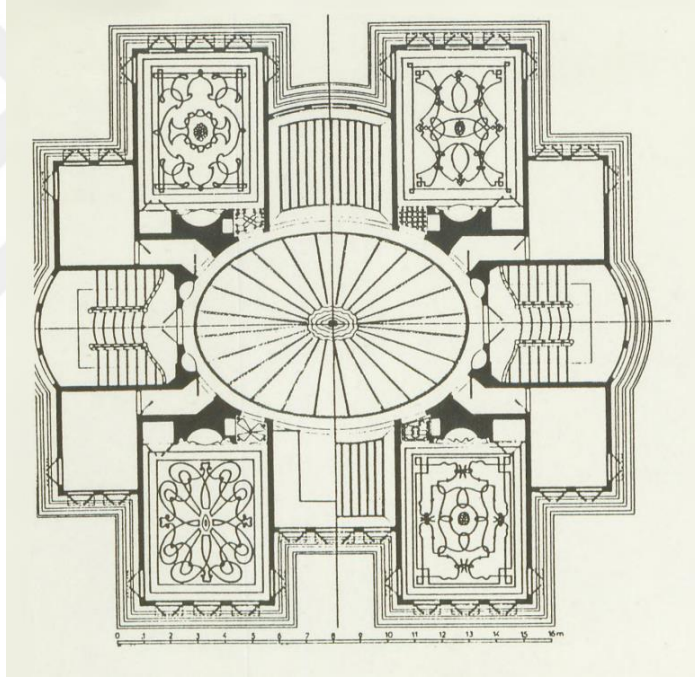
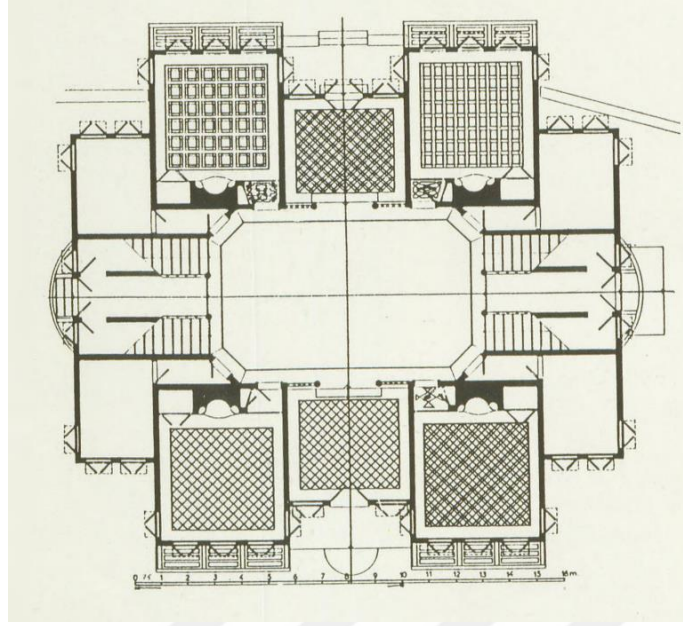
Yalıların planı, konak ve köşklere olduğu gibi geleneksel Türk Evi planıyla yapılmıştır. 18.yy.' a kadar yalıların alt katları sağır tutulmuş, 19.yy' a kadar da ulaşım yolları olmadığından dolayı kayikhanelerle inşa edilmiştir. Yalıların sağır ve penceresiz olarak tasarlanan alt katları, yaşam alanı olarak kullanılmış ve genellikle asma kat eklenmiştir. Alt katın sağır olmasından dolayı, cumbalar kademeli şekilde kullanılmış ve alt kata göre üst kat cumbaları daha çıkıntılı olarak tasarlanmıştır (Başkan,1994, s.12). 18.yy.'da plan ve dış cephenin büyük ölçüde benzerlik gösterdiği Anadolu ve İstanbul yapılarında batı etkisi artmıştır. Orta sofalı simetrik planlar, oval mekân arayışları, simetrik büyük merdivenler ve cephede kullanılan plastlar batı etkisini göstermektedir (Başkan, 1994, s.13). 1751 yılında Ermeni bir tüccar tarafından yaptırılan Kavafyan Köşkü Bebek'te bulunan diğer yapıların aksine Boğaz kenarına değil mahallenin içine yapılmıştır. Tipik bir Türk evi planıyla yapılan ahşap köşk orta sofalı plan tipli ve üç kattan oluşmaktadır. Günümüzde atıl kalan köşke II. Mahmut döneminde eklenen gelin odası özgün planının değişmesine neden olmuştur. (Küçük, 2021, s. 1768) (Görsel 29).

Görsel 29. Kavafyan Köşkü (Küçük, 2021, s. 1769).

Çengelköy’de bulunan Köçekoğlu yalısı 1780’li yıllarda yapıldığı düşünülen ve günümüze ulaşmış nadir eserlerden biridir. Orta sofalı plan tipinin Boğaziçi’ndeki önemli yapı örnekleri arasındadır. Odalarda farklı metrekare kullanımı ve eyvanların aynı yönlere açılmaması yapıyı klasik simetri anlayışından çıkarmıştır. Selamlık bölümünün yanında bulunan Harem kısmı günümüze ulaşmamıştır. Orta boy yalılar arasında gösterilen Köçekoğlu yalısı on oda ve 18.yy. sonlarında uygulanmaya başlanan düzayak zemin kat üzerine bir kat olmak üzere iki kata bölünmüştür. Yapının zemin katında yoğun pencere kullanımının yanında kabartmalı tavan göbekleri ve kalemişi süslemeleri 18.yy. sonlarına işaret etmektedir (Başkan, 1994, s.16).

18.yy. yapılmış Sadullah Paşa yalısı Boğaziçi’nde bulunan önemli yapılardan biridir. Sultan I. Abdülmecit tarafından Dar-üs Saade Ağası Mehmet Ağa’ya verilmiş yıllar içinde birçok kişi tarafından kullanılmış ve son olarak yalıya ismini veren Sadullah Paşa’nın babası Muhlis Paşa tarafından 19.yy. ortalarında satın alınmıştır. İki kat ve on dört odadan oluşan yalının yüz ölçümü yedi yüz metrekaredir. Orta sofalı ve kesişen iki eksenden oluşan yalının plan tipi simetrik olarak tasarlanmıştır. Barok etkisiyle yapılan yapının kubbesi otağı andırmaktadır. Birçok kez tadilat gören yalının orijinal hali korunmuştur. Yalıda bulunan odaların tavan süslemeleri her oda için farklı tasarlanmıştır (Başkan, 1994, s.16) (Görsel 30).

Görsel 30. Sadullah Paşa Yalısı tavan süslemeleri (Başkan, 2015, s.16).

Mimar Kemalettin Bey tarafından Hicaz Valisi Ahmet Ratip Paşa için 1903-1908 yılları arasında Çamlıca'da yapılan Ahmet Ratip Paşa Köşkü dönemin en görkemli ve önemli yapılardan biri olarak kabul edilmektedir. 31 dönüm arazi üzerine yapılan bina dört kat, elliden fazla oda ve beş bin metrekareden oluşmaktadır. Yapının bodrum katı kagir yığma üst katları ahşaptan yapılmıştır. Binanın ana girişi ön cephenin ortasında yer almaktadır. Giriş 15 basamaklı mermer merdivenlerle yapılmaktadır. Yapının ayrıca sağ ve sol bölümlerinde giriş bulunmaktadır. Eşit

harem-selamlık kullanımı açısından nadir örnekler arasında gösterilmektedir. Köşkte kullanılan malzeme ve mobilyalar Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden getirilmiştir. Merdiven korkulukları ve başlıklarında kullanılan mermerler Art Nouveau süslemeleriyle bezenmiştir. Viyana'dan getirilen el işi ahşap oymalar dış cephede kullanılmıştır. Binanın iç tasarımında etkisi yoğun olarak görülen Art Nouveau çizgisinin yanı sıra dış cephede Art Nouveau etkisinin ahşaba uygulanmasıyla ender örnekler arasına girmiş ve Mimar Kemalettin Bey'in bu çizgide tek eseridir (Atılgan, 2020) (Görsel 31). 1913 yılında Türkiye'nin ilk yatılı kız lisesi olan Çamlıca Kız Lisesi olarak kullanılmıştır.

Görsel 31. Ahmet Ratip Paşa Köşkü (Atılgan, 2020).

Mimar Kemaleddin'in 1903-1908 yılları arasında yaptığı Ahmet Ratip Paşa Köşkü ile benzer plan şemasına sahip olan ve bu araştırmanın konusu olan Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün ise I. Ulusal Mimarlık Akımı'nın öncülerinden olan Mimar Vedat Tek'e ait olduğu varsayılmaktadır. Bir sonraki bölümde Ziyaeddin Efendi Köşkü kapsamlı olarak ele alınacak ve bu varsayım sorgulanacaktır.

BÖLÜM 3: ZİYAEDDİN EFENDİ KÖŞKÜ (SOKULLU KÖŞKÜ)

Ziyaeddin Efendi Köşkü, bazı kaynaklarda Sokullu Köşkü olarak da adlandırılmaktadır. Araştırmalar kapsamında köşkün Sultan Mehmed Reşad tarafından yaptırılarak oğlu Şehzade Ziyaeddin Efendi'ye hediye edildiği ortaya konmuştur. Daha sonra ise Sokullu ailesi tarafından kullanıldığı görülmüştür. Köşk İstanbul'un Kadıköy semtinde yapılmıştır.

Kadıköy, İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden bir tanesidir. Tarihi M.Ö 3.000 yıllarına dayanmaktadır. Kadıköy tarihi boyunca önemli bir yerleşim alanı olmuştur (Öner, 2013, s.180). İlçenin bilinen en eski adı Kalkedonya'dır. İstanbul'un fethinden sonra bölgeye 2. Mehmed tarafından Kadı Hızır Bey atandığı için Kadıköy adını aldığı düşünülmektedir. Osmanlı'nın son dönemleri 20.yüzyılın başlarında yapımı tamamlanan ve Bağdat demiryolu projesi bünyesinde inşa edilen Haydarpaşa Garı bölgede nüfus yoğunluğunu arttırmıştır (Gök ve Çıtak, 2021, s.170). 1877-78 Osmanlı Rus savaşından sonra İstanbul'un genelinde görülen demografik değişim Kadıköy'de de görülmüştür. 1864' de meydana gelen Kuzguncuk yangını da bölgenin nüfus yoğunluğunu etkilemiştir (Yılmaz, 2021, s.466). 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte bölgede şehzade ve paşalar yazlık ev yaptırmaya başlamıştır. Bölgeye yapılan vapur ve yeni tren seferleri gibi belediye yatırımları sonrası hanedan ailesinin dışında üst sınıf aileler de Kadıköy'ü bir yatırım alanı olarak görmüş ve bu durum sayfiye (yazlık ev) yapılarının artmasına vesile olmuştur (Giz, 1990, s.108-112). Kadıköy'de yoğun olarak 1930 yılların başına kadar yapılan konut tipi büyük bahçeli ahşap köşklendir. Daha sonra artan yangınlar nedeniyle modern inşaat tekniklerine geçilerek kagir ya da betonarme yapılar yapılmaya başlanmıştır (Güney ve Tulum, 2018, s.4). Sultan Mehmed Reşad da yeni köşkü bu semtte yaptırmayı tercih etmiştir, ancak köşk oğlu Ziyaeddin Efendi'ye devredilmiş, daha sonra da aşağıda ayrıntılı şekilde incelendiği gibi birçok kez el ve işlev değiştirmiştir.

3.1 Sultan Mehmed Reşad ve Şehzade Ziyaeddin Efendi

27 Nisan 1909'da 65 yaşındayken padişah olan Sultan Mehmed Reşad Osmanlı padişahları arasında tahta çıkan en yaşlı padişaktır (Görsel, 32).

Görsel 32. Sultan Mehmed Reşad (<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/26731> Erişim tarihi: 30.12.2022)

31 Mart Hadisesinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından desteklenerek tahta çıkarılmıştır. İsyanı bastıran Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişi şehrin ikinci fethi sayılmış ve Sultan Reşad'a Beşinci Mehmed unvanı verilmiştir. Fakat halk tarafından Sultan Reşad olarak adlandırılmıştır (Selvi, 2013, s.930). Sultan Mehmet Reşad tahta çıktıktan sonra Mimar Vedat'ı Sermimar-ı Hassa (Baş mimar) görevine getirmiştir. Sultan Reşad 320.000m² alana sahip olan Haydarpaşa İbrahim Ağa çayırına, hanımlarıyla yaz aylarını geçirmek üzere Mimar Vedat'a harem ve selamlık binalarının yapılmasını emrettiği varsayılmaktadır. Sultan Reşad'ın hanımlarının burayı beğenmemesi üzerine en büyük oğlu Şehzade Ziyaeddin Efendi'ye burayı bağışlar (Anadol, 2014, s.76). Köşkün yapıldığı dönemde Mimar Vedat Tek' in baş mimar olmasından dolayı Anadol'un "100 Yıllık Sokullu Köşkü" adlı makalesinde Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü)'nün Vedat Tek'in eseri olduğu yazılmış fakat bununla ilgili resmi bir belge bulunamamıştır.

Şehzade Ziyaeddin Efendi Sultan Reşad'ın büyük oğludur. Babasının tahtta bulunduğu zamanlarda Harbiye Nazırlığı derslerine devam etmiştir. Babasının vefatından sonra Tıbbiye mektebine gitmiş ve mezun olmuştur. Osmanlı tarihine tıp eğitimi alan ilk ve tek Osmanlı şehzadesi olarak geçmiştir (Korkmaz, 2019, s.52). Tıp eğitimi almasına rağmen doktorluk yapmamıştır. Şehzade Ziyaeddin Efendi musikiyle ilgilenmiştir ve Dârü'l-elhan Mûsikî Mektebi'nin açılmasında etkili olmuştur (Özden, 2013, s.20). Şehzade Ziyaeddin Efendi, musikiye olan merakından dolayı devrin

musikişinaslarını ayda bir kez köşkün birinci katında yer alan Selamlık salonuna toplayarak müzik geceleri düzenlemiştir.

3.2. Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü)'nün Tarihi Çevresi, Yeniden İşlevlendirme, Kullanım ve Değişimler

Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü) olarak bilinen yapının kimler ve ne amaçla kullanıldığı, yapım tarihinden başlayarak kronolojik olarak aşağıda verilmiştir.

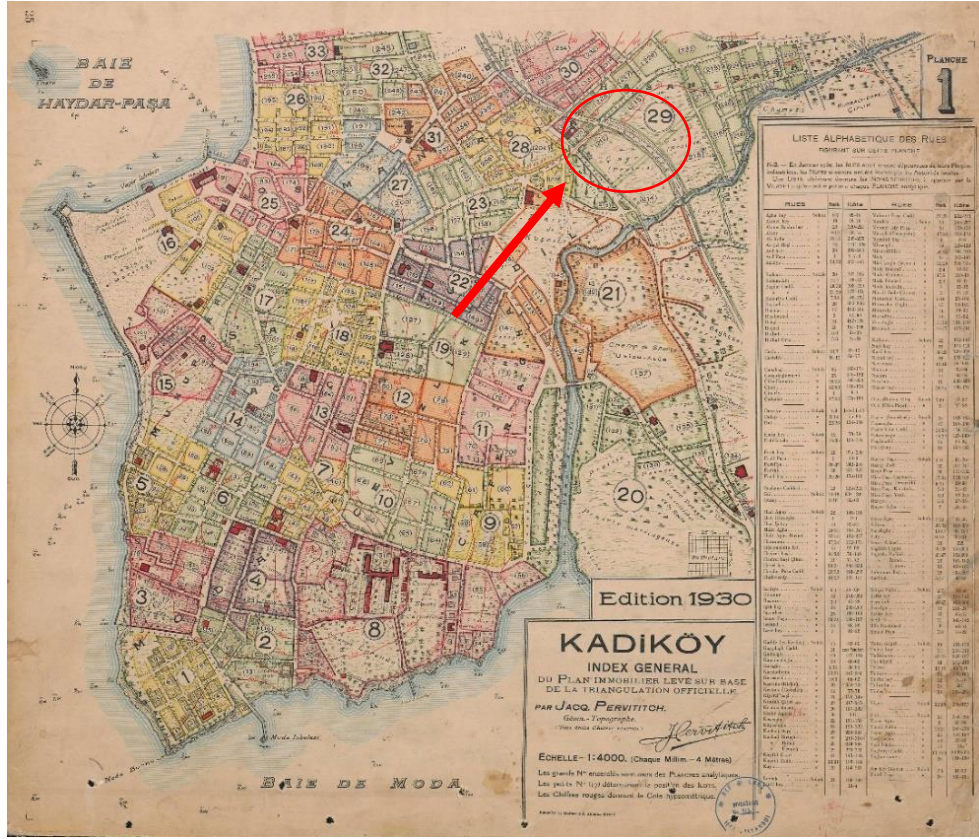
Tablo 1. Ziyaeddin Efendi Köşkü Kronolojik kullanımı (13 Aralık 2013 tarihli restorasyon raporundan yararlanılmıştır).

1873	Şehzade Ziyaeddin Efendi'nin doğumu.
1909	Sultan Reşad'ın tahta çıkışı ve köşkün yapımına başlanması.
1910-1918	Arazi ve Köşkün Şehzade Ziyaeddin Efendi'ye devri ve yazlık olarak kullanılması.
1918	Sultan Reşad'ın ölümünden sonra Şehzade Ziyaeddin Efendi'nin tüm ailesiyle Köşke taşınması.
1922	Hanedan ailesinin yurt dışına gönderilmesinin kararlaştırılması.
1924	Şehzade'nin İskenderiye'ye taşınması ve Köşkün mecburiyetten Sokullu ailesine satılması.
1938	Şehzade Ziyaeddin Efendi'nin vefatı.
1940	20 yıl boyunca Sokullu ailesi tarafından kullanılan köşkün Erdem ailesine satılması.
1945	Köşkün Özel Anadolu Lisesi olarak kullanılmaya başlanması.
1975	Özel Anadolu Lisesi'nin kapatılması.
1992	17 yıl boyunca atıl kalan köşkün Yapı Merkezi tarafından alınması.
2013-günümüz	Gerekli onayların alınmasının ardından restorasyonun Yapı Merkezi tarafından yapılması ve şirket merkezi olarak kullanılması

Köşk her odası için ayrı olarak tasarlanan tavan işlemleriyle dikkat çekmektedir. Köşk günümüze kadar çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Sırasıyla, Şehzade Ziyaeddin Efendi tarafından yazlık ve daha sonra konut olarak kullanılmış ardından uzun yıllar boyunca Sokullu ailesi tarafından konut olarak kullanılmıştır. Köşk, Erdem

ailesine satıldıktan sonra Özel Anadolu Lisesi olarak kullanılmış ve daha sonra kaderine terkedilmiştir. Son olarak Köşk, Yapı Merkezi tarafından satın alınarak restore edilmiştir.

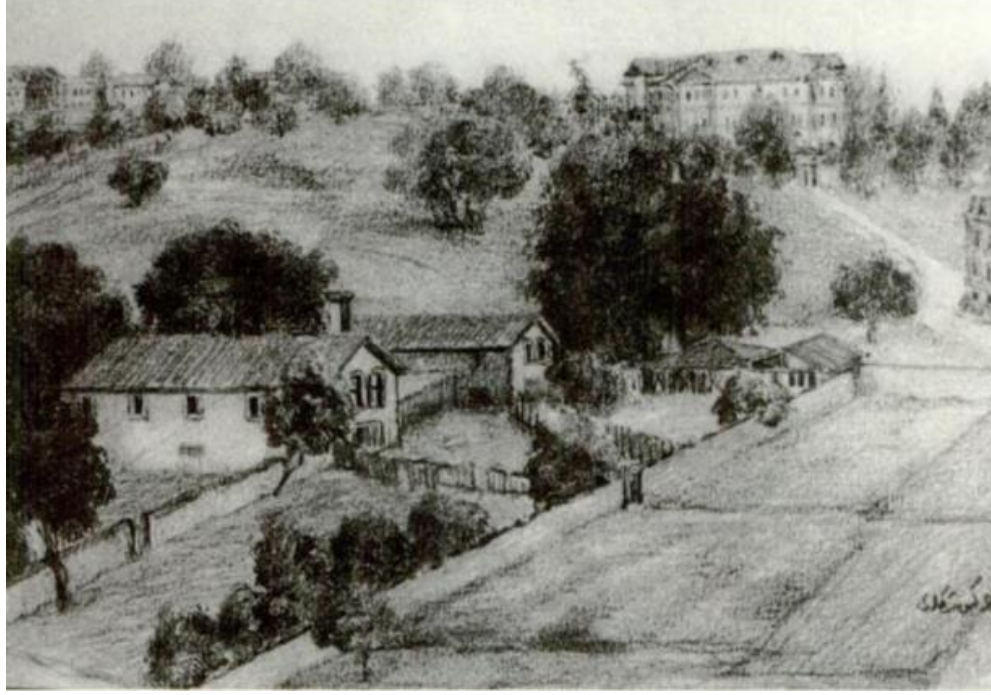
Adnan Giz, “Bir Zamanlar Kadıköy” kitabında, 2. Mahmud’un Vezirlerinden olan Gümrükçü Osman Paşa’nın, Köşkü Sultan Reşad’a hediye ettiğini ancak daha sonra 320 dönüm içerisinde bulunan yapının yıkılarak yerine Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü) olarak tekrar yapıldığı yazmaktadır (Giz, 1998) (Görsel 33). Köşk, 1909 yılında Sultan Reşad’ın hanımlarından biri olan Kamiras Hanım için yaptırılmış, fakat Kamiras Hanım’ın köşkü beğenmemesi üzerine Köşk Sultan Reşad’ın oğlu olan Şehzade Ziyaeddin Efendiye 1910 yılında hediye edilmiştir (Kültür Envanteri).

Görsel 33. 1930 tarihine ait Pervititch Kadıköy haritası, 29 numara Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü arazisi (<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/110020> Erişim Tarihi: 11/11/2022).

1910 yılında köşkün yapımı tamamlanmıştır. 1910 ve 1918 yılları arasında Şehzade Ziyaeddin Efendi tarafından sadece yazları kullanılan köşk, babasının vefatından sonra, 1918 yılında 36 kişilik aile ve hizmetlilerle birlikte köşke ve selamlık binasına taşınmışlardır. Selamlık binasının bir yangında harap olmasından sonra köşkün zemin katı hizmetlilere tahsis edilmiştir. Köşkün üst katlarını Şehzadenin beş

hanımı ve misafirleri kullanırken köşkün çatı katı çocuklara ayrılmıştır (Atılğan, 2017). Köşkün aydınlatması özel bir jeneratörle yapılırken, köşk kış aylarında soba ile ısıtılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Şehzade Ziyaeddin Efendi ve ailesi, Osmanlı hanedan üyelerinin yurt dışına gönderilme kararına kadar olan sürede köşkte yaşamışlardır. (Anadol, 2014, s.75) (Görsel 34).

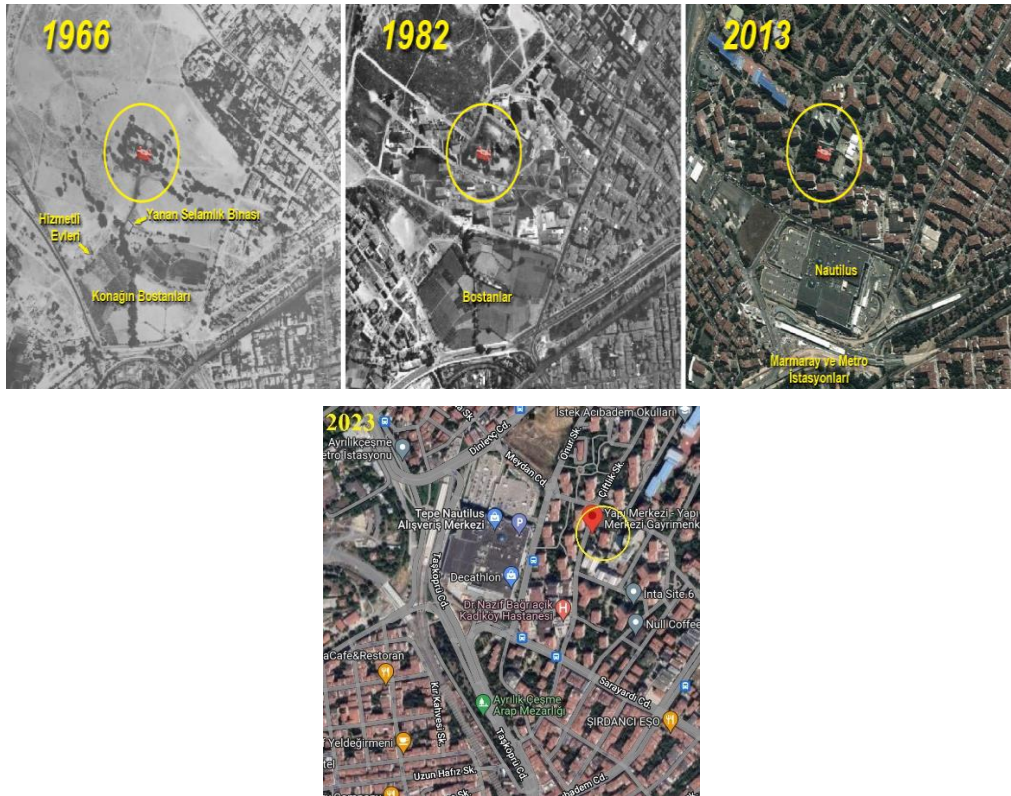
Görsel 34. Ziyaeddin Efendi Köşkü (Göze, 2007, s.15).

Hanedan üyelerinin yurt dışına gönderileceği haberini alan Ziyaeddin Efendi Köşkün satış yetkisini damadının kardeşi olan Sokullu Hikmet Bey'e vermiştir. 1922 yılında 400-450 bin lira değerindeki köşkü ve arazisini, Sokullu Hikmet Bey 30 bin lira gibi cüzi bir rakama babası Sokullu Abdülkadir Paşa'ya satmıştır. 1924 ve 1940 yılları arasında köşkü Sokullu ailesi kullanmıştır ve köşk ismini bu dönemde almıştır. 1940 yılında ise köşk Erdem ailesine satılmış ve 5 yıl boyunca burayı konut olarak kullanmışlardır. Ardından 1945 yılında köşkü Özel Anadolu Lisesine çevirmişlerdir (Anadol, 2014, s.76) (Görsel 35).

Görsel 35. 1945-1975 yılları arası Özel Anadolu Lisesi Yılları (Yapı Merkezi Arşivi).

1975 yılına kadar Özel Anadolu Lisesi olarak kullanılan köşk yaşanan mali sıkıntılar nedeniyle kapatılmıştır. 1980’li yıllarda başlayan inşaat patlamasına kadar köşk tepede bulunması nedeniyle birçok yerden gözükmekteydi. Köşk’ün kendi arazisinin de inşaatla açılmasından sonra köşkün etrafı binalarla çevrelenmiştir (Atılğan, 2017) (Görsel 36).

Görsel 36. Köşk çevresindeki kentsel dokunun yıllara göre değişimi (Yapı Merkezi Arşivi).

1975-1992 yılları arasında boş ve atıl kalan köşk birçok tahribat ve hasara maruz kalmıştır. Yapı Merkezi, 1992 yılında konağı aldıktan sonra acil olan çatı ve

kırık cam onarımları yapılarak rölöve ve restorasyon çalışmalarına başlamıştır (Anadol, 2014, s.75). (Görsel 37)

Görsel 37. 1992 yılına ait Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün fotoğrafı ve rölövesi (Yapı Merkezi Arşivi).

Atıl kalan köşkte çatı ve duvarlarda çökmeler meydana gelmiştir (Görsel 38). 1992 yılında köşkün alınmasından sonra restorasyon çalışmalarına başlamak için anıtlar kuruluna başvurulmuş fakat gerekli izinlerin alınması yaşanan sorunlar nedeniyle uzun sürmüştür (Anadol, 2014, s.75).

Görsel 38. Atıl kalan Ziyaeddin Efendi Köşkü deforme olmuş yüzeyleri (Anadol, 2014, s.75).

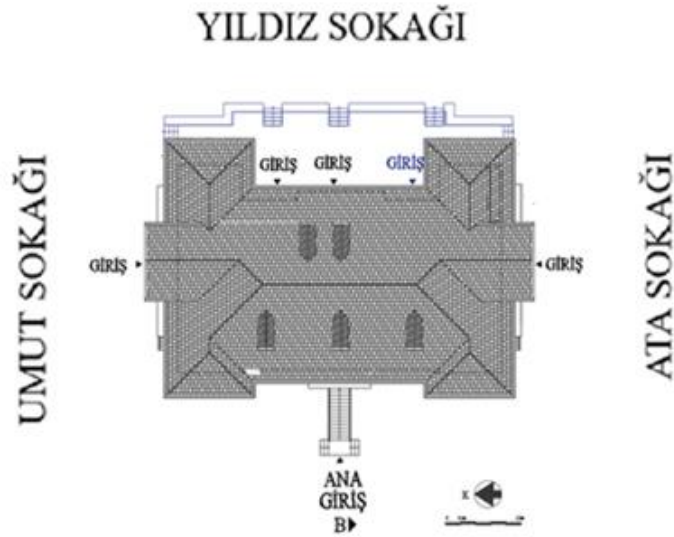
Tarihi yapıların, "21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında tescillenen korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplarının belirlenmesi, bakımı, onarımı, yapı esasları ile yapıya ilişkin proje ve uygulamaların denetim esaslarını kapsayan kararlarına göre"; Köşkle

ilgili yapılacak proje ve restorasyon çalışmaları Anıtlar Kuruluna sunulmuştur. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün yapı ömrünün daha uzun olması ve yangın riskini minimum düzeye indirebilmek için Yapı Merkezi'nin önerdiği, taşıyıcı sistemin betonarme veya çelik karkasla inşa edilmesi fikri onay alamamıştır. *“3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 21 inci maddesi uyarınca; müdahaleler sırasında yapıdaki ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş gibi çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerin özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesini, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi gerektiği belirtilmiştir.”* (Resmi Gazete, 2005) Yaşanılan bu sorunlar nedeniyle yapının restorasyon çalışmaları 4 Temmuz 2012 tarihinde başlayabilmiştir. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün restorasyon çalışmaları 2013 Aralık ayında tamamlanmıştır. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde yapılan sökülme işlemlerinden sonra statik rölöve, mevcut taşıyıcı sistemin detaylandırılması, mevcut yapının modellenmesi ve İTÜ- Deprem perdesi deneyleri yapıldıktan sonra Anıtlar Kurulu'nun onayına sunulmuştur (Anadol, 2014, s.74). Alınan onaydan sonra güçlendirme işlemleri tamamlanmış ve geçici örtü sökülerek çatı imalatlarına başlanılmıştır. Çatı konstrüksiyonu tamamen güçlendirilmiştir. Çatı güçlendirmelerinden sonra ısı ve su yalıtımı yapılarak orijinal kiremitlere benzer kiremitler kullanılmış ve çatı imalatı sonlandırılmıştır (Anadol, 2014, s.79). Yapının çatısında Marsilya kiremiti kullanılmış, ikinci kat balkon çatıları çinko kaplanmıştır.

3.3. Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü)'nün Mimari Özellikleri ve Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü) 1909 yılında 320.000 m² alana yapılmıştır. Kat alanları 440 m²'dir. Balkonlarla birlikte konağın toplam alanı 2295 m²'dir. Köşk zemin, 3 kat ve çatı katı olmak üzere toplam 5 katlıdır. Sultan Reşad'ın harem binası olarak inşa edilen yapı, Sultan'ın beş ayrı hanımı için ayrı tasarımlara sahip beş oda ve merdiven gruplarına sahiptir. Köşkte iç sirkülasyonu sağlayan üç adet merdiven yer almaktadır. Üç adet merdivenin biri orta aksta, geriye kalan diğer iki merdiven de yanlarda bulunmaktadır. Art Nouveau'da Osmanlı mimarisine giren koridor kullanımları bulunmaktadır. Köşk 53 oda, 10 banyo, 5 salon ve 5 balkondan oluşmaktadır. Şehzade Ziyaeddin Efendi'nin de beş hanımının bulunması köşkün yapısında değişim olmadan kullanmasına olanak sağlamıştır. Erdem ailesinin, köşkü

okul olarak kullandığı dönemde de bu odalar sınıf ve idari bölüm olarak ayrılmış iç oda yapılarında bir değişim olmamıştır. Yapı Merkezi ile Z. Ayşe Güngör (Akyl) ve ekibi tarafından hazırlanan 16 Temmuz 1996 tarihli vaziyet planında bulunan hamam, diğer mühdes ekler ve müstemilat yerinde yapılan incelemeler ile 19 Aralık 1999 tarihli restorasyon projesi karşılaştırılmaları sonucunda hamamın ve mühdes eklerin kaldırıldığı görülmektedir (yapının günümüzde kullanılan mevcut hali maviyle gösterilmiştir) (Görsel 39). İptal edilen hamamın yerine avlu devam etmiş, ek yapının yeri ise bahçeye katılmıştır. İptal edilen hamam ile bina arasında boş kalan yüzey ahşap cepheyle devam etmiş, avluya çıkan üçüncü bir kapı eklenmiştir. Avluda bahçeye çıkış için asimetrik üçüncü merdiven eki de sonradan yapılmıştır. Köşkün Selamlık binası çıkan bir yangın sonucunda yanmış ve geri yapılmamıştır.

Görsel 39. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün güncel görünümü (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

3.3.1. Cephe ve çatı özellikleri

Art Nouveau'nun Türk ahşap evlerinde kullanılmasından sonra, İstanbul Art Nouveau'su olarak adlandırılan bir stil oluşmuştur. Bu stilin karakteristik öğelerinden olan geniş saçak, cumba formda balkon kullanımı (Kuleli, Pfeiffer-Taş, 2022, s.57-58) ve altıgen çıkmalar yapıya plastik bir görünüm katmıştır. Köşkün, ön cephelerinin simetrik, diğer cephelere göre daha görkemli olması, her katta farklı pencere kullanımı ve yapının düşey düzendeki ritmik hareketi I. Ulusal Mimarlık Akımı'nda görülen başlıca özelliklerdendir. Köşkün zemin katının dış cephesi sıvayla kaplanırken diğer katlarda ahşap kaplama kullanılmıştır. Köşk ilk bakışta simetrik olarak görülen planı

kuzey ve güney cephelerde bulunan rüzgarlıklarda uzunluk ve genişliklerinde değişiklik gösterdiği, Yapı Merkezi tarafından yapılan rölöve ve restitüsyon projeleri incelemelerinde görülmektedir.

3.3.1.1. Batı cephesi

Köşkün ana girişinin bulunduğu batı cephesinde yapı üzerinde plastik yüzeyler oluşturmak için 2. ve 3. Katlarda altıgen çıkmalar yapılmıştır. Köşkün batı cephesinde bulunan mermer merdivenler dönemin yapılarıyla benzerlik göstermektedir. T planlı merdivenler köşkün batı cephesinde bulunan ana giriş kapısına çıkmaktadır (Görsel 40).

Görsel 40. Batı cephesi M1 merdivenleri (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Batı cephesinde kullanılan mermer merdivenler artık M1 merdivenleri olarak adlandırılacaktır. M1 merdivenlerinin bitişinde simetrik dikdörtgen planlı rüzgarlık bulunmaktadır. Rüzgarlıkta dört renkten oluşan kare vitray camlar kullanılmıştır. Batı cephesinde bulunan rüzgarlığın üstünde simetrik bir balkon kullanılmıştır. Balkonun çatısı çinko kaplanmıştır. Köşkün doğu cephesinde 50 adet pencere bulunmaktadır. Pencere ölçü ve şekilleri katlara göre farklılık göstermektedir (Görsel 41). Batı cephesinde bulunan çıkmalar daha kütleli tasarlanmıştır.

Görsel 41. Batı cephesinin görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Köşkün kat geçişlerinde her kat için ayrı tasarlanan pencere ve kat silmeleri ile geçişler daha belirgin hale getirilmiştir (Görsel 46). Kat silmeleri 4 cephede de aynı üslupla kullanılmıştır.

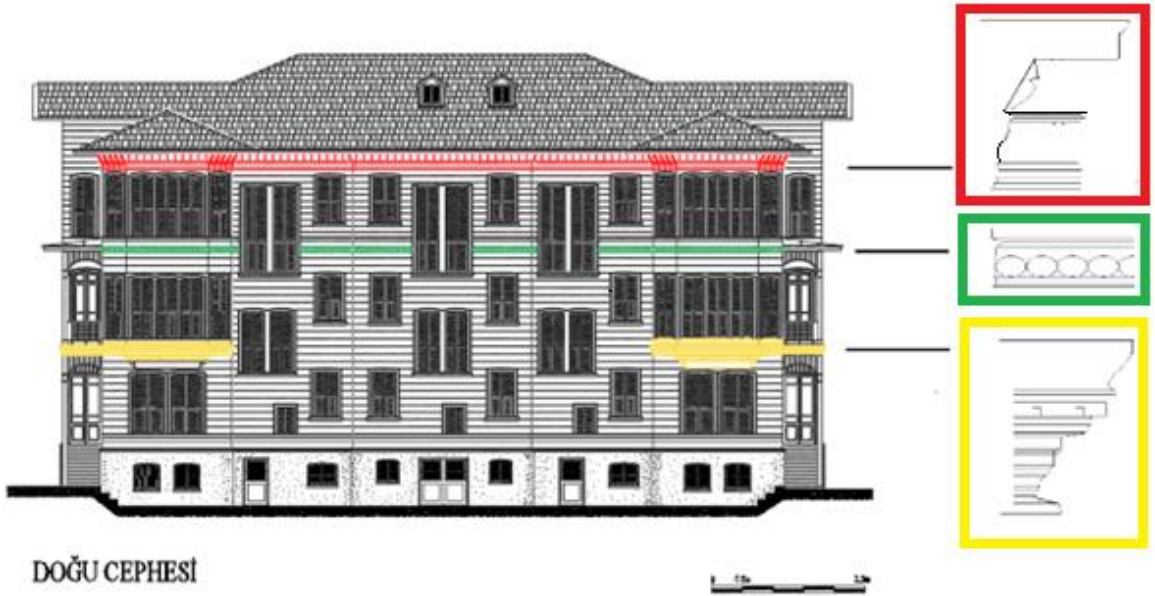
3.3.1.2. Doğu cephesi

Doğu cephesindeki kat geçişleri batı cephesine nazaran daha belirsizdir. İç sirkülasyonu sağlayan merdivenleri aydınlatmak için kullanılan pencereler kat geçişlerini belirsizleştirmektedir (Görsel 42). Doğu cephesinin kuzey-güney bölümlerinde, batı cephesine göre daha kütleli altıgen çıkımlar kullanılmış ve simetrik planlanan doğu cephesinin orta aksında dikdörtgen çıkma bulunmaktadır.

Görsel 42. Doğu cephesinde bulunan çıkımların görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Kuzey ve güney bölümlerinde plastik yüzey oluşturmak için kullanılan kütleli çıkıntındaki pencereler, diğer cephelerdeki pencere dizilimini takip etmektedir. Doğu cephesinde 71 adet pencere bulunmaktadır. Doğu cephesinin zemin katında 3 adet giriş bulunmaktadır. Doğu cephesinin kütleli çıkıntılarda kullanılan kat silmeleri diğer cephelerle aynı üslupta yapılmıştır. Bu silmeler kat geçişlerini göstermektedir (Görsel 43).

Görsel 43. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün silme görselleri (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

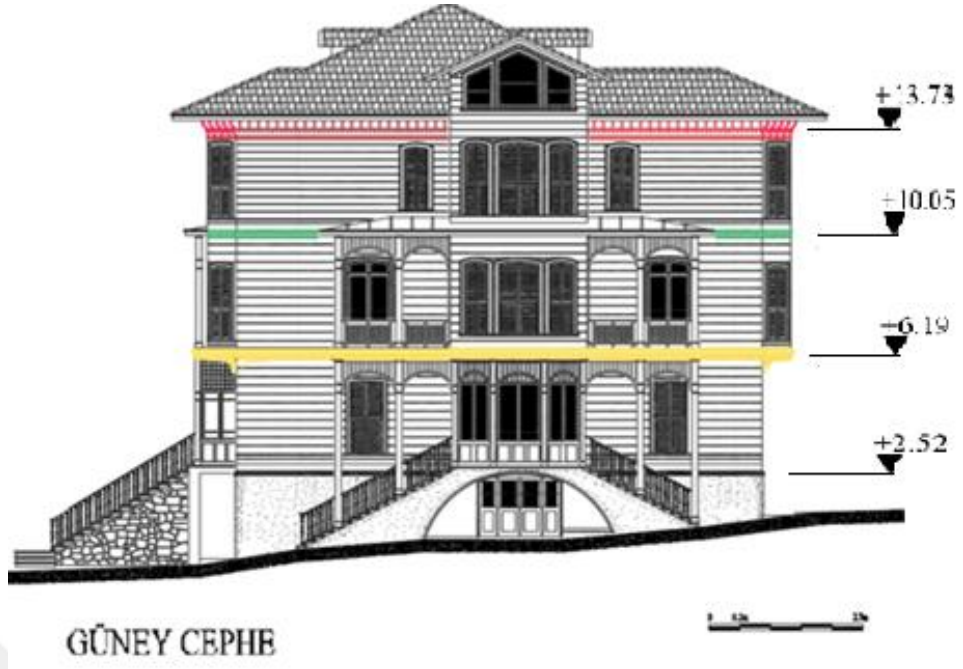
3.3.1.3. Kuzey ve güney cepheleri

Zemin katın girişleri kuzey, güney ve batı cephelerinden yapılmaktadır. Kuzey ve güney cephelerde bulunan zemin kat girişi rüzgarlıkların altından sağlanmaktadır

(Görsel 44, 45). Kuzey ve güney cephede bulunan rüzgarlıklar simetrik gibi görünse de rüzgarlıklar ve merdivenlerin ölçülerinde farklılıklar vardır. Kuzey cephede zemin kat girişi için rüzgarlığın altında bulunan kapı geniş bir koridora açılır, koridor güney cephe rüzgarlık altında bulunan zemin kat girişine kadar devam etmektedir. Mermer merdivenle çıkılan rüzgarlıkların iki kapısı bulunmaktadır. Rüzgarlıklarda bulunan merdivenler artık M2 merdiveni olarak adlandırılacaktır. Rüzgarlığın kapıları, köşkün yan giriş kapılarının bulunduğu bir hole açılır. Rüzgarlığın üst camları renkli vitraylarla süslenmiştir (Görsel 46). Doğu ve batı cephelerinde kullanılan kat silmeleri, kuzey ve güney cephelerde aynı üslupla devam etmektedir. Rüzgarlıkların iz düşümlerinde ikinci kat balkonlarının çıkmaları bulunmaktadır. Rüzgarlık ve balkonun dışarda kalan tavanları geometrik desenli çıtalı tavanla çift renk olarak süslenmiştir. Balkonların çatıları çinko kaplanmıştır.

Görsel 44. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün kuzey cephe görünümü (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Görsel 45. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün cephe görünümü (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyıl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Görsel 46. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün güney cephe rüzgarlık görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

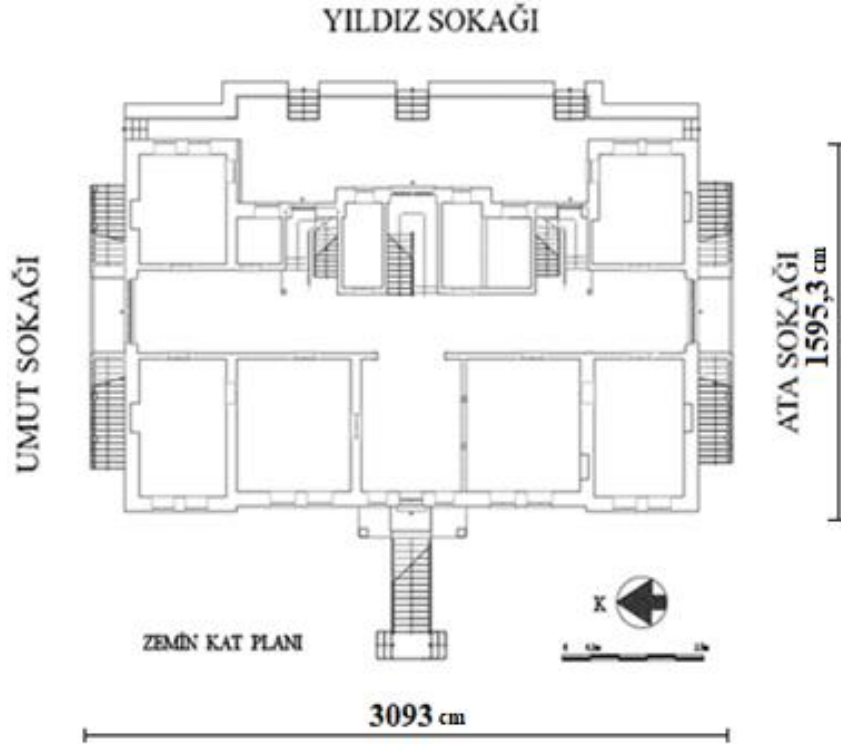
Burada verilen bilgiler göz önünde bulundurularak yapının kat planları ve mekânsal analizleri yapılacaktır.

3.3.2. Plan özellikleri

Zemin üzeri üç kat ve çatı katından oluşan Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün kat planları büyük ölçüde birbirine benzemektedir. Zemin kat ile üçüncü katlar arasında iç sirkülasyonu sağlayan üç adet merdiven bulunmaktadır. Merdivenler koridora çıkmaktadır ve koridora karşılıklı sıralanmış odalar bulunmaktadır. Merdivenlerle ilgili daha kapsamlı bilgi daha sonra alt başlıklarda verilecektir.

3.3.2.1. Zemin kat planı

Zemin kat planı dikdörtgen ve simetriktir. Sağda Ata ve solda Umut Sokak rüzgarlıklarının altında zemin kat girişi bulunmaktadır. Zemin kat girişleri geniş bir koridora açılmaktadır. Zemin kat hizmetlilere tahsis edilmiştir. Geniş koridorla ayrılan simetrik planın doğu cephesinde 5, batı cephesinde 2 oda, 1 lavabo, 1 mutfak, 1 kiler ve merdiven kovaları bulunmaktadır (Görsel 47).

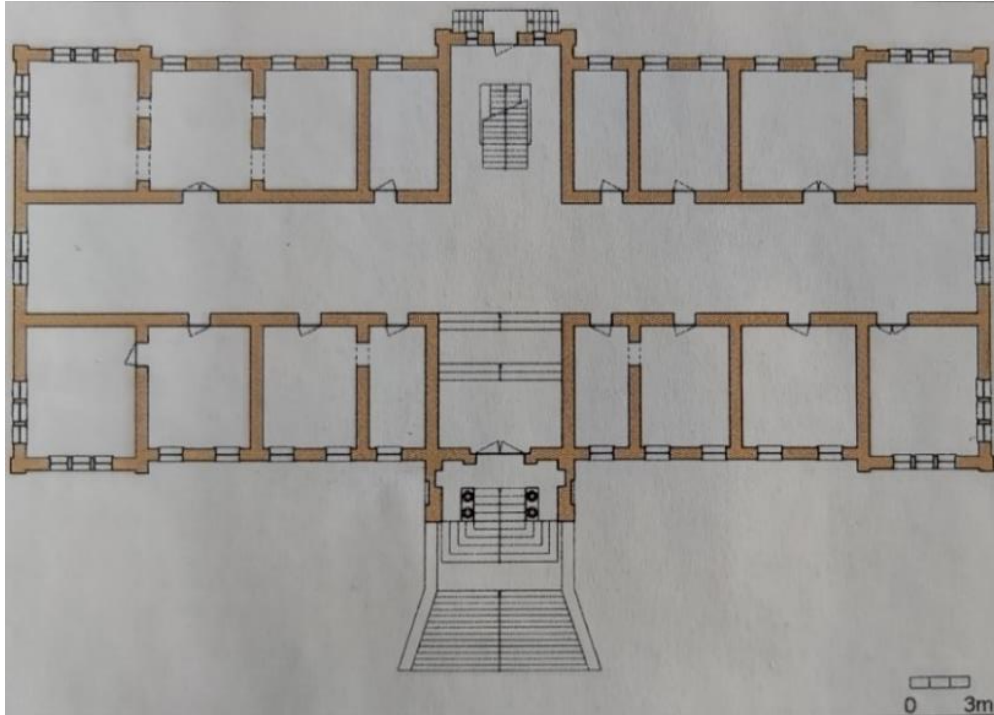
Görsel 47. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün zemin kat planı (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Batı cephesinde bulunan giriş arka bahçeye açılmaktadır. Zemin katta bulunan 16 adet ahşap kasalı pencereler diğer katlara göre daha küçük ve üstten bombeli olarak tasarlanmıştır. Zemin kat kâgir yığma üstü sıva şeklinde yapılmıştır, 16 Aralık 1996

tarihli rölöve projesinde zemin döşemelerinin ahşap olduğu görülse de yerinde yapılan incelemeler sonucunda güncel halinde yerler seramik döşenmiştir.

16 Temmuz 1996 tarihli rölöve çizimleri ve 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projeleri incelendiğinde zemin katın planlarında değişim olduğu görülmektedir. İptal edilen hamamın bulunduğu bölüme bir kapı ilave edilmiştir. 16 Temmuz tarihli rölöve çiziminde, zemin katta bulunan kuzey cephe iç merdivenlerin sağında bulunan alanın lavabo olarak kullanıldığı görülmektedir. 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesi incelendiğinde, Özel Erdem Anadolu Lisesi'nde tuvalet kabini olarak kullanılan bölüm iptal edildiği görülmektedir.

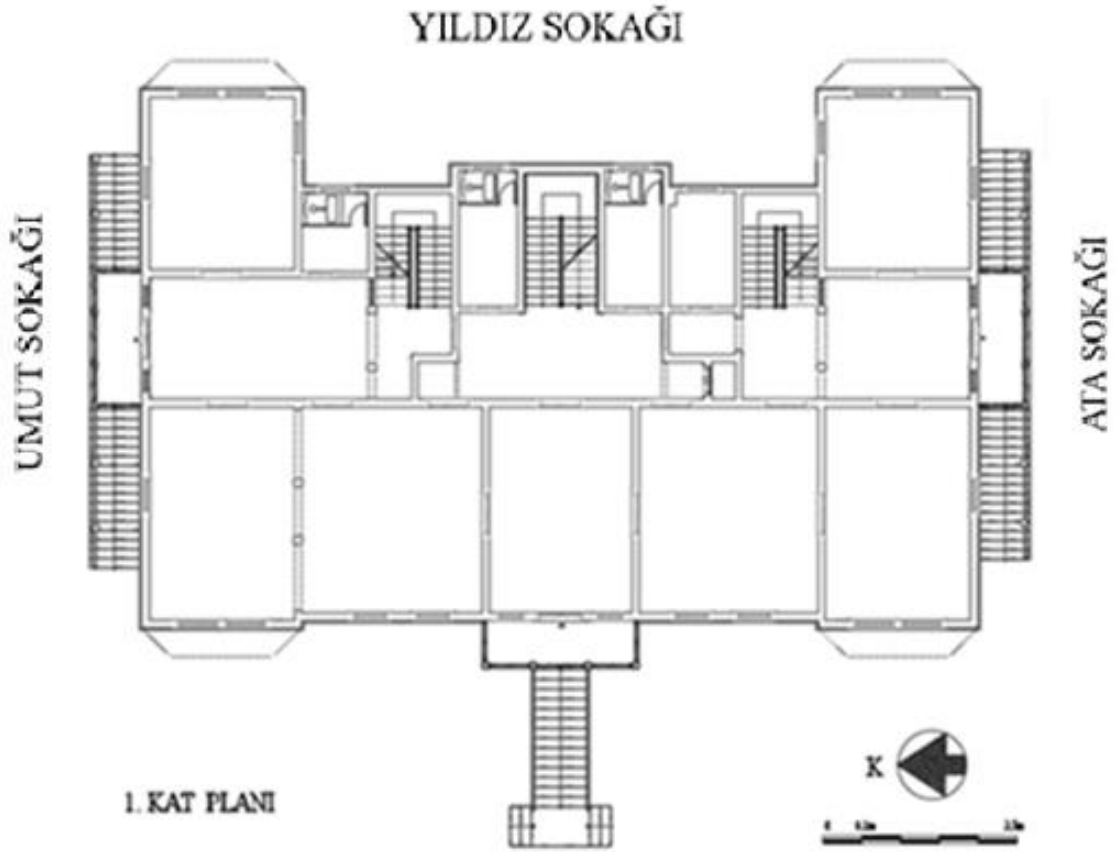
Yapının mimarının kimliği konusunda bir fikir edinebilmek için, mimarlığını Vedat Tek'in yaptığı 1901 tarihli Kastamonu Hükümet Konağı zemin kat planı ile bir karşılaştırma yapılabilir. Bir kamu binası olan bu yapının plan şeması ve koridor kullanımları karşılaştırıldığında Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün planına benzemektedir. Dikdörtgen planlı simetrik yapının orta aksında binanın ana giriş merdivenleri bulunmaktadır. Ana giriş merdivenleri karşılama odasına açılmaktadır. Ana giriş merdivenleriyle aynı aksta, binanın dikey sirkülasyonunu sağlayan batı cephesine yaslanmış merdiven bulunmaktadır. Binanın iç sirkülasyonunu sağlayan geniş koridorlarda karşılıklı odalar bulunmaktadır (Görsel 48).

Görsel 48. Kastamonu Hükümet Konağı Zemin Kat Planı (Batur, 2003, s.327).

3.3.2.2 Birinci kat planı

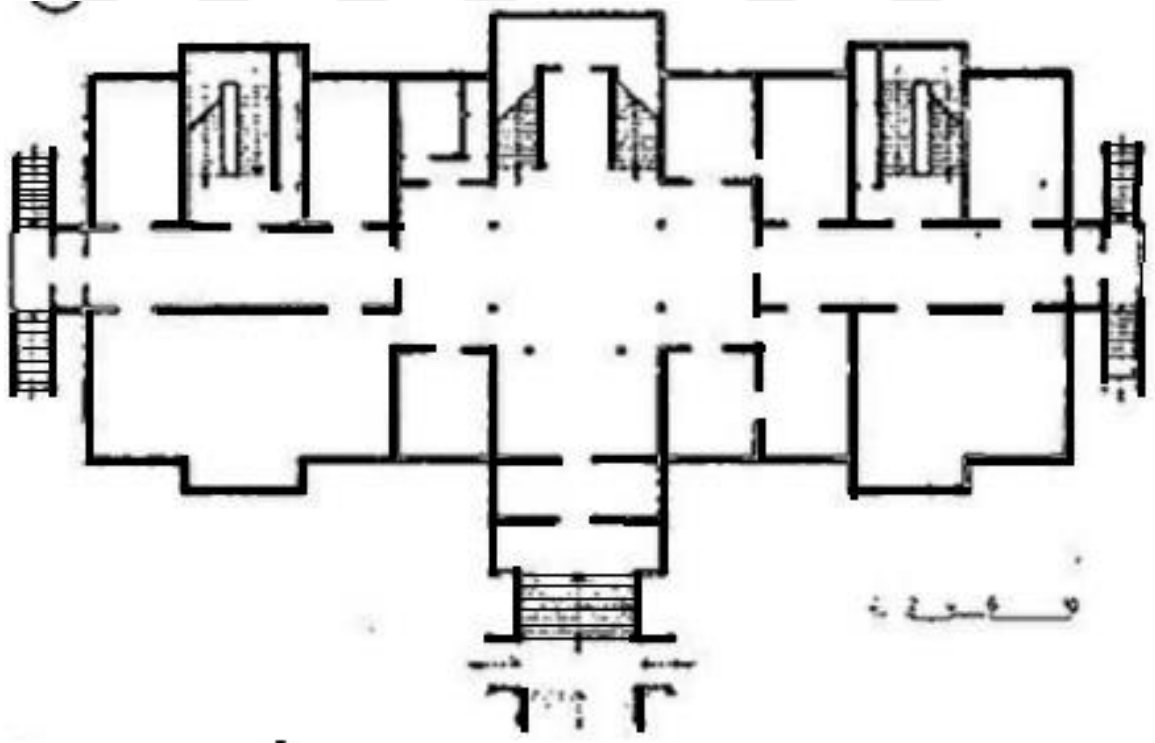
Köşkün birinci kat plan tipi simetrik olarak tasarlanmıştır. Köşkün ana girişi birinci katta bulunan doğu cephesindeki girişten yapılmaktadır. Merdivenlerin bitişinde kare vitraylarla süslenmiş rüzgarlık bulunmaktadır. Girişte yapının tam orta aksında karşılama odası yer almaktadır. Karşılama odasının karşı aksında batı cephesine yaslanmış merdiven kovaları bulunmaktadır. Birinci katın diğer girişleri kuzey ve güney cephelerde bulunan rüzgarlıklardan yapılmaktadır. Rüzgarlıklar iç sofaya açılır ve 1. katta iç sirkülasyon için 3 merdiven kullanılmaktadır. 8 oda 3 lavabo bulunan köşkün birinci katının yerleri ahşap döşeme duvarları bağdadi üstü sıvadır (Görsel 49). 1. katta 3 farklı tipte 24 adet pencere yer almaktadır.

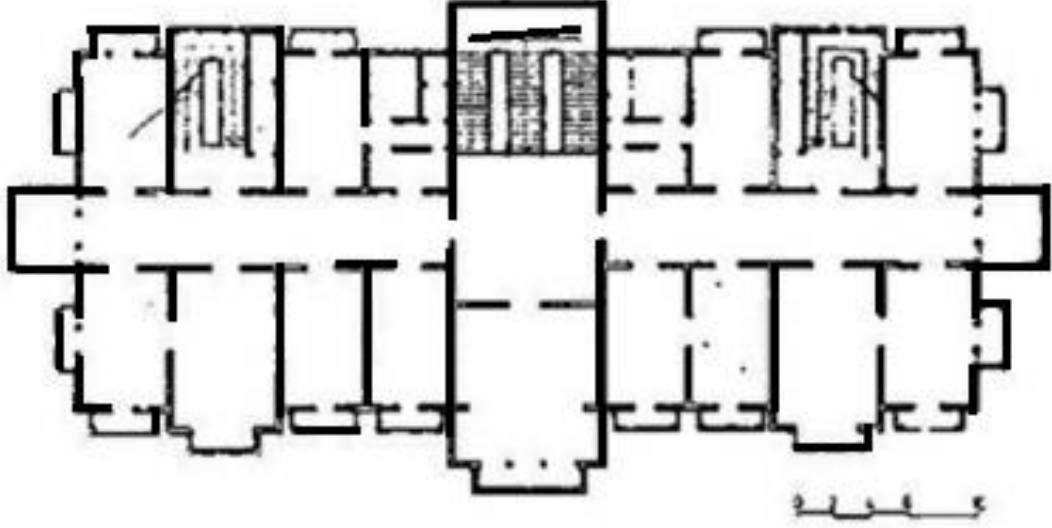
Görsel 49. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün 1. kat planı (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyıl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Mimar Kemaleddin tarafından yapılan Ratip Paşa Köşkü (Çamlıca Kız Lisesi) ile Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün sofa ve koridor kullanımları açısından kat planları

benzemektedir. Ratip Paşa Köşkü'ne zemin kata büyük bir holden girilmektedir. Giriş kapısının karşısında üç kollu merdivenler bulunmaktadır ve dikey sirkülasyon için kullanılmaktadır. Holün sağ ve sol tarafına giden geniş koridorlarda odalar sıralanmıştır. Koridorun iki ucunda binaya girişi sağlayan merdiven bulunmaktadır (Görsel 50, 51). Dönemin Art Nouveau izlerini taşıyan yapı Mimar Kemalettin'in tasarladığı son ahşap yapısı olup, merdiven holü için tasarladığı geniş plan tipi ve iki kollu merdivenleriyle döneme iz bırakan bir yapı tasarlamıştır (Yavuz, 1981, s.60). Ratip Paşa Köşkü'nün giriş holü Ziyaeddin Efendi Köşkü'ne göre daha geniş bırakılmıştır. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde orta aksta yer alan ana sirkülasyon merdivenleri tek kollu tasarlanırken, Ratip Paşa Köşkü'nün orta aksında yer alan ana sirkülasyon merdivenleri iki kollu tasarlanmıştır. Merdivenlerin ebat farklılıklarından dolayı Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün sağ ve sol cephelerine bulunan odaların metrekareleri Ratip Paşa Köşkü'ne göre daha büyüktür. Ratip Paşa Köşkü'nün iç odalarında kullanılan çiçek kabartmalı taş sütunlar, Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde ahşap ve sade olarak kullanılmıştır. Aynı dönem ve aynı akım etkileriyle yapılmış bu iki köşkün plan tiplerinde olan benzerlik cephelerinde belirgin şekilde görülmemektedir.

Görsel 50. Ahmet Ratip Paşa Köşkü'nün zemin kat planı (Uğur, 2020).

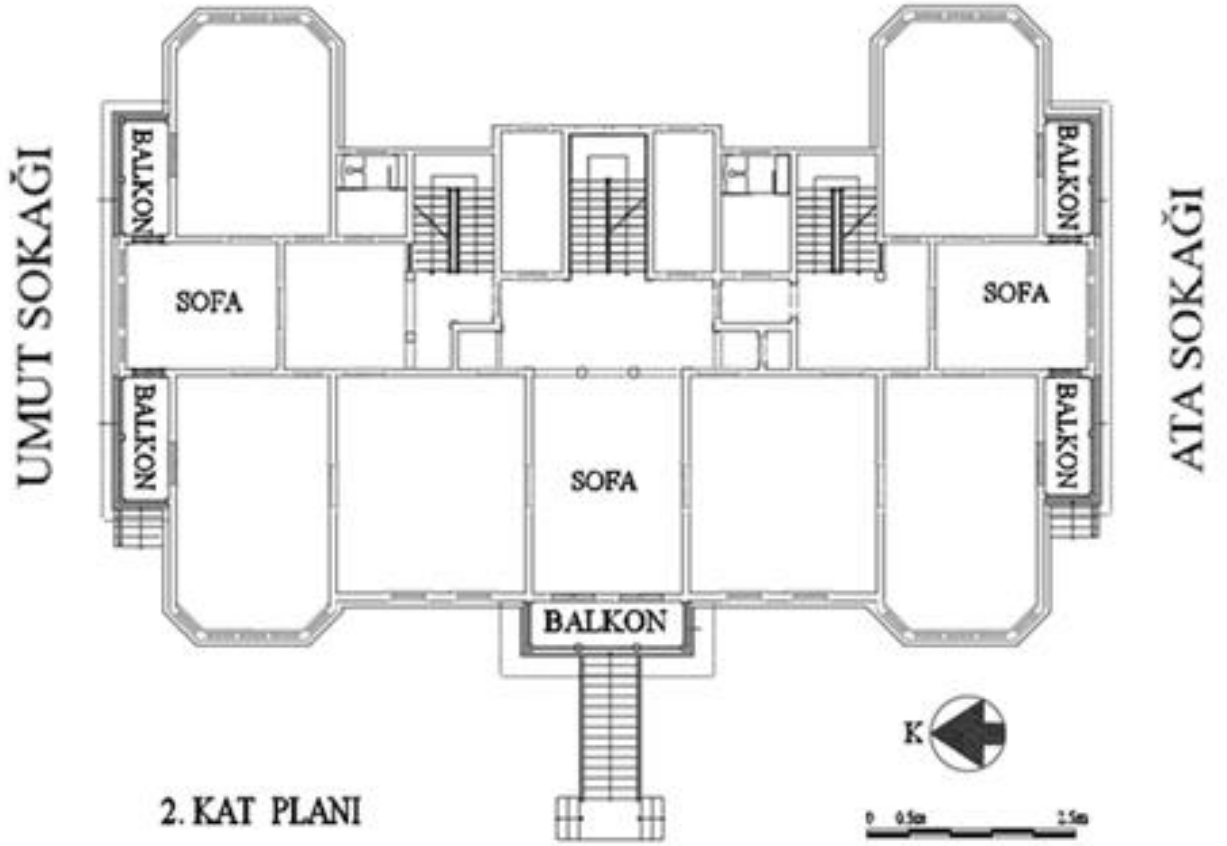
Görsel 51. Ahmet Ratip Paşa Köşkü'nün birinci kat planı (Uğur, 2020).

Dört kattan oluşan Ratip Paşa Köşkü'nün zemin katı kâgir yığma üst katlar ahşap strüktür oluşu ve cephede kullanılan renk sadeliği bakımından Ziyaeddin Efendi Köşkü'yle benzerlik göstermektedir. Ratip Paşa Köşkü'nde pencere, kapı sövelerinde yoğun olarak çiçek, hayvan motifleri ve plasterler kullanılmıştır; Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde plasterler kullanılmamış, kapı, pencere söveleri sade ve düz olarak tasarlanmıştır.

3.3.2.3. İkinci kat planı

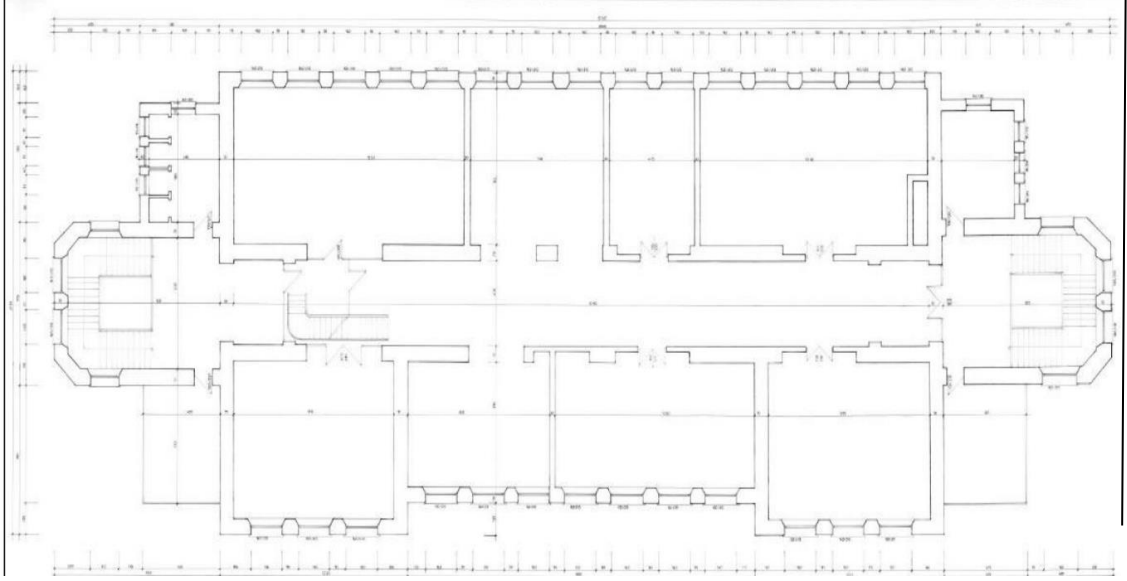
Köşkün ikinci katında plastik yüzeyler oluşturulmak amacıyla doğu ve batı cephelerinde yapının uç bölümlerinde çıkmalar yapılmıştır. Çıkmaların doğu cephesinde bulunan yüzeyleri altıgen formunda yapılmış ve sıra pencerelerle aydınlatma sağlanmıştır. Batı cephesinde bulunan altıgen çıkma daha kütleli yapılmıştır. İkinci katta sirkülasyon batı cephesi tam orta aksa yerleştirilen 3 merdivenle sağlanmaktadır. Orta akstan çıkılan ana merdivenin karşısında sofa bulunmaktadır ve sofa köşkün ana cephesinde bulunan balkona açılmaktadır. Katta bulunan diğer 4 balkon, rüzgarlıkların üstünde bulunmaktadır. Balkonların girişleri sofa ve odalardan yapılmaktadır (Görsel 52). İkinci katta 3 sofa, 5 balkon, 6 oda ve yüklük odaları bulunmaktadır. Özel odalar batı cephesine yerleştirilmiş ve sirkülasyon alanlarıyla ara odalarla mahremiyet artırılmıştır. Odaların tavan süslemeleri her bir alan için ayrı tasarlanmıştır. 2. katta bulunan 40 adet pencerenin 5 farklı tasarımı mevcuttur.

YILDIZ SOKAĞI

Görsel 52. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün 2. kat planı (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyıl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

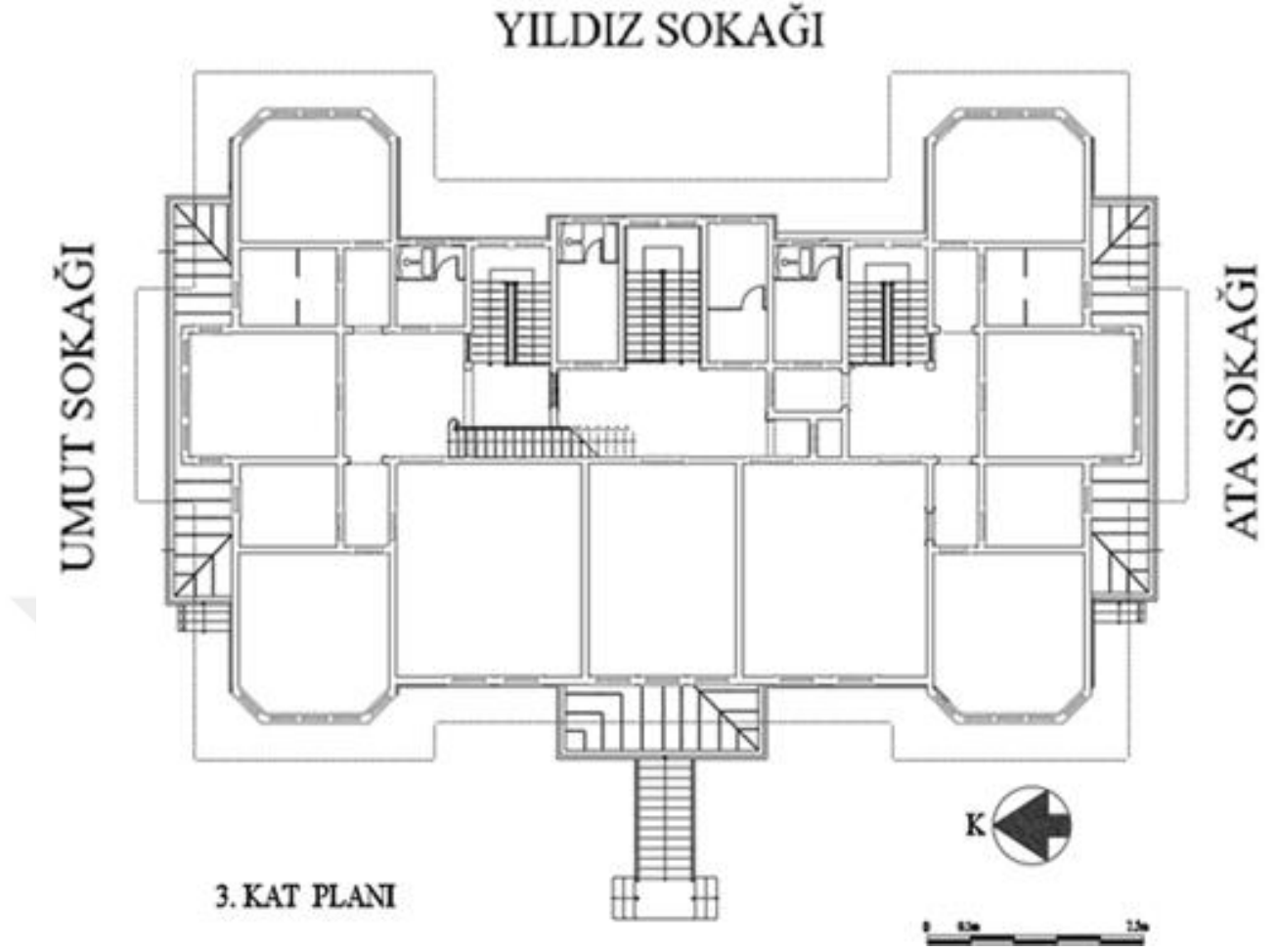
14 Temmuz 1910 yılında yapımına karar verilen ve 1913 yılına kadar sadece hafriyat alımı yapılan, mimarlığını dönemin Muzaffer Bey'in yaptığı Konya Darümuallimin Mektebini (Yağcı, 2020, s.83), bir dönem Anadolu Lisesi olarak kullanılan Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün kat planlarıyla yapıların işlevselliği olarak değil yapıldığı dönemin birbirine yakın olmasından dolayı kıyaslayabiliriz. Konya Darümuallimin Mektebi'nin ikinci kat planları incelendiğinde, Art Nouveau ile Osmanlı mimarisine giren koridorun kullanıldığı ve simetrik planlı yapının odalarının koridora karşılıklı sıralandığı görülmektedir. Bu durum oda dizilimi açısından Ziyaeddin Efendi Köşkü'ne benzemektedir. Fakat cephe hareketliliği için kullanılan altıgen çıkmalar Konya Darümuallimin Mektebi'nde merdiven kovaları için kullanılmış ve iç mekan sirkülasyonu açısından Ziyaeddin Efendi Köşküyle farklılık göstermektedir (Görsel, 53). Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde giriş ve merdivenler orta aksta yer alırken, Konya Darümuallimin Mektebi'nde sağ ve sol cephelerde kullanılmıştır.

Görsel 53. Konya Darülmualimin Mektebi ikinci kat planı (Yağcı, 2020, s.88)

3.3.2.4. Üçüncü kat planı

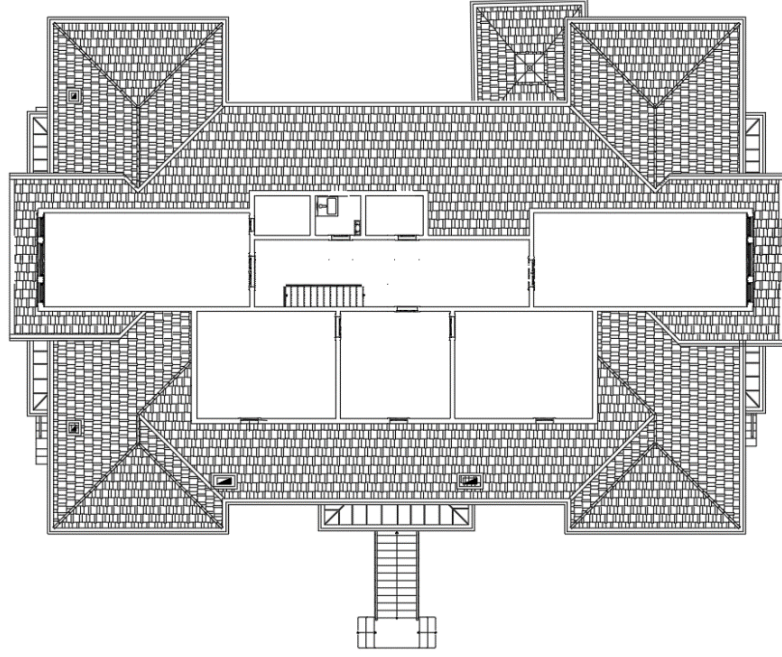
Köşkün 3. katında da 2. katta başlayan altıgen çıkmalar devam etmektedir. Sirkülasyon batı cephesinin tam orta aksına yerleştirilen 3 merdivenle sağlanırken çatı katına çıkan ayrı bir merdiven kovanı sofanın köşesine yerleştirilmiştir. Üçüncü katta odalar koridora sıralı şekilde konumlandırılmıştır. Mahrem odalar batı cephesine yerleştirilmiş ara odalarla geçişlerin mahremiyeti artırılmıştır (Görsel 54). Üçüncü katta bulunan 50 adet pencere için 8 farklı ahşap pencere tipi kullanılmıştır.

Görsel 54. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün 3. kat planı (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyıl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

3.3.2.5. Çatı kat planı

Köşkün çatı katına çıkış üçüncü katta bulunan bir merdivenle yapılmaktadır. Çatı katında 5 adet oda ve bir lavabo bulunmaktadır (Görsel 55). Çatı katında dokuz adet, ahşap kasalı olmak üzere farklı iki tip pencere bulunmaktadır. Çatı katında üç farklı tipte kullanılan kapıların biri çift kanat, diğer iki tip tek kanat ahşap kapıdan oluşmaktadır. Köşkte yer alan pencere, kapı, merdiven ve tavan işlemleriyle ilgili daha kapsamlı bir analiz alt başlıklarda yer alacaktır.

Görsel 55. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün çatı katı planı (Yapı Merkezi'nin 16 Temmuz 1996 tarihli rölöve projesinden yararlanılarak düzenlenmiştir).

3.3.3. Yapı elemanlarının analizi

Ziyaeddin Efendi Köşkü özgün ve sade bir üsluba sahiptir. Cephede kullanılan pencere kasaları sade ve her kat için farklı ebatlarda tasarlanmıştır. Yapının merdivenleri yalın bir çizgiye sahip olsa da merdiven babaları dönemin mimari akımlarından biri olan Art Nouveau çizgilerini taşımaktadır. Tavan süslemelerinde geleneksel Türk bezemeleri yoğun bir şekilde kullanılmış kapılar göbekli/tablalı şekilde süslemesiz olarak tasarlanmıştır.

3.3.3.1 Pencerelerin analizi

18. yüzyılın sonlarına doğru yapılarda, mahremiyet sağlamak amacıyla kullanılan küçük pencereler, yerini dış çevreyle daha çok iletişim kurabilecekleri büyük pencerelere bırakmıştır. Osmanlı'nın son dönem yapılarında giyotin pencerelerin daha çok kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu dönemde varlıklı aileler de geniş yüzeyli pencereler tercih etmişlerdir. Yapılarda daha geniş yüzeyler elde etmek için zaman zaman yan yana getirilmiş giyotin pencereler de kullanılmıştır. Geniş pencereli yapılar genellikle sahile yakın çevrelerde görülmektedir. Örneklerinden biri Kadıköy'de bulunan yapıyı 1905 yılında biten Zülüflü İsmail Paşa Köşkü'dür. Dört kattan oluşan köşkün pencereleri giyotindir (Görsel 56). 18. Yüzyıl

sonlarına doğru küçülmeye başlayan tepe pencereleri, 20. yüzyılla birlikte daha az kullanılmaya başlanmıştır (Yağcı, 2019, s.69).

Görsel 56. Zülüflü İsmail Paşa Köşkü (<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/zuluflu-ismail-pasa-kosku/#16/40.975945/29.064367> Erişim Tarihi: 03/12/2022)

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün batı cephesinde bulunan ana giriş kapısında ve kuzey ve güney cephelerde bulunan yan giriş kapılarında rüzgarlıklar kullanılmıştır (Görsel 57). Batı cephesinde bulunan rüzgarlığın taşıyıcıları, mermer kaide üzerine 16.2 cm genişliğinde ahşap dikmedir. Ön cephede, 3 adet parçadan oluşan kanatların ortasında yer alan bölüm giriş için kullanılmaktadır. Sağ ve solda birer parça halinde kanatlar bulunmaktadır. Rüzgarlıkta ahşap kanatlar ve ara yüzeylerin yüksekliğinin 154 cm ve genişliğinin 48,5 cm olduğu bir cam kullanılmıştır. 20. yüzyıl başlarında sıklıkla görülen ve Art Nouveau izlerini taşıyan bu cam küçük kare tepe pencerelerden oluşmaktadır. Küçük kare pencere kullanımı Osmanlı mimarisine Avrupa'dan girmiştir (Yağcı, 2019, s.70).13,2x13,2 şeklinde bulunan tepe vitraylarında ise mavi, kırmızı, sarı, yeşil ve turuncu renkleri kullanılmış ve rüzgarlığın zemin döşemesi mermerden yapılmıştır.

Görsel 57. Ziyaeddin Efendi Köşkü M1 merdivenlerinde bulunan rüzgarlık (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Kuzey ve güney cephelerde yer alan rüzgarlıklar yapısal olarak batı cephede bulunan rüzgarlıklar ile benzerlik gösterse de hem kendi içinde hem de M1 merdiven rüzgarlıkları ile çeşitli farklılıklar göstermektedir. Kuzey cepheye denk gelen rüzgarlık 22 metrekare alana sahipken, güney cephede yer alan rüzgarlık 29 metrekaredir. Taşıyıcılar, mermer kaide üzerine 10.7 cm genişliğinde ahşap dikmelerdir. Kuzey ve güney cephe merdivenlerinin rüzgarlıkları batı cephe merdiven rüzgarlıklarının aksine girişi orta aks yerine yanlardan yapılmaktadır. 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'da görülmeye başlayan pencerelere hareket ve figür katmak amacıyla tepe pencerelerinde ahşap ile eğrisel işlemlerin de yapıldığı görülmektedir. Dönemin konut mimarisinde

yer almaya başlayan bu eğrisel hareket İstanbul'a Avrupa tarzı köşk, saray ve konaklarla girmiştir (Yağcı, 2019, s.70). Kuzey ve güney cephe merdivenlerinde yer alan rüzgarlıklar, ahşap kanatlar, ara yüzeylerinde cam ve tepe pençelerden oluşmaktadır. Vitray şeklinde kullanılan tepe pencereleri M1'de yer alan rüzgarlıktan farklı olarak kare form yerine, merkezini eğrisel bir şekilde bölen bir ahşap detay bulunmaktadır (Görsel 58). Tepe camlarında mavi, kırmızı, sarı, yeşil ve turuncu renkleri kullanılmıştır.

Görsel 58. M2 merdivenlerinde yer alan rüzgarlık (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde pencere kullanımına çok özen gösterilmiştir. İç sirkülasyonu sağlayan merdiven kovalarını aydınlatmak amacıyla büyük giyotin camların kullanıldığı görülmektedir. Yapının batı cephesinde bulunan ön yüzü incelendiğinde, bodrum katta bulunan pencerelerin demir korkuluklu ve küçük olduğu görülürken üst katlarda daha geniş bir alan yaratılmak amacıyla yan yana kullanılan giyotin camlar görülmektedir (Görsel 59).

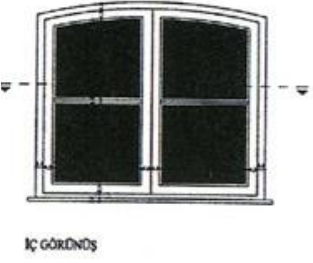
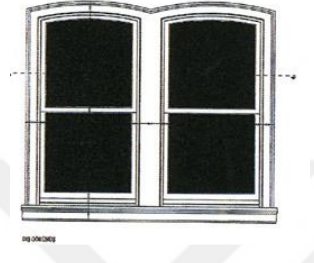
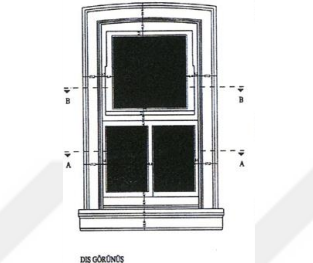
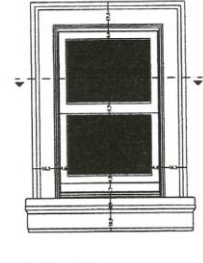
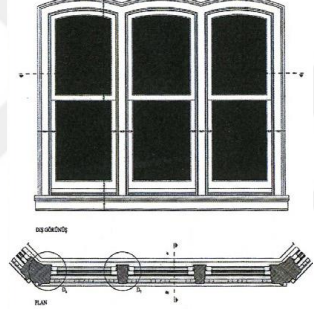
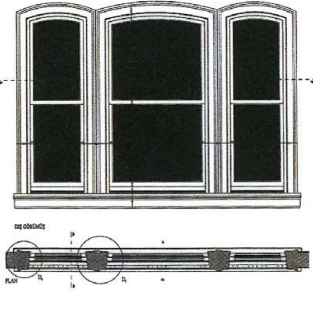
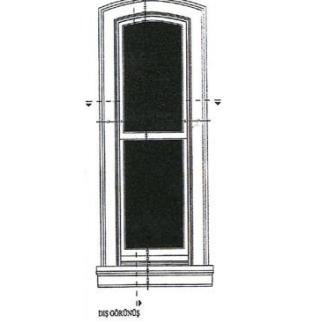
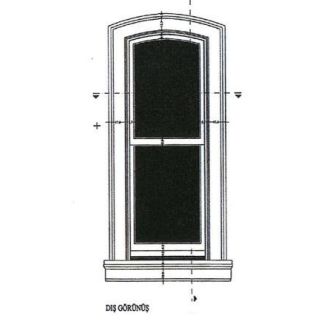
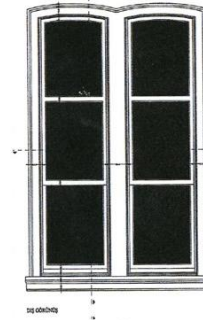
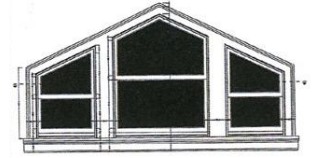
Görsel 59. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün batı cephesi (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün her katı, dikey ve düşey pencere dizilimleri incelediğinde farklılıklar görülmektedir. Zemin ve birinci katta 7, ikinci katta 5, üçüncü katta 8 ve çatı katında 2 farklı pencere tipi görülmektedir (Tablo 2). Yerinde yapılan incelemeler sonucunda pencere kasaları masif ahşaptan olduğu görülmüştür. Restorasyon sonrası çift katlı ısı cam kullanıldığı ve giyotin camları açan demir tutacak üzerinde çiçek motifleri olduğu görülmektedir. Kullanılan çiçek motiflerinde Art Nouveau çizgileri belirgindir (Görsel 60). Pencere altlarında ahşap masif malzemeden yapılmış kat silmeleri geçmektedir ve pencerelerin küpeştesi mermerden yapılmıştır.

Görsel 60. Giyotin camları açan çiçek motifli demir tutacak (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Tablo 2. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde bulunan pencere örnekleri (Yapı Merkezi 13 Aralık 2013 tarihli Restorasyon Raporundan alınan görsellerle düzenlenmiştir).

<p>Zemin Kat</p>	 <p>DIŞ GÖRÜNÜŞ</p>	 <p>İÇ GÖRÜNÜŞ</p>	
<p>Birinci Kat</p>	 <p>DIŞ GÖRÜNÜŞ</p>	 <p>DIŞ GÖRÜNÜŞ</p>	 <p>DIŞ GÖRÜNÜŞ</p>
<p>İkinci Kat</p>	 <p>DIŞ GÖRÜNÜŞ</p>	 <p>DIŞ GÖRÜNÜŞ</p>	
<p>Üçüncü Kat</p>	 <p>DIŞ GÖRÜNÜŞ</p>	 <p>DIŞ GÖRÜNÜŞ</p>	 <p>DIŞ GÖRÜNÜŞ</p>
<p>Çatı Katı</p>	 <p>DIŞ GÖRÜNÜŞ</p>		

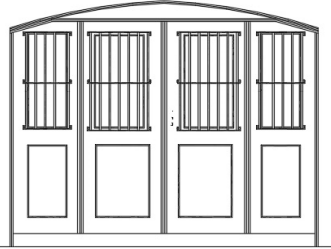
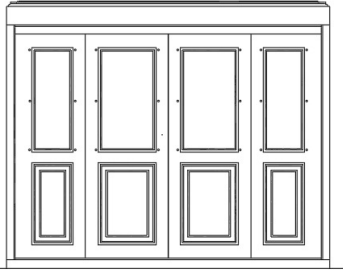
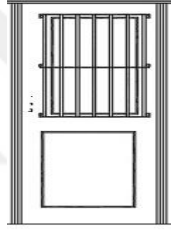
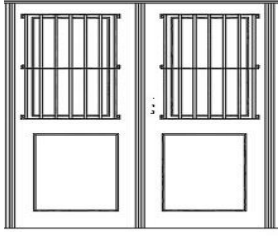
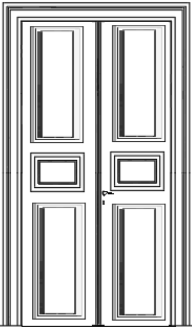
Yapının 16 Temmuz 1996 tarihli rölöve çizimleri ve 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesi ve raporları incelendiğinde pencere formların ve ölçülerinin korunduğu pencere çerçevelerinin renklerinde değişimler olduğu görülmektedir.

3.3.3.2. Kapıların analizi

Ziyeeddin Efendi Köşkü'nde tek ve çift kanatlardan oluşan ahşap masiften yapılmış toplam 104 adet kapı bulunmaktadır. Bunlar; 19 adet çift kanat masif ahşaptan yapılmış dış kapılar, 38 adet tek kanat masif ahşaptan yapılmış iç kapılar ve 47 adet çift kanat masif ahşaptan yapılmış iç kapılardır. Kapıların kapladıkları toplam alan, dış kapılar için 66,58, tek kanat iç kapılar için 120,6, çift kanat iç kapılar için 161,82 metrekaredir (Görsel 60). Kapıların tasarımı dikdörtgen ve kare şeklinde göbekli olarak tasarlanmıştır. Kaynaklarda, tablalı kapı olarak da adlandırılan kapı modeli bazı kaynaklarda göbekli olarak da geçmektedir.

Ziyeeddin Efendi Köşkü'nün zemin katında, dört farklı ölçüden oluşan dış kapılar toplamda 6 adet ve çift kanatlıdır. Zemin katta bulunan 13 adet iç kapının ölçüleri aynı ve çift kanatlıdır. Zemin katta yer alan iç ve dış kapıların toplam alanı 55,08 metrekaredir (Tablo 3).

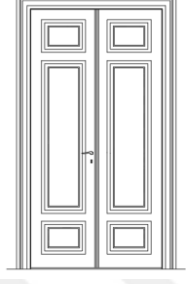
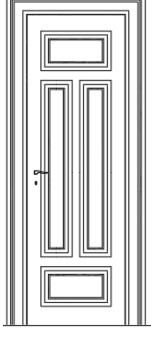
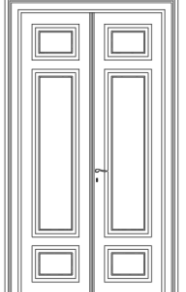
Tablo 3. Zemin kat kapı örnekleri ve bilgileri (Yapı Merkezi 13 Aralık 2013 Restorasyon Raporundan alınan görsellerle Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Adet	Ölçü (cm)	Kullanım Yeri	Kanat Tipi	Görsel
1	106/190	Dış	Çift	
2	194/275	Dış	Çift	
2	110/185	Dış	Çift	
1	192/182	Dış	Çift	
13	89/180	İç	Çift	

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün birinci katında, aynı ölçülerde 3 adet çift kanat dış kapı bulunmaktadır. Köşkün birinci kat iç kapıları ise, 2 tanesi farklı ölçüde olan

çift kanat ve tek kanat kapılardan oluşmaktadır. Birinci katta yer alan kapıların toplam alanı 80,6 metrekaredir (Tablo 4).

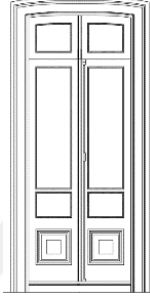
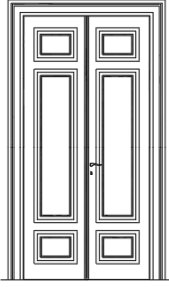
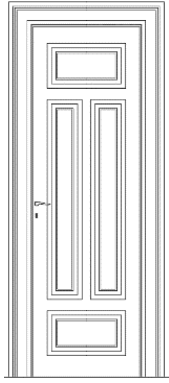
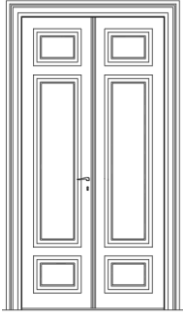
Tablo 4. Birinci kat kapı örnekleri ve bilgileri (Yapı Merkezi 13 Aralık 2013 Restorasyon Raporundan alınan görsellerle Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Adet	Ölçü (cm)	Kullanım Yeri	Kanat Tipi	Görsel
3	106/190	Dış	Çift	
12	129/256	İç	Çift	
4	75/256	İç	Tek	
2	125/256	İç	Çift	

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün ikinci katında, aynı ölçülerde 10 adet çift kanat dış kapı bulunmaktadır. Köşkün ikinci kat iç kapıları ise üç farklı ölçüde 14 adet çift

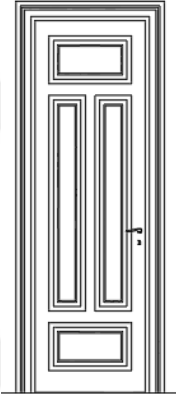
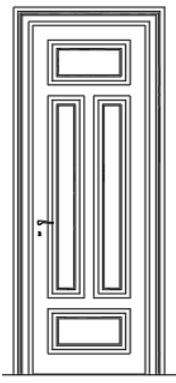
kanat ve aynı ölçülerde 10 adet tek kanat kapıdan oluşmaktadır. İkinci katta yer alan kapıların toplam alanı 120,72 metrekaredir (Tablo 5).

Tablo 5. İkinci kat kapı örnekleri ve bilgileri (Yapı Merkezi 13 Aralık 2013 Restorasyon Raporundan alınan görsellerle Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Adet	Ölçü (cm)	Kullanım Yeri	Kanat Tipi	Görsel
4	128/238	İç	Çift	
10	125/248	İç	Çift	
8	82/248	İç	Tek	
2	125/256	İç	Çift	

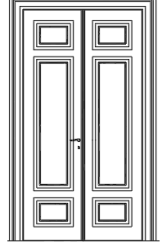
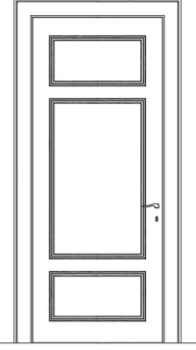
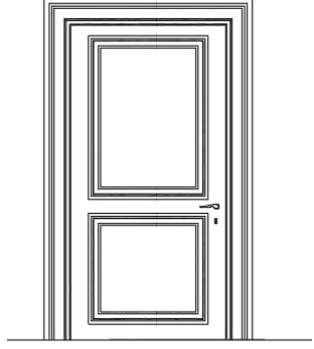
Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün üçüncü katında, aynı ölçülerde 4 adet çift kanat ve 18 adet 2 farklı tipte tek kanat kapı bulunmaktadır. Kapılar masif ahşap ve göbeklidir. Üçüncü katta yer alan kapıların toplam alanı 72,6 metrekaredir (Tablo 6).

Tablo 6. Üçüncü kat kapı örnekleri ve bilgileri (Yapı Merkezi 13 Aralık 2013 Restorasyon Raporundan alınan görsellerle Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Adet	Ölçü (cm)	Kullanım Yeri	Kanat Tipi	Görsel
4	125/248	İç	Çift	
16	82/248	İç	Tek	
2	125/248	İç	Tek	

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün çatı katında, aynı ölçülerde 2 adet çift kanat ve 6 adet 2 farklı tipte tek kanat kapı bulunmaktadır. Kapılar masif ahşaptan yapılmış ve göbekli bir tasarıma sahiptir. Çatı katında yer alan kapıların toplam alanı 20 metrekaredir. Çatı katında bulunan, tek kanatlı kapıların orta aksında yer alan göbek genişlikleri diğer katlarda bulunan kapılara oranla daha hacimli bırakılmıştır (Tablo 7).

Tablo 7. Çatı katı kapı örnekleri ve bilgileri (Yapı Merkezi 13 Aralık 2013 Restorasyon Raporundan alınan görsellerle Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Adet	Ölçü (cm)	Kullanım Yeri	Kanat Tipi	Görsel
2	125/197	İç	Çift	
3	83/207	İç	Tek	
3	73/97	İç	Tek	

Köşkte yer alan kapılara ait restorasyon öncesi görseller incelendiğinde, alınlarn ve çerçevelerin kahve tonlarında, göbek ve çerçeve içlerinin krem tonlarında olduğu görülmektedir. Köşkte ait tüm kapılar masif ahşaptan yapılmıştır (Görsel 61).

Görsel 61. Köşkün restorasyon öncesinde kapıların görselleri sol baş tek kanat ve çift kanat kapı örnekleri (Yapı Merkezi Arşivi).

Yapının restitüsyon ve rölöve raporları incelendiğinde, restorasyon sonrasında kapıların formları korunurken renk tonlarının değiştirildiği görülmektedir. Kapıların alınlık çerçeveleri, genel cephe ve iç mekanlarda yoğunluklu kullanılan yeşil tonunda iken, iç göbeklerde krem tonlarının uygulandığı görülmektedir (Görsel 62). Köşkte bulunan kapıların hepsi aynı renk tonlarında boyanmıştır.

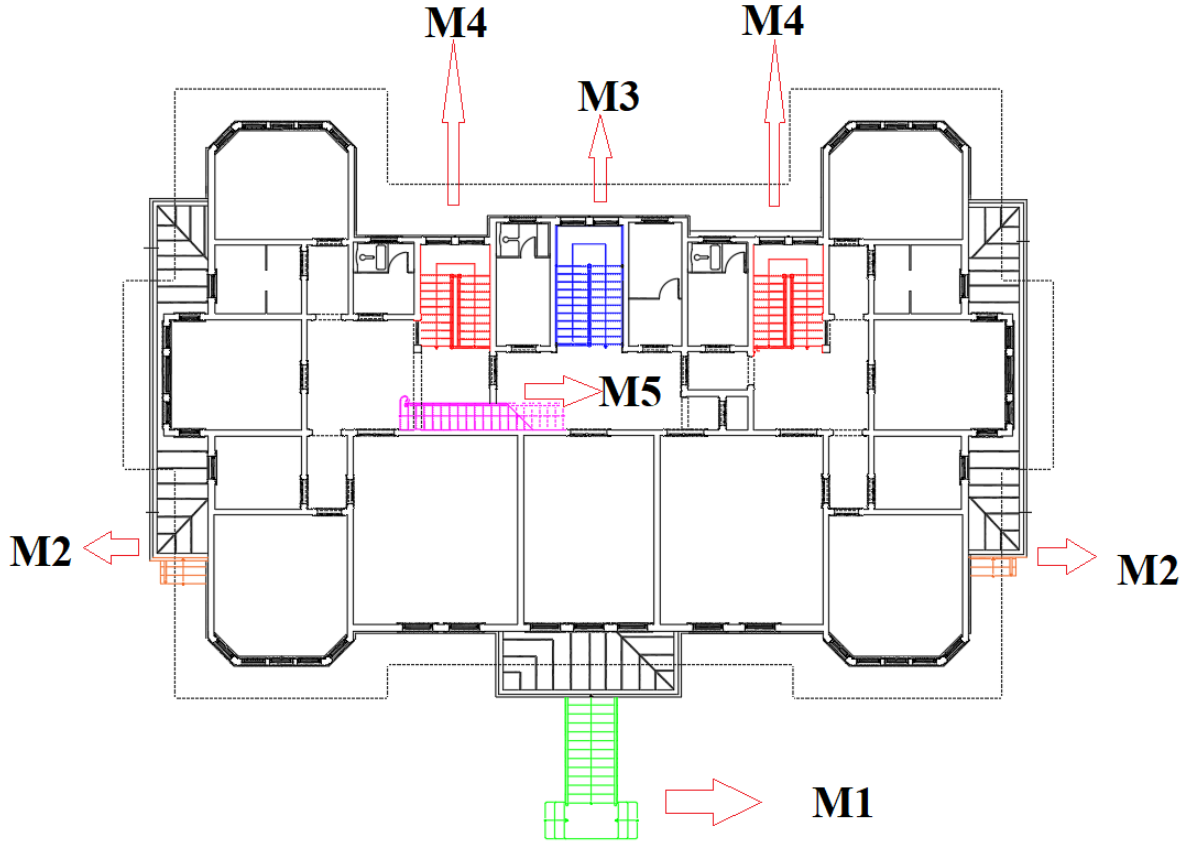

Görsel 62. Köşkün zemin katında bulunan kapının restorasyon sonrasına ait görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

3.3.3.3. Merdivenlerin analizi

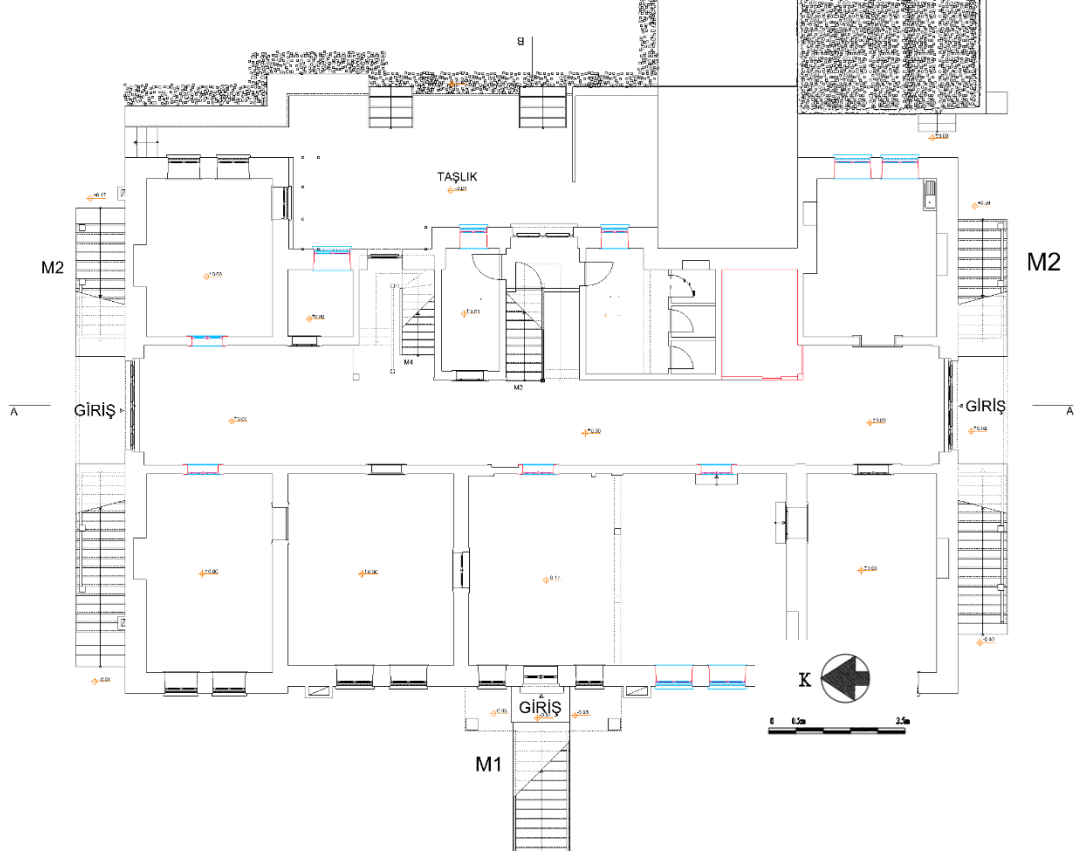
Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde 5 tip merdiven bulunmaktadır. Renk gruplaması yapılan plan üzerinde, köşkün batı cephesinde ana giriş yeşil renkte olan (M1), kuzey ve güney tarafında 2 adet yan giriş bulunmaktadır; turuncu renkte olan (M2) olarak işaretlenmiştir. Köşkün iç dolaşımını sağlamak için 3 adet merdiven bulunmaktadır.

Merdivenlerin biri orta aksta yer almaktadır; mavi renkte olan (M3) olarak gösterilmiştir. Geriye kalan diğer iki merdiven yanlarda bulunmaktadır; kırmızı renkte olan (M4). Üçüncü katla çatı katını bağlayan ayrıca bir merdiven bulunmaktadır; bu merdiven mor renkte işaretlidir (M5) (Görsel 63).

Görsel 63. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün 3. kat planı üzerinden merdiven kovalarının gösterimi (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Yapı Merkezi'nin zemin kat için hazırladığı 16 Temmuz 1996 tarihli rölöve çizimi (Görsel 64) incelendiğinde, görselde yer alan kırmızı çizgilerle sınırlandırılmış alan içinde bulunan merdivenin iptal edildiği görülmektedir, fakat hangi dönemde kullanımdan kaldırıldığı bilinmemektedir. Merdivenin tekrar eklendiği 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projelerinde görülmektedir. Bu merdiven, zemin kat ve birinci kat arasında kullanılmaktadır.

Görsel 64. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün zemin kat planı, iptal edilen merdiven (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 16 Temmuz 1996 tarihli rölöve çiziminden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

3.3.3.3.1. M1 merdivenleri

Köşkün ana girişi, Sokullu Sokağı'na bakan batı cephesinde bulunmaktadır. Ana girişte bulunan M1 merdivenlerinde masif mermer basamaklar, demir dökme babalar, demir dökme korkuluklar ve ahşap küpeşteden oluşmaktadır (Görsel 65). Demir dökme babaların üzerinde bir surat figürü bulunmaktadır; Art Nouveau sanat akımında surat figürlerinin kullanılmasından dolayı akımın izlerini yansıtması açısından önemlidir. (Görsel 66, 67).

Görsel 65. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün ana giriş merdivenleri (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

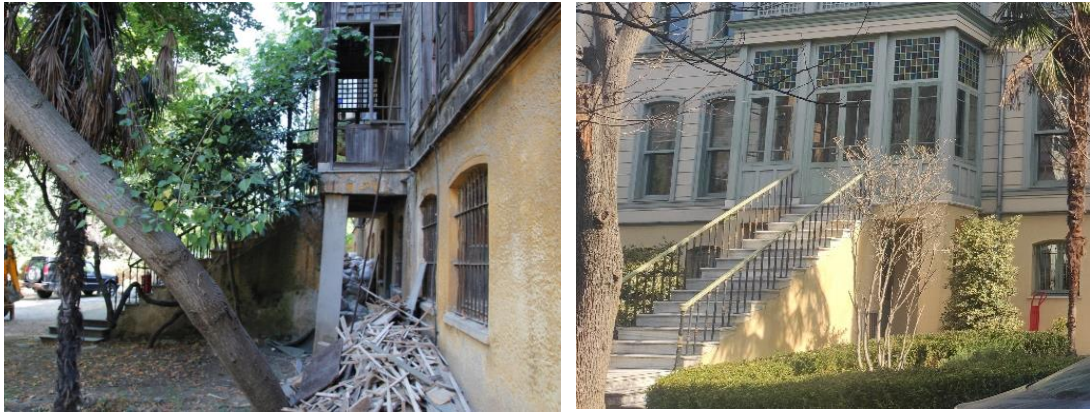

Görsel 66. M1 merdivenlerinde bulunan dökme demir babaların görseli ve başlıktaki surat figürü (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Görsel 67. M1 Merdivenlerinde bulunan kadın suratı (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

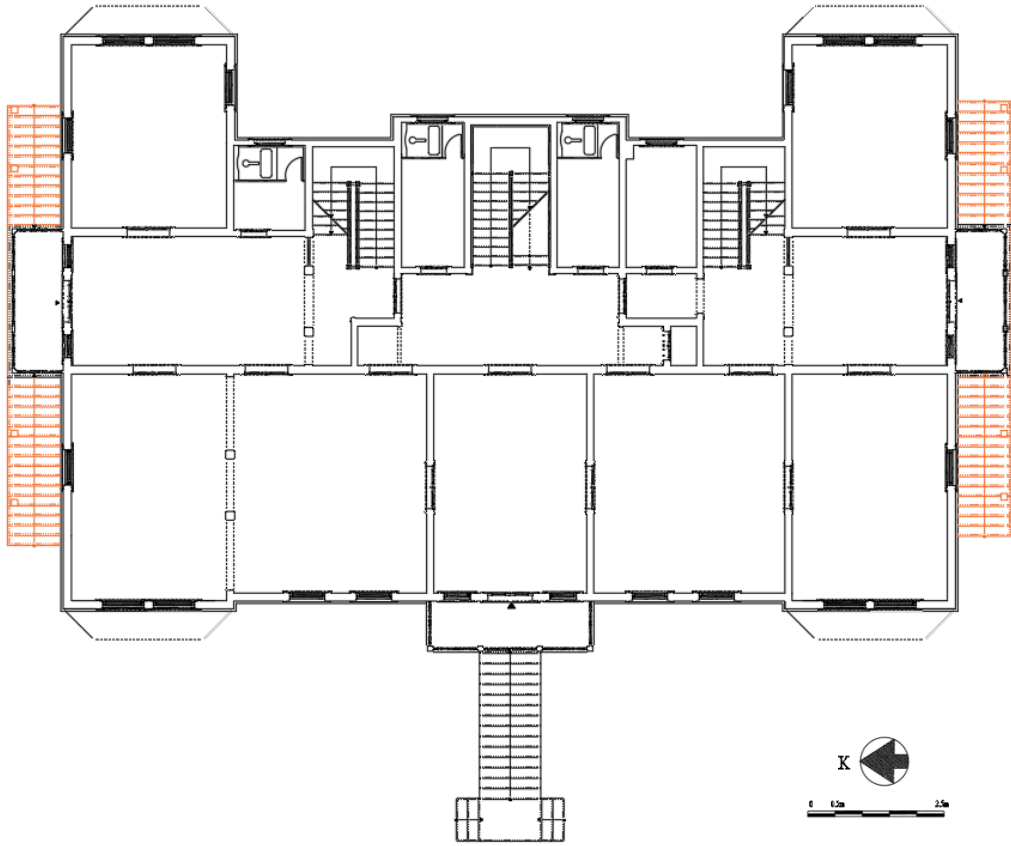
Köşkün ana girişinde bulunan merdivenlerin restorasyon çalışmasından önceki fotoğrafları incelendiğinde, duvarların küflendiği, demirlerin paslandığı ve formun bozulmaya başladığı görülmektedir. Restorasyon çalışmalarından sonra, görseller incelendiğinde aslına uygun ve tekrar kullanılabilir bir duruma getirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Görsel 68). Simetrik bir yapıya sahip olan köşkün, M1 merdivenleri orta aksta yer almaktadır.

Görsel 68. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün M1 (Ana giriş merdivenleri) merdivenlerinin restorasyon öncesi (Yapı Merkezi Arşivi) ve sonrasına ait görseller (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

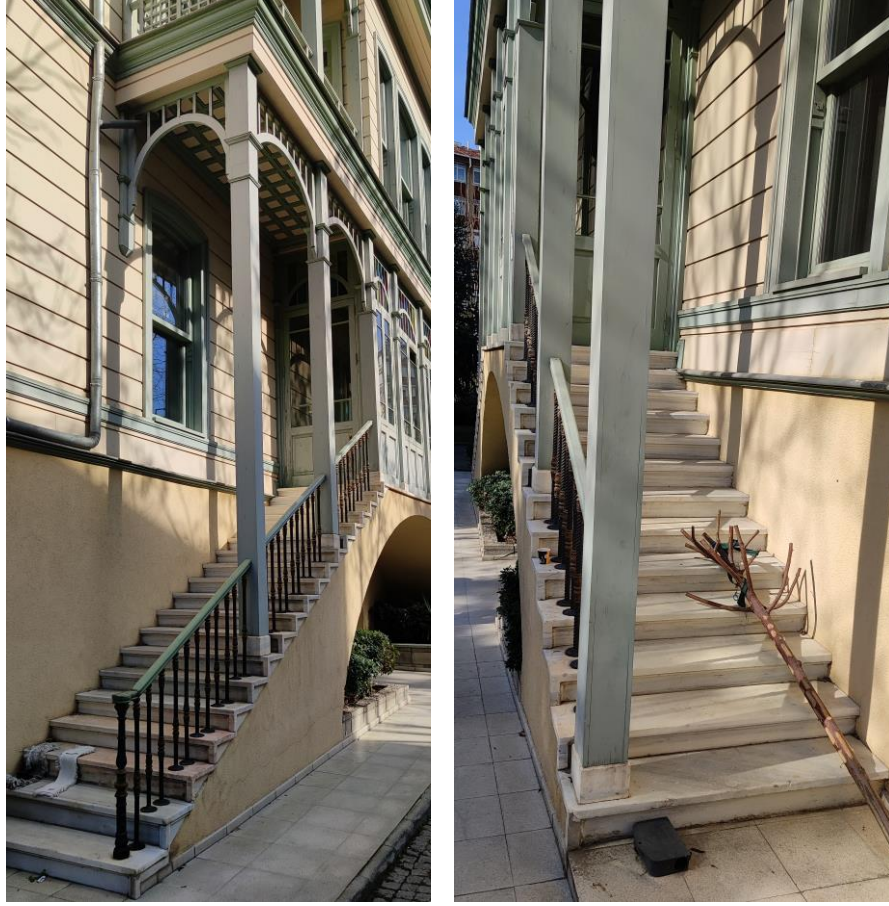
3.3.3.3.2. M2 merdivenleri

Köşkün, Ata Sokağı'na bakan kuzey cephesi ve Umut Sokağı'na bakan güney cephesinde M2 merdivenleri bulunmaktadır. Yan giriş olarak kullanılan M2 merdivenleri birbirinin aynısıdır. Merdivenler, masif mermer basamak, dökme demir baba, ahşap dikme, her bir basamakta bulunan demir dökme korkuluklar ve ahşap küpeşteden oluşmaktadır. M1 merdiveninde kullanılan demir dökme korkuluk modeli M2 merdivenlerinde de kullanıldığı görülmektedir (Görsel 69).

Görsel 69. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün M2 merdivenlerinin kat planındaki gösterimi ve görselleri (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 16 Temmuz 1996 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

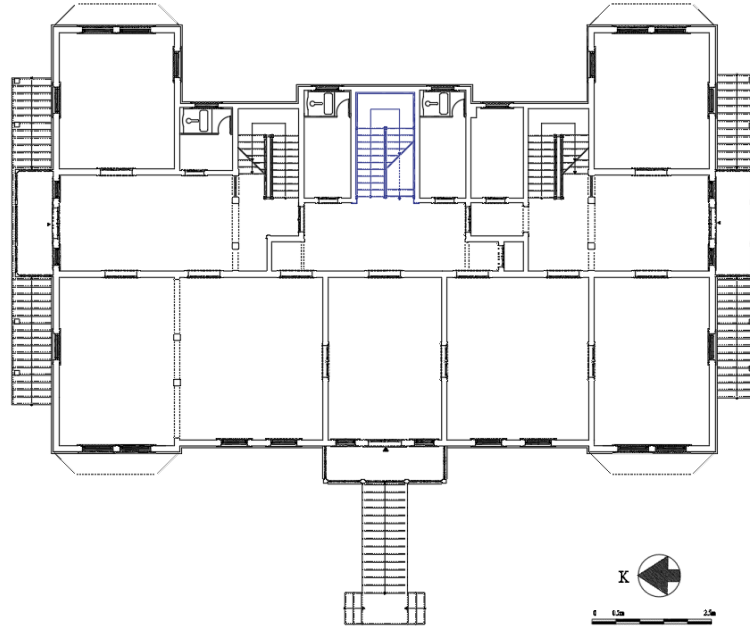
M2 merdivenleri yapısının geneline bakıldığında simetrik tasarlanmış olarak görülse de kendi içinde simetrik bir bütünlük oluşturmamaktadır. Sokullu Köşkü'ne bakan merdiven girişinde bulunan başlık M1 merdivenlerinde kullanılan surat figürlü dökme demir babadan oluşurken köşkün arka cephesine bakan merdiven başı ahşap dikmeden oluşmaktadır (Görsel 70). M2 merdivenlerinde rüzgarlığın altında zemin kata giriş için kullanılan bir kapı bulunmaktadır.

Görsel 70. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün M2 merdivenlerinin ön ve arka cepheden çekilmiş fotoğrafları (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

3.3.3.3.3. M3 merdivenleri

M3 merdivenleri giriş kapısıyla ve M1 merdivenleri ile aynı hizada, orta aksta yer almaktadır (Görsel 71). Bu merdivenler zemin kat ve üçüncü kat arasındaki düşey sirkülasyonu sağlamaktadır. Merdivenlerin giriş yönü Sokullu Sokağı'na bakmaktadır. Merdivenlerin sırtı köşkün Yıldız Sokağı'na bakan doğu tarafına yaslanmıştır. Merdivenlerin aydınlatması her kat arasında bulunan pencereler ile yapılmıştır (Görsel 72). M3 merdivenlerinde, merdiven babaları, basamaklar, küpeşte, sarkıt ve korkuluklar ahşaptan yapılmıştır. M3 merdivenlerinde M4 merdivenlerin farklı olarak merdiven kovasının iç duvarlarında, ahşap duvar kaplaması bulunmaktadır (Görsel 73). Merdivenlerin alt yüzeylerinde çitasız ahşap tavan uygulanırken, kat araları ve merdiven kovasının tavanı çitalı ahşap tavan oluşmaktadır (Görsel 74).

Görsel 71. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün M3 merdivenlerinin planda gösterimi (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Görsel 72. M3 merdivenlerini aydınlatan pencereler ve iç görünümü (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Görsel 73. M3 merdivenlerinin görünümü (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Görsel 74. M3 merdivenlerinin taban ve merdiven kovası tavan görünümü (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

M3 merdivenlerinin restorasyon çalışmasından önceki görseli incelendiğinde ahşap korkulukların bazılarının kırıldığı ahşap küpeştenin hasar grdğu masif basamakların aşındığı ve merdivenlerin bakımsız kaldığı görülmektedir (Görsel 75).

Görsel 75. M3 merdivenlerinin restorasyon öncesi görünümü (Yapı Merkezi Arşivi).

Restorasyon alışması sırasında istiflenen masif merdiven basamakları, merdiven korkulukları ve merdiven babaları gibi ahşap parçalar tamir edilerek uygulandığı güncel halinde görülmektedir (Görsel 76).

Görsel 76. M3 merdivenlerinin restorasyon sonrası görünümü (Fotoğraf: Sadık ağrı Bildiş, 2022).

Merdiven kovanının duvarlarında uygulanan ahşap duvar kaplamalarında farklılık olduğu restorasyon öncesi ve sonrasına ait görseller incelendiğinde görülmektedir (Görsel 77).

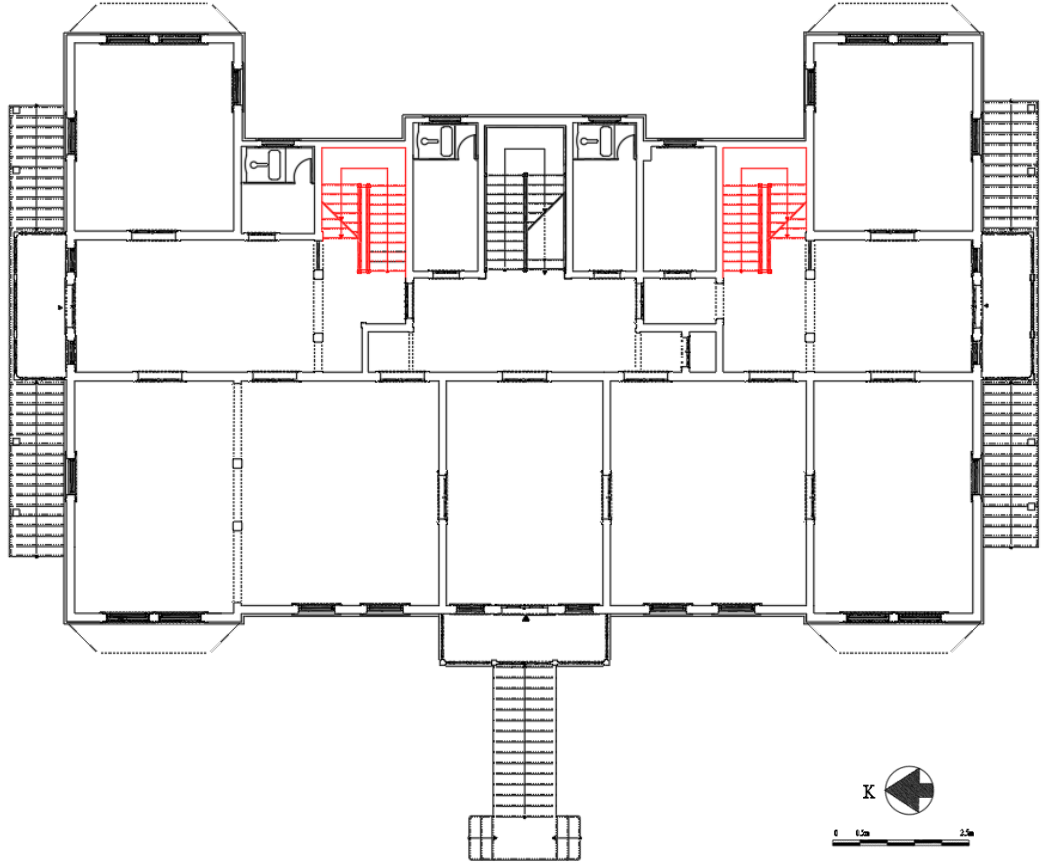

Görsel 77. Merdiven kovalarında kullanılan ahşap duvar kaplamalarının restorasyon öncesi sol görsel (Yapı Merkezi Arşivi) ve restorasyon sonrası sağ görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Yenileme öncesine ait görsellerde ahşap duvar kaplamalarının tek renk ve içinde yer alan dikdörtgen şeklindeki geometrik detayın, yenileme sonrasında değiştirildiği görülmektedir.

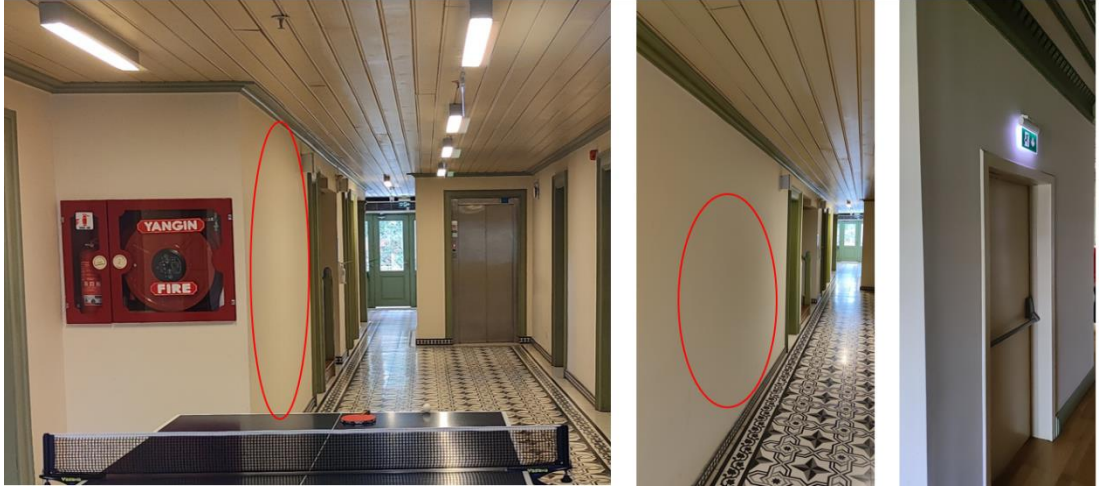
3.3.3.3.4. M4 merdivenleri

M4 merdivenleri 2 adet merdiveni temsil etmektedir. M3 merdivenlerini simetrik şekilde ortasına almıştır. Zemin kat ile üçüncü kat arasındaki düşey sirkülasyonu sağlamaktadır (Görsel 78).

Görsel 78. M4 merdivenlerinin kat planında gösterimi (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

M4 merdivenlerinin Umut Sokağı tarafında yer alan ve görsel 78’de yuvarlak içine alınan merdiven kovası, günümüzde yangın merdiveni olarak kullanılmaktadır. Yerinde yapılan incelemeler sonucunda zemin kat girişinin iptal edilerek duvar örüldüğü birinci, ikinci ve üçüncü katlarda ise yangın merdiveni kapısı koyulduğu görülmüştür (Görsel 79). Zemin katta iptal edilen M4 merdivenlerinin çıkışı görsel 79’da kırmızı alan içerisinde gösterilmiştir.

Görsel 79. M4 merdivenlerinin zemin katta iptal edilen çıkışı ve birinci katta yer alan yangın merdiveninin kapısı fotoğrafları (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Yangın merdiveni olarak kullanılan merdivenlerin, 16 Temmuz 1996 tarihli rölöve projesinde merdivenlerin bulunduğu görülmektedir. Yerinde yapılan incelemeler neticesinde, zemin girişi ve yangın merdiveninin kapısının değiştiği görülmektedir (Görsel 80).

Görsel 80. M4 merdivenlerinin restorasyon sonrası görünümü (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

M4 merdivenlerinin giriş yönü M3 merdivenlerinde olduğu gibi doğu cephesinde yer almaktadır. Merdiven kovasının aydınlatması her kat arasında bulunan pencereler ile yapılmıştır. Merdivenlerin sırtı köşkün Yıldız Sokağı'na bakan doğu tarafına yaslanmıştır (Görsel 81).

Görsel 81. M4 merdivenlerinin aydınlatmasını sağlayan pencerelerin görünümü (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

M4 merdivenlerinde, merdiven babaları, basamaklar, küpeşte, sarkıt ve korkuluklar ahşaptan yapılmıştır. M4 merdivenlerinde ahşap duvar kaplaması bulunmamaktadır. Merdivenlerin alt yüzeylerinde ve kat aralarında çıtasız ahşap tavan uygulaması yapılmış fakat merdiven kovasının tavan uygulaması çitalı tavadır (Görsel 82).

Görsel 82. M4 merdivenlerinin ve merdiven kovasının tavanına ait görsel (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

3.3.3.3.5. M5 merdivenler

M5 merdivenleri sadece üçüncü kat ve çatı katı arasında sirkülasyonu sağlamaktadır. M5 merdivenlerinde, merdiven babaları, basamaklar, küpeşte ve korkuluklar ahşaptan yapılmıştır ve köşk içindeki diğer merdivenlerde bulunan sarkıt yoktur. M5 merdivenlerinin restorasyon çalışmasından önce çekilen fotoğrafları incelendiğinde boyasının solduğu, ahşap masif merdiven basamaklarının aşındığı, ahşap babaların hasar aldığı ve merdivenin bakımsız kaldığı görülmektedir (Görsel 83).

Görsel 83. M5 merdivenlerinin restorasyon öncesinde çekilmiş fotoğrafları (Yapı Merkezi Arşivi).

Yapılan restorasyon sonucunda hasar gören masif basamakların, ahşap babaların ve korkulukların onarıldığı, boyandığı eski görseller ve yerinde yapılan incelemeler sonucunda görülmektedir. Zamanla yıpranan ve solan boyaların düzgün bir şekilde boyandığı yerinde yapılan incelemeler sonucunda görülmüştür (Görsel 84). Yapının 16 Temmuz 1996 tarihli rölöve ve 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesi incelendiğinde merdivenlerin ölçü ve formlarının korunduğu fakat renklerin değiştirildiği görülmektedir.

Görsel 84. M5 merdivenlerinin restorasyon sonrası fotoğrafı (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

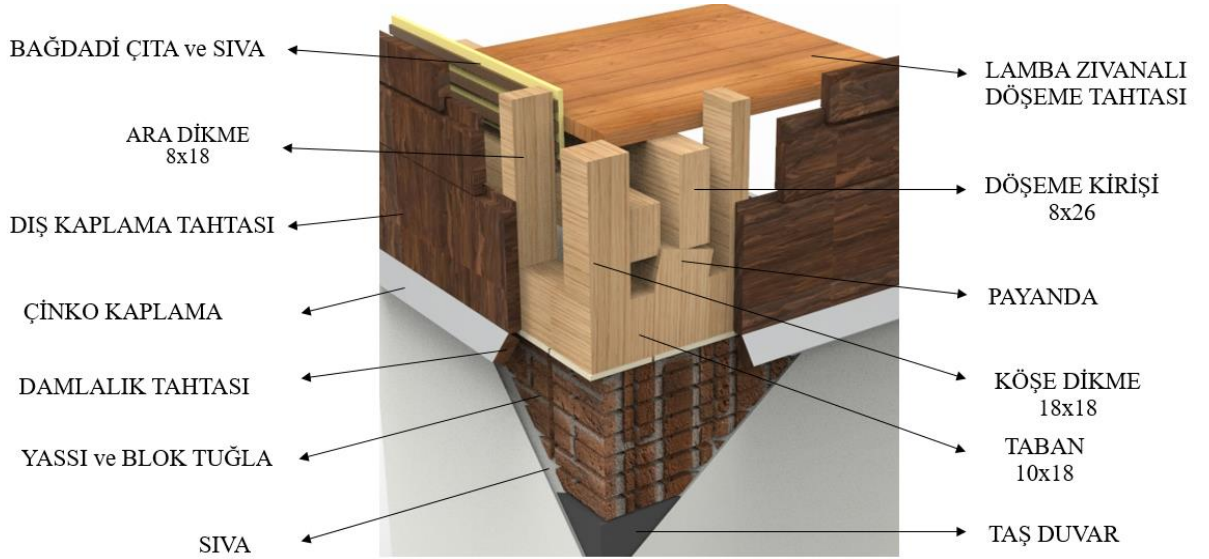
3.3.3.4. Zemin ve duvar analizleri

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün yenileme çalışmasından önce zemin katında taş duvar üzerine blok tuğla kullanılmış ve üzeri sıva kaplanmıştır. Ahşap dış cephe kaplamalarının zemin kat bitimleri çinko kaplanarak damlalık yapılmıştır. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde kullanılan ahşap dikmeler dış duvarlarda, 16x16 cm, iç duvarlarda 12x12 cm ara dikmeler dış duvarlarda 16x5 cm iç duvarlarda 12x5 ve 13x5 cm şeklinde kullanılmıştır. Köşkün köşe detayı incelendiğinde (Görsel 85, 86) yapıda sırasıyla, sıva, taş duvar, yassı tuğla, blok tuğla yastık-malta taşı kullanıldığı

görülmektedir. Yan duvarlarda ise, en dışta dış kaplama tahtası, 8x18 cm'lik ara dikme, üzerinde ise bağdadi ve sıva bulunmaktadır. Tabanda, 8x26 cm'lik döşeme kirişi üzerinde, lamba zıvanalı döşeme tahtası bulunmaktadır.

Görsel 85. Ziyaeddin Efendi Köşkü köşe detayı (Yapı Merkezi Arşivi, Fotoğraf: Fatih Yılmaz, 1992).

Görsel 86. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün yenileme çalışması öncesine ait köşe detayı (13 Aralık 2013 Restorasyon Raporundan yararlanılmıştır. Render: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Yenileme çalışması öncesine ait görseller incelendiğinde, dış cephede zemin kat duvarlarında yassı tuğla üzeri sıva uygulaması, zemin kat dışında kalan diğer dört katın dış cephe duvarları ahşap kaplama yapılmış ve iç cephede kullanılan bağdadi

üzeri sıva uygulaması dış cephe ile ara dikme yardımıyla bağlanmıştır (Görsel 87, 88). Köşkün tüm zemin döşemelerinde, zemin kirişi üzerine lamba zıvanalı döşeme tahtası kullanıldığı (Görsel 89) Yapı Merkezi'ne ait Aralık 2013 tarihli restorasyon raporunda görülmüştür.

Görsel 87. Yenileme çalışması öncesi zemin kat duvar uygulamalarının görseli (Aralık 2013 Restorasyon Raporu).

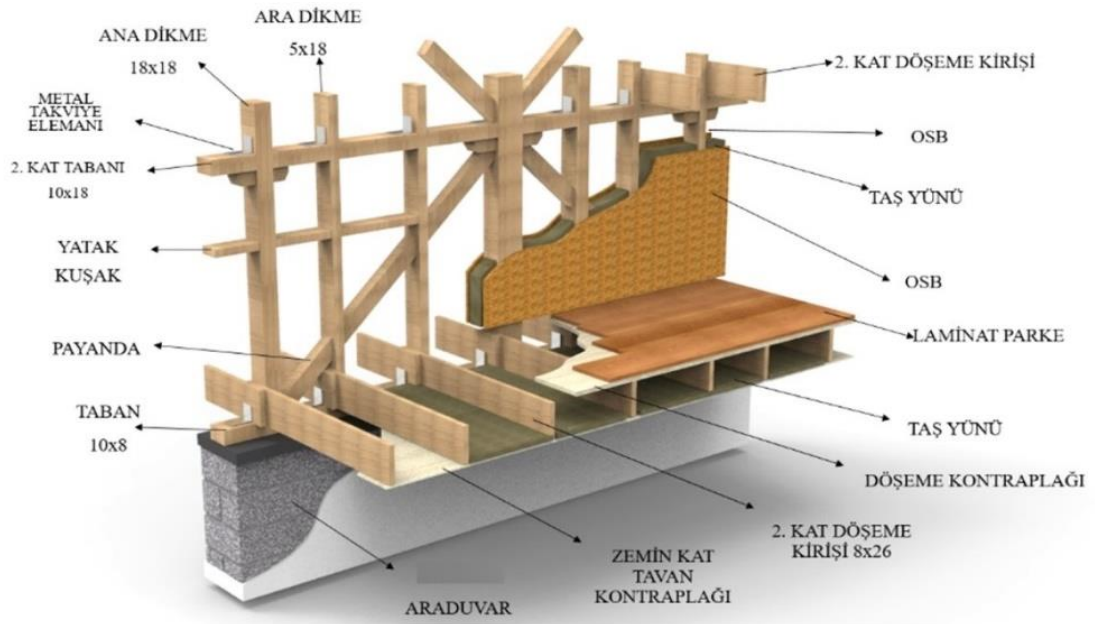
Görsel 88. Yenileme çalışması öncesi iç duvarlar bağdadi görselleri (Aralık 2013 Restorasyon Raporu).

Görsel 89. Yenileme çalışması öncesi zemin döşemelerinin görseli (Aralık 2013 Restorasyon Raporu).

Yapının mevcut hali, günümüz inşaat teknoloji sistemleriyle güçlendirilmiş ve milli miraslarımızdan biri olan Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün uzun yıllar ayakta kalması için bazı değişimlere gidilmiştir. Yapı Merkezi'nden alınan rölöve çizimleri,

restitüsyon projeleri, “13 Aralık 2013 tarihli Restorasyon Raporu” ve yapılan görüşmeler sonucunda edinilen bilgilere göre, yapının orijinaline uygun şekilde ana dikmeler 18x18 cm, payandalar 10x18 cm ve taban 10x18 cm’lik tahtalar kullanılmıştır. Yapının orijinalinden farklı olarak, ara dikmeler 8x18 cm yerine 5x18 cm ile değiştirilmiştir. Dikmeler ve kat tabanlıkları metal takviye elemanlarıyla güçlendirilmiştir. Yapının mevcut durumunda döşeme kirişler üzerine malta taşı yastık ve lamba döşeme tahtası kullanılmıştır bkz. (Görsel 88, 89). Yapı Merkezi’nin 13 Aralık Tarihli Restorasyon Raporu’na göre restorasyon sırasında bu malzemelerin yerine, kat aralarına kontrplak, üzerine yalıtım sağlaması ve zor yanmasından ???? dolayı taş yünü, döşeme kirişi, döşeme kontrplağı ve son olarak laminant parke uygulaması yapılmıştır (Görsel 90).

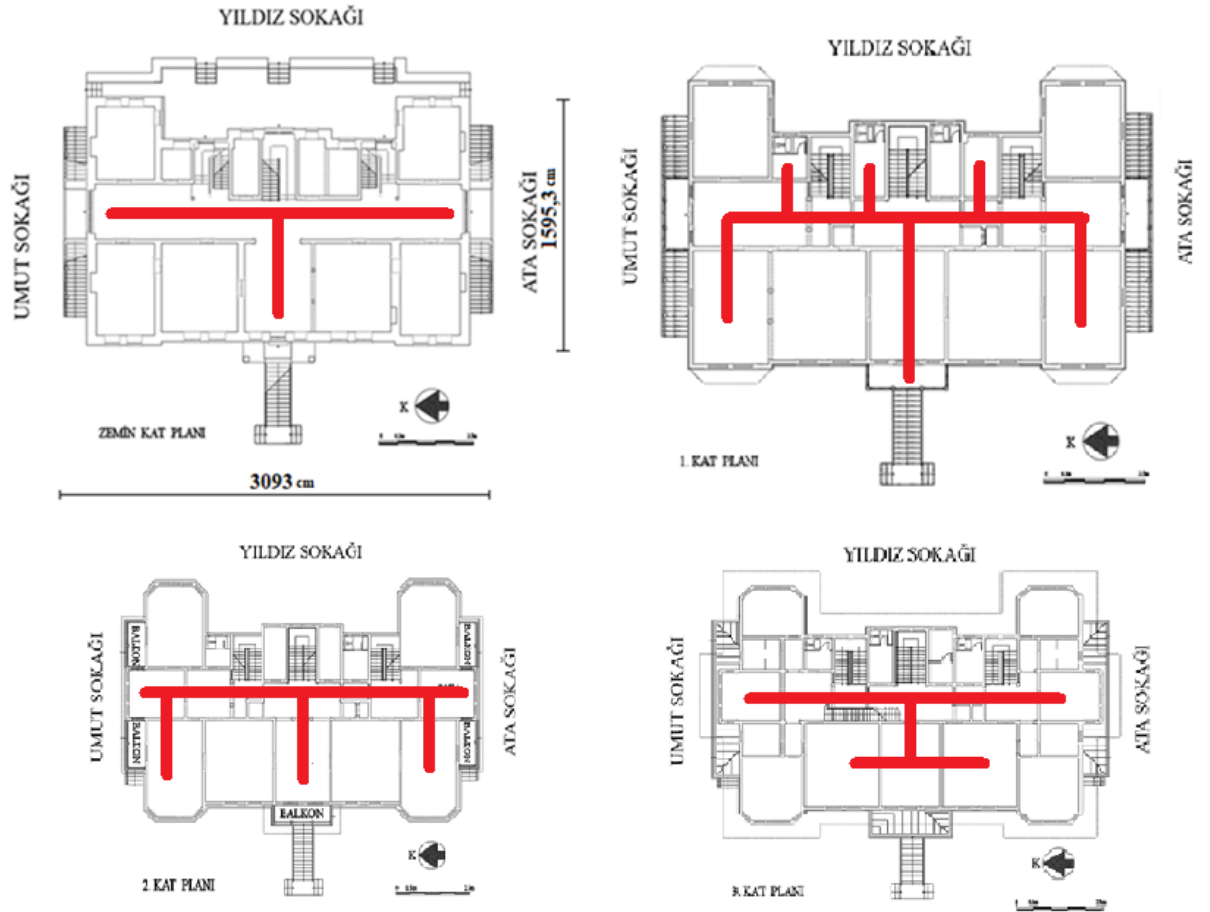

Görsel 90. Ziyaeddin Efendi Köşkü restorasyon sonrası ahşap karkas sistemi (13 Aralık 2013 Restorasyon Raporundan yararlanılmıştır. Render: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Uzun süre kullanılmayan Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü)’nün bakımsızlıktan dolayı harap olan çatısı hem su yalıtımını sağlayamamakta hem de temeli zayıflayan köşke gereğinden fazla yük bindiği için köşkün çatı yükünü hafifletmek amacıyla kiremitler ve saçaklar sökülüştür. Temel güçlendirmeleri yapılan kadar çatı su geçirmez membranla örtülmüştür Yapının beden duvarları ve temelinin uzun süre atıl ve bakımsız kalması köşkün güçsüzleşmesine neden olmuş ve bu durum da duvarlarda hasarlar oluşturmuştur (Anadol, 2014, s.73)

Zemin kat güçlendirme işlerinin tamamlanmasının ardından, güçlendirme işlemi diğer katlarda uygulanmıştır. Üst katlarda da zemin katta uygulanan işlemler aynı sıra ile gerçekleşmiştir. Bu işlemler sonrasında köşkte bulunan dikme, kiriş ve tahtalar %70 oranında yenilenmiştir. Köşkte bulunan tüm ahşap karkas sistemi yenilendikten sonra dikmeler depreme karşı, önce beden duvarlarına daha sonra da birbirlerine galvaniz plakalarla sabitlenmiştir. Galvaniz köşebentler yardımıyla duvar kontrplakları da döşemelere ankre edilmiştir (Anadol, 2014, s.74).

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün belirli odalarında inceleme yapılmıştır girilebilen odalar kırmızı çizgi ile gösterilmiştir (Görsel 91). Köşk ile ilgili akademik bir yayın bulunmadığından dolayı girilen odalar ve yapı merkezinin Aralık 2013 tarihli restorasyon raporunda bulunan görsellere göre duvar ve zeminler de yapılan çalışmalar kısıtlı olarak ele alınabilmiştir.

Görsel 91. Ziyaeddin Efendi Köşkü girilebilen odaların şeması (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyıl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Yenileme çalışmasından önce çekilmiş olan zemin kat koridor fotoğraflarında zemin döşemesinin olmamasından dolayı daha önce hangi malzemenin kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Yenileme alışması sonrasında zemin kat zemin döşemeleri 30x30 zemin seramikleriyle kaplanmıştır. Duvarlarda kullanılan turkuaz rengin hangi dönemde yapıldığı bilinmemektedir. Yenileme alışması sonrasında duvarların ara dikmeleri yenilenmiş ve dikme aralarına ısı yalıtımı için taş yn koyulmuştur. Dikmelerin zerine OSB çakılarak sıva yapılmış ve beyaz renkle boyanmıştır (Görsel 92, 93).

Görsel 92. Ziyaeddin Efendi Köşkü yenileme çalışması öncesi zemin kat koridorunun görseli (Aralık 2013 Restorasyon Raporu).

Görsel 93. Ziyaeddin Efendi Köşkü yenileme çalışması sonrası zemin kat koridorunun görseli (Aralık 2013 Restorasyon Raporu).

Yenileme çalışmasından önce çekilmiş olan görseller ile araştırmacı tarafından çekilen görsellerin karşılaştırılması sonucunda, üçüncü kat sofanın Umut Sokak tarafında kalan odanın duvarlarında yenileme çalışması sonrası değişimler yapıldığı görülmüştür. Duvarlarda bulunan kalemîşi süslemelerin yenileme çalışmasından sonra yapılmadığı, sıva üzeri beyaz boya yapılarak tamamlandığı görülmüştür (Görsel 94, 95).

Görsel 94. Üçüncü kat sofanın Umut Sokak tarafında kalan odanın duvar görseli (Yapı Merkezi Arşivi).

Görsel 95. Üçüncü kat sofanın Umut Sokak tarafında kalan odanın duvar görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Yenileme çalışmasından önce çekilmiş olan görseller ile Aralık 2013 restorasyon raporunda bulunan görsellerin karşılaştırılması sonucunda, üçüncü kat sofanın Ata Sokak tarafında kalan odanın duvarlarının yenileme çalışması sonrası büyük ölçüde aynı yapıldığı görülmüştür. Odanın duvarlarında kullanılan çift renk boyanın ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Odanın zemin döşemelerinin lamba zıvanalı ahşap döşeme ile kaplandığı görülmektedir. Yenileme çalışması sonrasında, duvarlar tek renk boyanarak zeminler lamine parkeyle kaplanmıştır (Görsel 96, 97).

Görsel 96. Yenileme çalışmasına ait üçüncü kat sofanın Ata Sokak tarafında kalan oda görseli (Aralık 2013 Restorasyon Raporu).

Görsel 97. Üçüncü kat sofanın Ata Sokak tarafında kalan oda görseli (Aralık 2013 Restorasyon Raporu).

Yenileme çalışmasından önce çekilmiş olan görseller ile Aralık 2003??? restorasyon raporunda bulunan görsellerin karşılaştırılması sonucunda, yenileme çalışması öncesinde duvarlar bağdadi üzeri sıva ve zeminlerde lamba zıvanalı döşeme tahtası kullanıldığı görülmektedir. Yenileme çalışması sonrasında köşkün duvarları taşıyıcı ahşap kirişlerin aralarına taş yünü koyularak üzerine OSB çakılmıştır. OSB üzeri sıva uygulaması yapılarak beyaz renkle boyanmıştır. Zeminlerde, lamine parke kaplandığı görsellerin karşılaştırılması sonucunda tespit edilmiştir (Görsel 98, 99).

Görsel 98. Çatı katı duvarlarının yenileme çalışmasından önce çekilmiş görseli (Aralık 2013 Restorasyon Raporu).

Görsel 99. Çatı katı duvarlarının yenileme çalışması sonrası görseli ((Aralık 2013 Restorasyon Raporu).

3.3.3.5. Tavanların analizi

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde dört farklı tavan işlemesi kullanılmıştır. Bunlar; 496 metrekare çıtalı tavan, 120 metrekare rölyefli tavan, 250 metrekare çıtalı kalem işi tavan ve 597 metre kare düz tavadır. Çıtalı tavanlar için ilk önce tavan kontrası çakılır sonra tuval gerilir, çıtalar rölövesine göre çakılır daha sonra kenar silmeleri çakılır son olarak renk ayrımları yapılarak boyanır. Rölyefli tavanlarda ilk olarak tavan kontrası çakılır, tuval gerildikten sonra göbek, köşe rölyefleri monte edilir daha sonra kenar silmeleri çakılır ve boya işlemleriyle tamamlanır. Kalem işi tavanlar, tavan kontrası çakıldıktan sonra tuval gerilir ardından kalem işleri işlenir kenar silmelerinde stampaj işlemi yapılır ve boya işlemiyle bitirilir. Düz tavanlarda ise bu işlem tavan kirişlemesinin ardından ahşap kaplamalar ve kenar silmeleri direkt olarak çakılır son olarak boya işlemiyle sonlandırılır. Tavan analizleri için köşkün bütün odalarına girilememiştir. Girilen odalar fotoğflanarak rölöve ve restitüsyon çizimleri üzerinden sınırlı olarak değerlendirilmiştir.

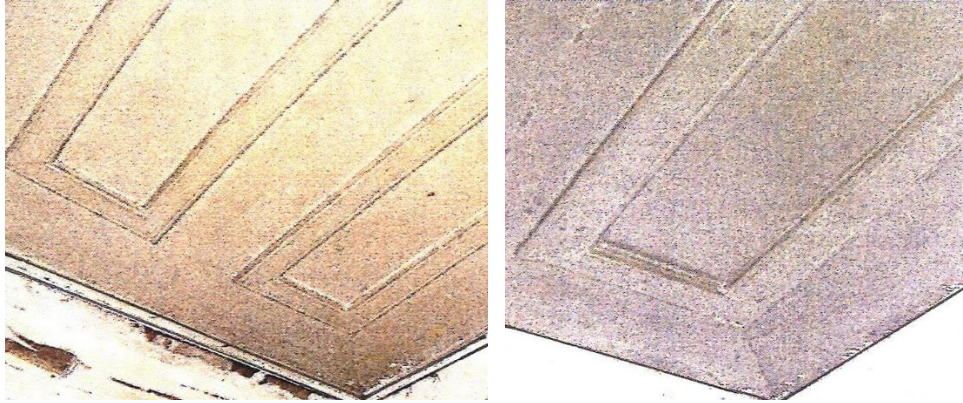
3.3.3.5.1. Zemin kat tavanlarının analizi

Yapının 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesi incelendiğinde, zemin katında 2 oda da 93 metrekare çıtalı tavan bulunmaktadır. Çıtalı tavanlar dikdörtgen şeklinde geometrik motiflerle yapılmıştır. Zemin katta yer alan diğer 9 oda da toplamda 224,6 metrekare düz tavan uygulaması yapılmıştır (Görsel 100, 101, 102, 103).

Görsel 100. Köşkün zemin kat planı üzerinden tavan işlemlerinin gösterimi (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Zemin katta yer alan geometrik kompozisyona sahip çıtalı tavanlar klasik bir üsluba sahiptir. Geleneksel Türk evlerinin genel özellikleri arasında olan çıtalı tavanlar Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde de yoğun olarak kullanılmıştır.

Görsel 101. Zemin katta yer alan çıtalı tavan örneklerinin restorasyon öncesine ait görselleri (Yapı Merkezi Arşivi).

Görsel 102. Zemin katta yer alan düz tavan örneklerinin restorasyon öncesine ait görselleri (Yapı Merkezi Arşivi).

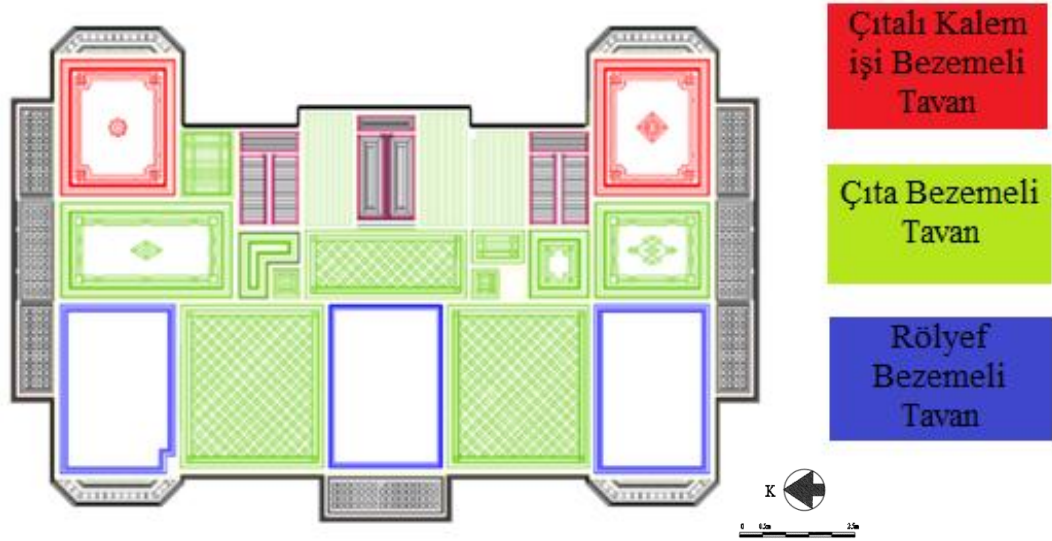
Görsel 103. Zemin kat holünde bulunan düz tavan örneğinin restorasyon sonrasına ait görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Köşkün zemin katında yer alan tavan işlemlerinde, restorasyon öncesine ve sonrasına ait görsellerin incelenmesi sonucunda renk kullanımlarında değişimlerin olduğu görülmektedir.

3.3.3.5.2. Birinci kat tavanlarının analizi

Yapının 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesi incelendiğinde, birinci katta 13 odada toplamda 176,2 metrekare çitallı tavan, 3 odada 90,5 metre kare rölyef

bezemeli tavan, 2 odada toplamda 49,2 metrekare çıtalı kalem işi bezemeli tavan bulunmaktadır (Görsel 104).

Görsel 104. Köşkün birinci katına ait tavan süslemelerinin görseli (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

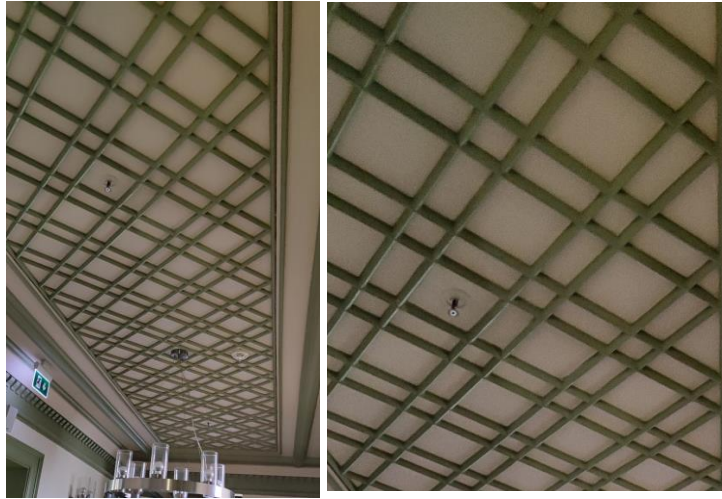
Çıtalı ve rölyefli tavanların en yoğun kullanıldığı yer birinci kattır. Ana giriş kapısının açıldığı hol ile sağ ve sol köşelerde kalan odalarda rölyefli tavan kullanılmıştır. Sağ ve sol odalarda bulunan rölyefli tavanlar aynıdır ve büyük ölçüde giriş holünün tavanına benzemektedir. Giriş holünün tavanı incelendiğinde altın yaldızlı kalem işi suluk ve malakari⁶ göbek bulunmaktadır. Rölyefler, çiçek ve çelenk motifleriyle süslenmiştir. Tavanın dış bordürlerinde, malakari tekniğiyle yapılmış iç içe geçmiş dal ve çiçek motifleri bulunmaktadır. İç bordür, dış bordürün ince bir kopyasıdır. İç bordür ve göbek arasında kalan bölümde altın yaldızlı kalem işi suluk bulunmaktadır. Tavanın kompozisyon yapısına bakıldığında simetrik olarak tasarlanmış sağ ve sol kısımlarda üçer adet çiçek kabartması bulunmaktadır. Orta aksta yer alan malakari göbek süslemesi odak nokta haline getirilmiş ve altın yaldız ile süslenmiştir (Görsel 105). Kullanılan motifler ve stil Art Nouveau izlerini göstermektedir.

⁶ Malakari: Duvar ve kubbenin bezenmesinde kullanılan kabartmalı, renkli bir nakış tekniği (<https://islamansiklopedisi.org.tr/malakari> Erişim Tarihi: 02/01/2023).

Görsel 105. Köşkün birinci katında yer alan giriş holünün tavan görselleri (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Ana giriş kapısının bulunduğu giriş holünü ortasına alan sağ sol sofaların ve orta aksta yer alan ana merdiven holünde çıtalarla geometrik motif uygulaması yapılmıştır (Görsel 106).

Görsel 106. Merdiven holünün çıta bezemeli tavan görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

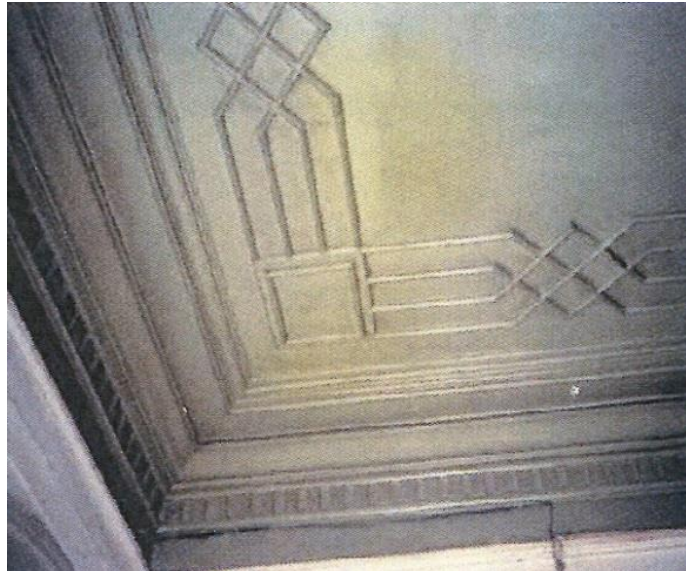
Çıta bezemeli tavan uygulaması, geleneksel Türk mimarisinde yoğun olarak kullanılmaktadır. Boğaziçi Bebek semtinde bulunan Kavafyan Evi'nin, tavan süslemeleri geometrik bir düzende olup çift veya tek çıtalı olarak düzenlenmiştir. Tavan çıtalarında dönemin ağırlıklı olarak tercih edilen renk tonlarından yeşil kullanılmıştır. (Özkeçeci, Durukan, Alacalı, 2018, s.227) (Görsel 107). Renk ve desen bakımından Ziyaeddin Efendi Köşkü'yle benzerlik göstermektedir. Fakat Ziyaeddin

Efendi Köşkü'nde kullanılan geometrik desenler, ortalarından geçen çitalarla daha küçük geometrik motifler oluşturmuştur.

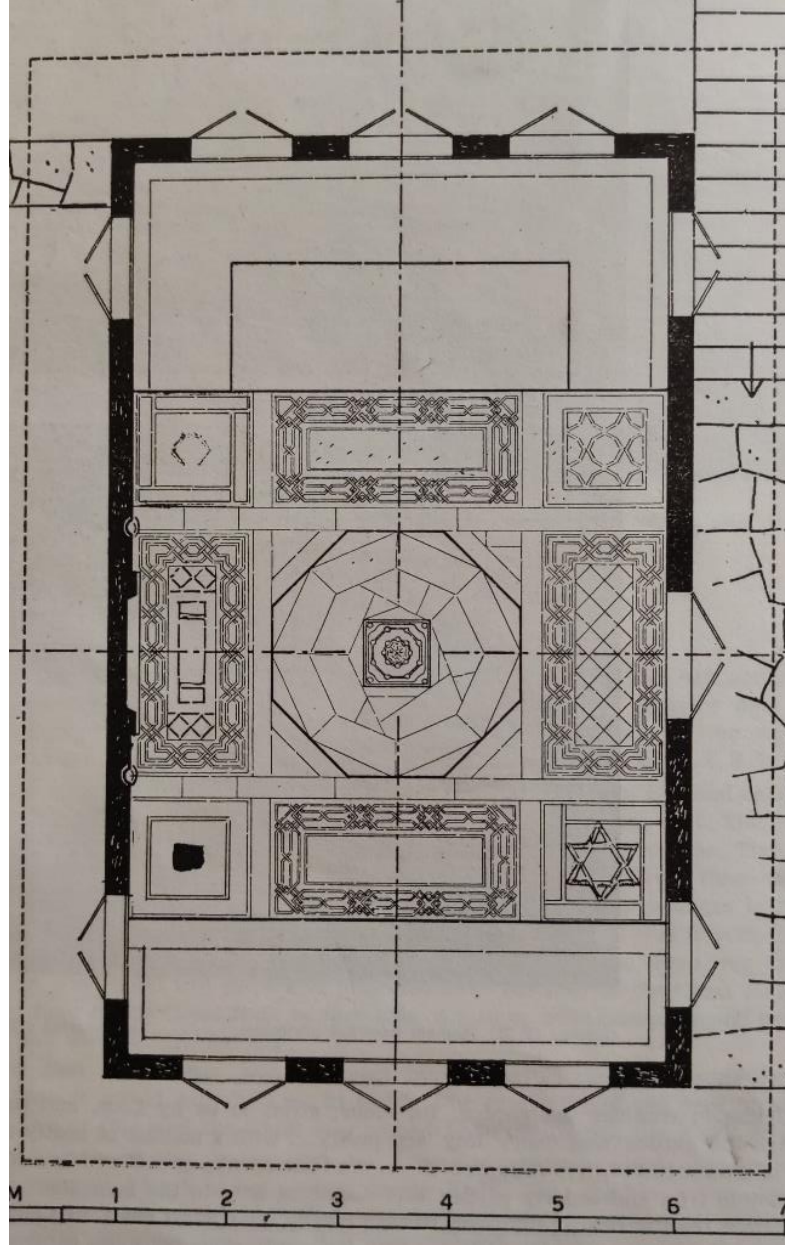
Görsel 107. Kavafyan Evi'nin üst katında bulunan eyvan tavan süslemeleri (Fotoğraf: Önder Durmaz; Özkeçeci, Durukan, Alacalı, 2018, s.227)

Köşkün Umut sokak ve Ata sokak tarafına bakan cephelerinde bulunan yan girişlerinin tavanları geometrik şekillerle tasarlanmıştır. İki odanın tavan işlemleri birbirine benzemektedir. Umut sokağının bulunduğu cephenin tavan işlemesi, çita bezemeli tavadır ve dış bordürler zencerek stili verilmiştir. Ata sokağa bakan giriş holünün tavanı çita bezemeli tavadır ve zencerek motifi ile dış bordürü dönülmüştür. Göbek kısmında bulunan geometrik motifler iç içe geçmiş çitalarla verilmiş ve geometrik kare şekillerine yer verilmiştir (Görsel 108).

Görsel 108. Umut ve Ata Sokak giriş hollerinde uygulanan restorasyon öncesine ait zencerek motif görseli (Yapı Merkezi Arşivi).

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde kullanılan geleneksel Türk motifleri arasında olan zencerek, Üsküdar'da 17.yy.'da yapılan ve 19.yy.'ın başlarında tekrar ampir üslupla yenilenen Efganlar Tekkesi Köşkü'nün tavan bezemelerinde yoğun olarak görülmektedir (Görsel, 109).

Görsel 109. Efganlar Tekkesi Köşkü tavan süslemeleri (Eldem, 1969, s.88).

Köşkün arka cephesinin sağ ve sol köşesinde yer alan iki odanın tavan uygulaması çitalı kalem işi bezemelidir. Odaların çitalı tavan uygulamaları birbirine benzerken uygulanan kalem işi bezemeleri ve göbeklerde kullanılan motifler farklılık göstermektedir. Umut Sokak tarafında kalan arka odanın kalem işi işlemlerinde, yeşil ve altın tonları kullanılmıştır. İç içe geçmiş kıvrık dallar C ve S formları yapmaktadır.

Tavanda 4 farklı madalyon bulunmaktadır. Madalyonların içlerinde natürmort meyve resimleri yer almaktadır. Tavan işleminde meyve motiflerinin kullanılması odanın yemek odası olarak tasarlandığını işaretlemektedir. Tavanın göbeğinde iç içe geçmiş iki kareyle yıldız formu verilmiş etrafına dal motifleriyle kalem işi süslemeler yapılmıştır. (Görsel 110).

Görsel 110. Köşkün birinci kat Umut Sokak girişinde kalan arka odanın tavan işleminin görseli (Yapı Merkezi Arşivi).

Selçuklu mimarisinde kullanılan yıldız motifi, Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün birinci katında bulunan odanın tavanında da kullanılmıştır. Geleneksel Türk mimarisinin izlerinin yoğun şekilde görüldüğü köşkte kullanılan yıldız motifi, Efganlar Tekkesi Köşkü'nün tavan bezemelerinde de görülmektedir bkz. (Görsel, 109). Türk kültüründe, meyve sembolü bereket anlamına geldiği için yemek odalarının dışında Dolmabahçe Sarayı Valide Sultan kabul odasında madalyonun ortasında zeytin ve incir motifleriyle kullanılmıştır. Bir başka kullanım örneği Batılılaşma dönemi örneklerinden biri olan Soma Hızır Bey Cami'nin tavan süslemelerinde elma, armut ve karpuz gibi meyve figürleri görülmektedir (Gültekin, 2008, 17-18).

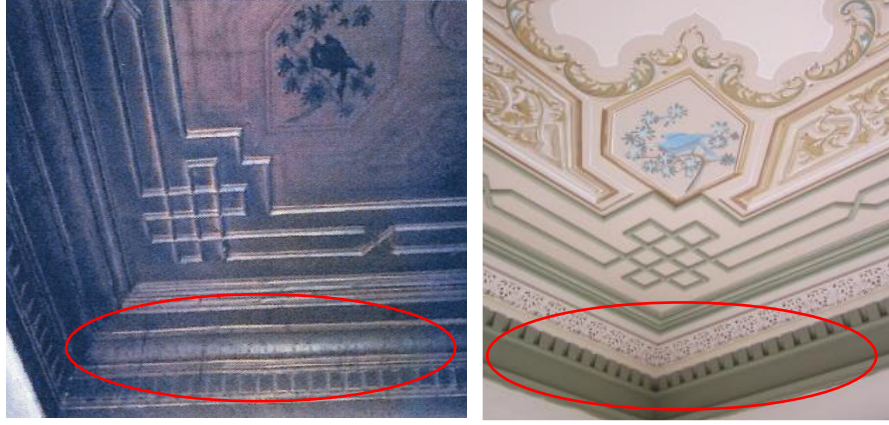
Köşkün Ata Sokak tarafında kalan arka odasının tavan işlemlerinde dış bordür uygulaması Umut Sokak tavan bordürünün aynısıdır. Zencerek stili ile çıtalı tavan

uygulaması yapılmıştır. Tavanın ortasında yer alan göbek tasarımında farklılık görülmektedir. Odanın tavan işlemlerinde renk olarak yoğunluklu olarak yeşil ve altın tonları kullanılmıştır. Tavanın köşelerinde yer alan 4 adet altıgen madalyonda kuş figürleri tasvir edilmiş ve bu durum Art Nouveau izlerini göstermektedir. Madalyonların etrafını C ve S formlarında kırık dallar süslemektedir (Görsel 111).

Görsel 111. Köşkün birinci katında Ata Sokak girişinde kalan arka odanın tavan işleminin görseli (Yapı Merkezi Arşivi).

Köşkün birinci katında yer alan kalem işi bezemeli tavanların restorasyon öncesi görselleri incelendiğinde renklerin solduğu ve bakımsız kaldığı görülse de kalem işlerinin motifleri belirgin şekilde görülmektedir. Restorasyon öncesi ve sonrasına ait görsellerin incelenmesi sonucunda, tavan silmelerinde değişiklik olduğu görülmektedir (Görsel 112). Tavanlarda kullanılan, kalem işi süslemeler ve çıtaların büyük ölçüde aslına uygun olduğu görsellerin incelenmesi neticesinde görülmektedir (Görsel 113).

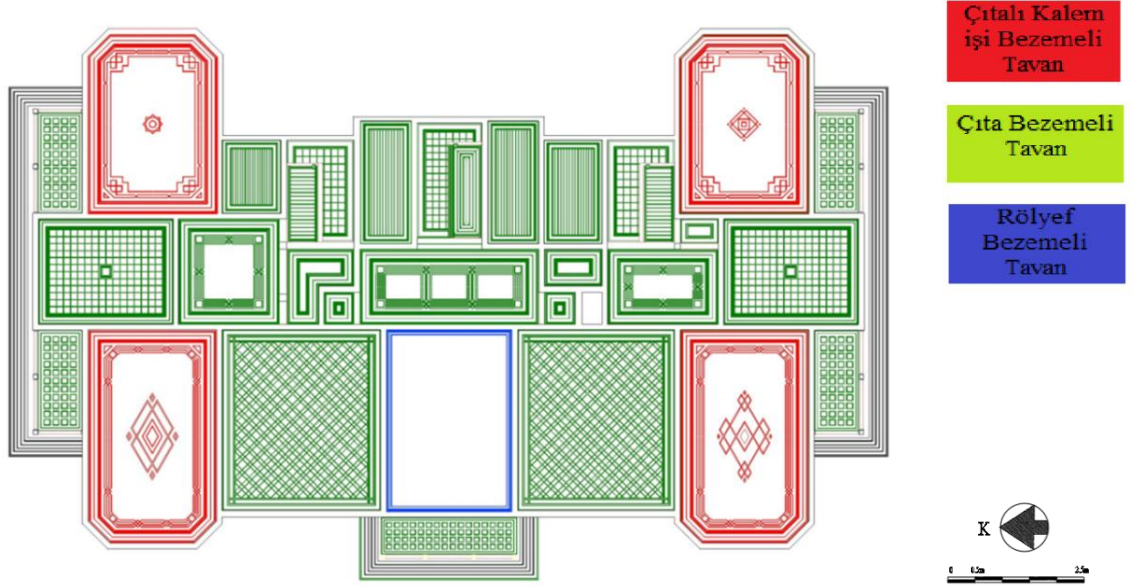
Görsel 112. Köşkte yer alan kalem işi bezemeli tavanların restorasyon öncesi ve sonrası görselleri (Yapı Merkezi Arşivi).

Görsel 113. Köşkte yer alan kalem işi bezemeli tavanların restorasyon öncesi ve sonrası görselleri (Yapı Merkezi Arşivi).

3.3.3.5.3. İkinci kat tavanlarının analizi

Yapının 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesi incelendiğinde, ikinci katta 11 odada toplamda 190,6 metrekare çıtalı tavan, 1 odada 29,4 metre kare rölyefli tavan ve 4 farklı odada toplamda 128,2 metrekare kalem işi bezemeli tavan bulunduğu görülmektedir. (Görsel 114).

Görsel 114. Köşkün ikinci katna ait tavan süslemelerinin görseli (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Kalem işi bezemeli tavanların en fazla kullanıldığı kat ikinci kattır. Altıgen çıkıntılı olduğu ön ve arka cephede bulunan köşe odalarda kalem işi bezemeli tavan uygulaması kullanılmıştır. Kullanılan kalem işi tavan süslemelerinde farklı teknikler görülmektedir. Bu katta kullanılan madalyon süslemelerinin içinde manzara resimlerine ve İstanbul silüetine yer verilmiştir. Kalem işi bezemeli tavanların dış bordürleri çıta bezemeli tavan uygulamasıyla dönülmüştür. Ön cephede yer alan dış bordürler ile arka cephede yer alan dış bordürlerin tasarımları arasında farklılık görülmektedir. Ön cephede yer alan kalem işi bezemeli tavanların çıta uygulamasıyla yapılmış dış bordürleri birine benzemektedir ve zencerek tekniğiyle bordür dönülmüştür. Ön cephede yer alan tavanların göbeklerinde geometrik motiflerle süsleme yapılmıştır. Köşkün Umut Sokak (Sol) tarafında kalan ön cephe odanın tavan işleminde madalyon içerisinde İstanbul silüeti bulunmaktadır. Dış bordürün iç tarafında kırık dallarla süsleme yapılmıştır (Görsel 115).

Görsel 115. Köşkün ikinci kat Umut Sokak tarafında kalan ön odanın tavan işleminin görseli (Yapı Merkezi Arşivi).

Köşkün Umut Sokak (Sol) tarafında kalan arka cephesinde dış bordürler çıtalı tavan ile dönülmüştür ve göbek iç içe geçmiş karelerle güneş motifiyle tasarlanmıştır. Göbeğin etrafı C formlarında dönen kırık dallarla vazo motifiyle süslenmiştir. Duvarın sol ve sağ tarafında bulunan madalyonlarda Galata Kulesinin silüeti resmedilmiştir. Madalyonun etrafında S ve C formlarında kırık dal ve yarı stilize çiçek süslemeleri bulunmaktadır (Görsel 116).

Görsel 116. Köşkün ikinci kat Umut Sokak tarafında kalan arka odanın tavan işleminin restorasyon sürecindeki çekilmiş görseli (Yapı Merkezi Arşivi).

Köşkün ikinci kat merdivenlerinin karşısında bulunan sofanın tavan işlemi rölyefli kalem işi bezemeli tavadır. Sofanın girişinde 3 adet kemer bulunmaktadır. Orta merdivenden çıkınca direkt karşıda bulunan odanın girişi buradan yapılmaktadır ve 2 ayrı odaya giriş için sağ ve sol duvarında 2 adet kapı bulunmaktadır (Görsel 117, 118). Sofayla merdiven arasında bulunan antrenin tavanı zencerek figürleriyle bezeli çıtalı tavadır.

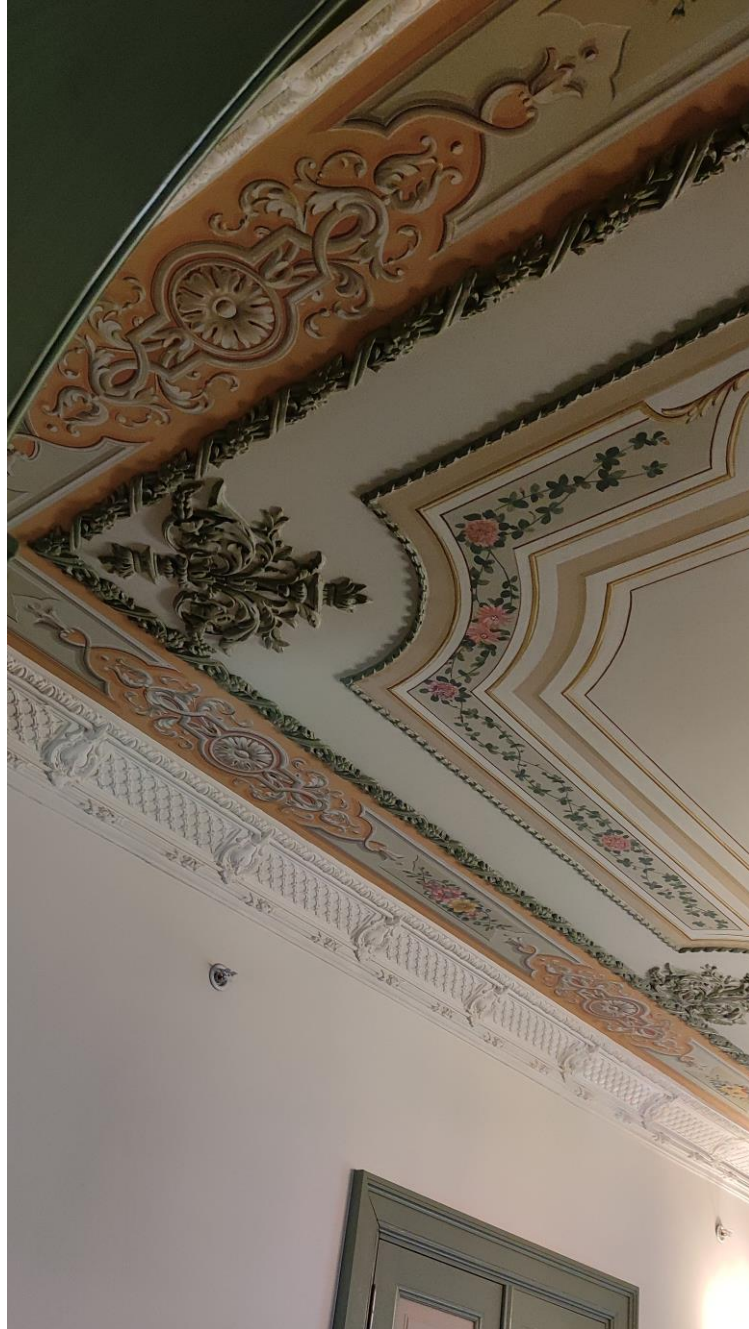
Görsel 117. Köşkün ikinci katında bulunan sofanın girişinde bulunan kemerlerin görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Görsel 118. Köşkün ikinci katında bulunan sofanın girişindeki kemerlerin görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

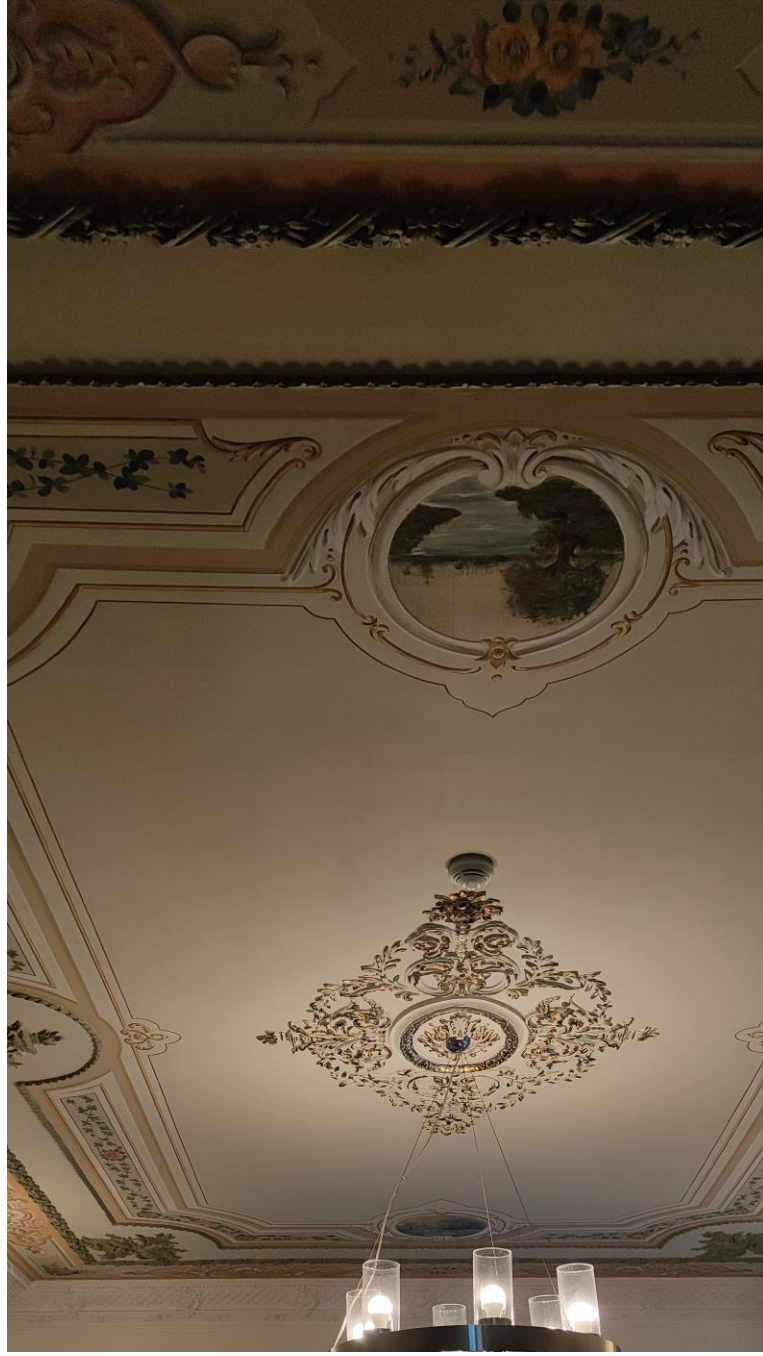
İkinci katta bulunan sofanın rölyef işlemesi birinci katta bulunan kabul odasının tavan rölyeflerine benzemektedir. En dış bordürde kalem işi uygulama yapılmıştır. Kalem işinde çiçek demetleri ve kırık dallar kullanılmıştır. Bir iç bordürde

yer alan rölyef kabartması köşelerde ve orta noktalarda kırık dallarla vazolarla motiflerle desteklenmiştir (Görsel 119).

Görsel 119. İkinci katta yer alan sofanın tavan görsele (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Tavanın iç bordüründe altın rengi su yolu onun içerisinde ise dal yaprak ve çiçek motifleri kullanılmıştır. Tavanın orta kısmında yer alan iki adet madalyonun içerisinde peyzaj resmedilmiştir (Görsel 120). Madalyonun etrafını altın renkli C formunda kırık dallar süslemektedir. Orta göbek rölyefi altın yıldızla renklendirilmiştir.

Görsel 120. İkinci katta yer alan sofanın tavan görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Osmanlı mimarisinde manzara resimleri yoğun olarak kullanılmaktadır. Karaman'da bulunan Hasamı Konağı'nın ana salonunun kubbesinin tavanı ahşap oymalardan yapılmıştır. Kubbe ve tavan silmesi arasına uygulanan bezemelere 19.yy.'ın boğaz manzaraları ve gemi figürü çok iyi bir şekilde resmedilmiştir (Goodwin, 1971, s.434). (Görsel 121).

Görsel 121. Hassamı Konağı tavan görseli (Goodwin, 1971, s.434).

Köşk, saray ve kasırların tavan bezemelerinde yoğun şekilde kullanılan İstanbul silüeti ve manzara resimleri Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün bazı bölümlerinde de resmedilmiştir (Görsel 122, 123).

Görsel 122. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde resmedilmiş Anadolu Hisarı ve Galata Kulesinin görseli (Yapı Merkezi Arşivi).

Görsel 123. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde bulunan manzara tavan bezeme görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

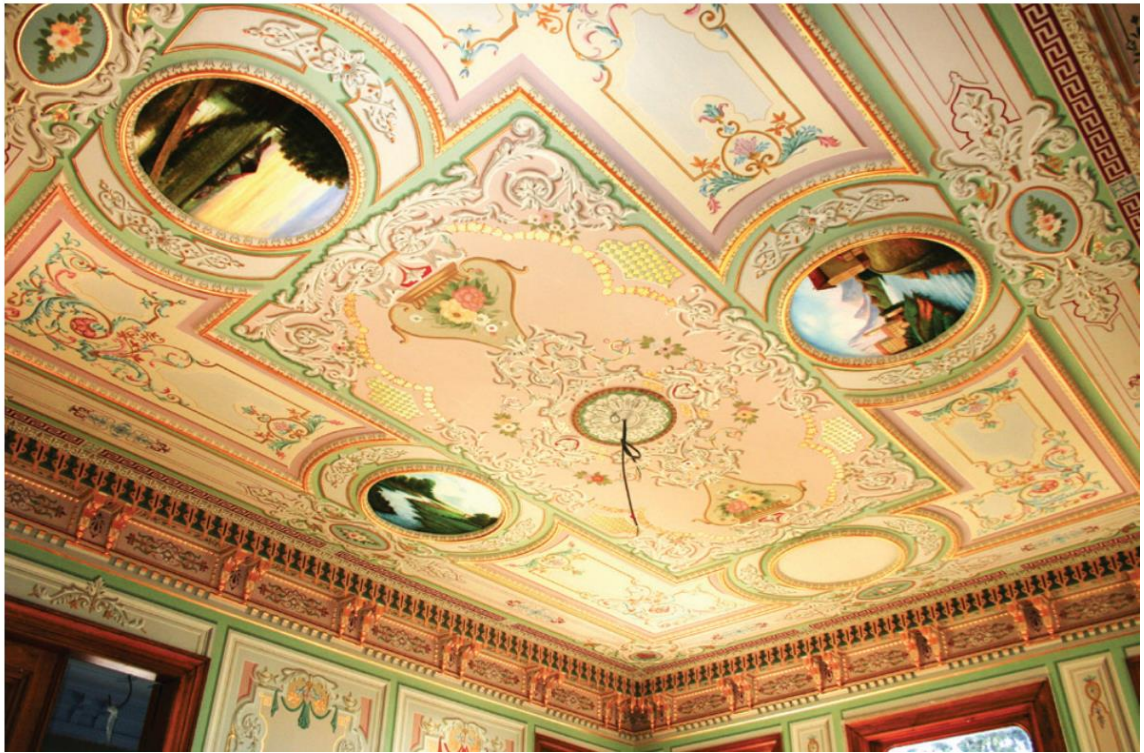
Manzara görsellerinin bir benzeri de 19.yy.'da yapılan Birgi'deki Çakır Ağa Konağı'nda bulunmaktadır. Konağın bir duvarında geniş bir perspektifle İstanbul'un panoraması çizilmiştir. İstanbul panoramasında, hareketli gemi figürleri ve camiler bulunmaktadır (Görsel 124). Giriş duvarında bulunan İstanbul manzara resminin bir benzeri, kış salonunda İzmir manzaraları resmedilmiş şekilde bulunmaktadır. Duvarda kullanılan her çerçevenin üstünde barok üslupta asimetrik yaprak kabartmaları kullanılmıştır (Goodwin, 1971, s.435).

Görsel 124. Birgi Çakır Ağa Konağı duvarında İstanbul panoraması (Goodwin, 1971, s.434).

Bir diğer örnek, İzmit'te 19.yy. ortalarında yapılan Selim Sırrı Paşa Konağı'nın zemin kat salon bölümünde bulunan manzara tavan bezemesi pastel tonlarında yapılmıştır ve Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde bulunan manzara resmine benzemektedir.

Sırrı Paşa Konağı'nın tavan bezemelerinde, manzara resimleri, bitkisel ve geometrik formlar yoğun şekilde kullanılmıştır (Görsel 125). İstanbul Art Nouveau'su sade ve az renkli oluşu, Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde dönemin izlerini belirgin şekilde ortaya koymaktadır. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün tavan bezemelerinin Selim Sırrı Paşa Köşkü'ne göre daha sade yapılmıştır. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde manzara resimlerinin kullanıldığı tavanın orta göbeğinde rölyef uygulaması kullanılırken Sırrı Paşa Köşkü'nde kalemişi de kullanılmıştır. Sırrı Paşa Köşkü tavanında kullanılan renk tonları ve orta göbekte toplanan yoğun kalemişi süslemeler tarz olarak Barok dönemi işaret etmektedir.

Görsel 125. Sırrı Paşa Konağı Tavan Süslemesi (KUDEP, s.66, Haber 2012).

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün ikinci katında yer alan 7 odanın tavanı ve koridor tavanları çitalı tavan uygulamasıyla yapılmıştır. Orta aksta yer alan ana merdivenin karşısında bulunan sofanın sağ ve sol odalarının tavanları baklava desenli çitalı tavan uygulamasıdır. Baklava desenli çitalı tavan birinci katta iz düşümüne denk gelen odalarla aynı tasarımla uygulanmıştır. Koridor boşluklarında bulunan tavanlarda zencerek sitili uygulanırken koridor aralarında kalan bölümlerde geometrik motiflerin bulunduğu çitalı tavan uygulaması yapılmıştır (Görsel 126, 127).

*Görsel 126. Köşkün ikinci kat koridorlarında zencerek motifi ile yapılmış çıtalı tavan görseli
(Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).*

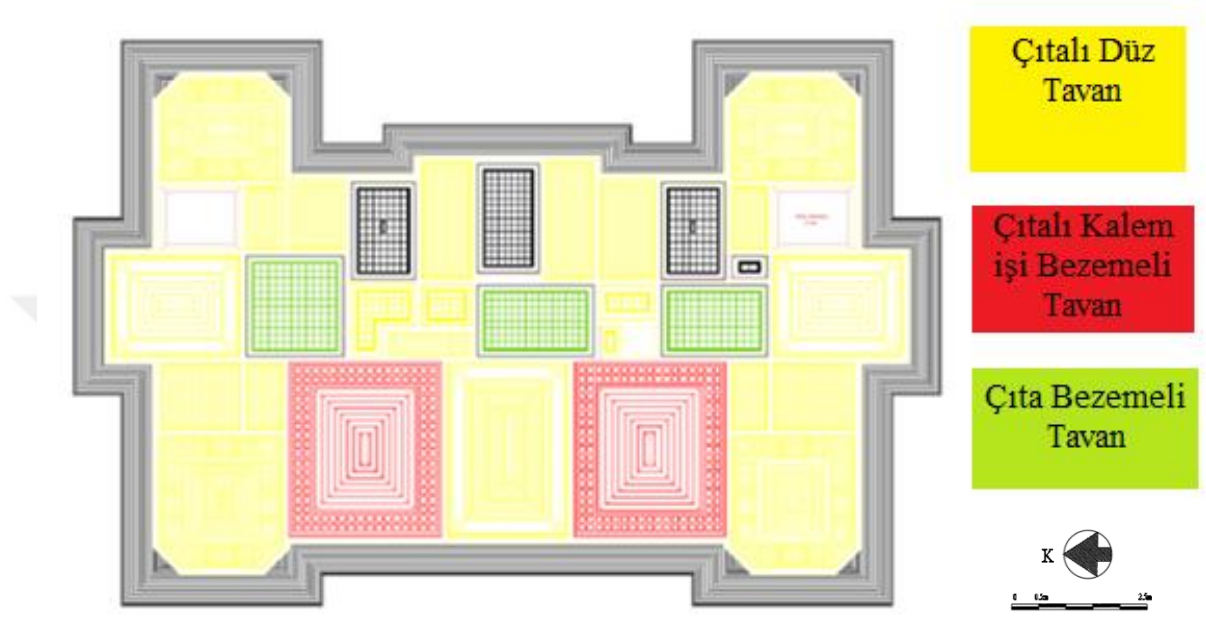

Görsel 127. Köşkün ikinci katında yer alan koridor aralarının tavan görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Köşkün Ata Sokak ve Umut Sokak tarafında bulunan rüzgarlıkların üstünde yer alan odaların ikisi de aynı metrekare ve aynı tavan işlemeyle tasarlanmıştır. Tavanlarda geometrik motifler kullanılmıştır. Merdiven kovalarının yanında bulunan diğer 3 odanın tavanları düz çıtalı tavan uygulamasıdır.

3.3.3.5.4. Üçüncü Kat Tavanlarının Analizi

Yapının 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesi incelendiğinde, 3 farklı odada toplamda 36,6 metrekare çıtalı tavan, 2 farklı odada 73,7 metrekare çıtalı kalem işi tavan, 21 farklı odada toplamda 195 metrekare düz tavan uygulaması yapılmıştır. Çıtasız tavanların en yoğun şekilde kullanıldığı kat üçüncü kattır (Görsel 128).

Görsel 128. Köşkün üçüncü kat tavan işlemlerinin plan üstünde görseli (Yapı Merkezi: Z. Ayşe Güngör (Akyıl), 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projesinden yararlanılarak Sadık Çağrı Bildiş tarafından düzenlenmiştir).

Köşkün üçüncü katında sadece merdiven hollerinde geometrik desenli çıtalı tavan uygulaması yapılmıştır. Üçüncü katta orta sofanın sağında ve solunda yer alan iki odanın kalem işi uygulaması köşkün diğer katlarında uygulanan kalem işlerinden farklıdır. Sofanın Umut Sokak tarafında kalan odanın duvar ve tavan işlemlerinde kalem işi uygulaması yapılmıştır. Bu iki odanın dış hatlarında masif çerçeveler dönmektedir. Masif çerçevelerin içi kare şeklinde boş bırakılmış içerisinde penç⁷ motifi çiçek figürü resmedilmiştir. Umut sokak tarafında kalan odada kalem işi işlemlerin beyaz ve mavi tonlarının yoğun şekilde kullanıldığı görülmektedir. Simetrik şekilde iki sıra dönen dış bordürün içlerinde kareler penç motifi bitki figürleri

⁷ Penç motifi: Çiçeğin üstten görünüş biçimlerinin tam stilize edilip çizilmiş biçimine denir motifin ortasında bulunan küçük yuvarlak göbek kısmı çiçeğin sapa bağlandığı yerdir bunun etrafında çiçeğin taç yaprakları yer alır. En çok kullanılan 5 yaprak anlamına gelen pençberktir. Zamanla sadece penç adıyla kullanılmaya başlanmıştır (Karaca, s.7088, 2021).

resmedilmiş ve bir iç bordürde altın renkli kırık dal figürleri C formları yapılmıştır (Görsel 129).

Görsel 129. Üçüncü kat Sofanın Umut Sokak (Sol) tarafında kalan odanın tavan işi işleminin restorasyon öncesine ait görseli (Yapı Merkezi Arşivi).

İç bordürde devan eden kırık dal motifli süslemeler tavanın orta noktasına kadar boşluklu şekilde küçülerek birbirini tekrar etmektedir. Orta aksta motif sadece bir şerit şekilde bırakılarak simetri sağlanmaya çalışılmıştır (Görsel 130). Dış çerçevede iki farklı çiçek birer arayla resmedilmiştir (Görsel 131).

Görsel 130. Üçüncü kat Sofanın Umut Sokak (Sol) tarafında kalan odanın tavan işi işleminin görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Görsel 131. Üçüncü kat Sofanın Umut Sokak (Sol) tarafında kalan odanın tavanda uygulanan kalem işi işleminin görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Restorasyon öncesi ve sonrasında çekilen fotoğraflar incelendiğinde, motifler korunurken renk kullanımlarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Duvarlarda bulunan kalem işi uygulamanın yapılmadığı, sıva üstü boya yapıldığı restorasyon öncesinde

çekilen görseller ve yerinde yapılan incelemelerin karşılaştırılması sonucunda görülmektedir (Görsel 129, 130).

Sofanın Ata Sokak tarafında kalan odanın tavan işleminin tasarımı Umut Sokak tarafındaki odanın tavan işlemine benzemektedir. Dış bordürde masif ahşap çerçeve kutu içerisine penç motifi resmedilmiş çiçek ve gonca figürleri bulunmaktadır. İç bordürde kahverengi su yolu içerisinde iç içe geçmiş gül figürleri resmedilmiştir. Bir iç bordür C ve S yapan kırık dallarla süslenmiş orta aksına penç motifli çiçek figürü resmedilmiştir. Bir iç bordüründe iç içe geçmiş gül figürleri resmedilmiştir (Görsel 132).

Görsel 132. Üçüncü kat Sofanın Ata Sokak (Sağ) tarafında kalan odanın tavanın da uygulanan kalem işi işleminin görseli (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Yapının Mimarı Vedat Tek olarak düşünülse de yeterli bir bilgi ve kaynak bulunmamaktadır. Bu bilgiler bağlamında, Yapının Mimarının Vedat Tek olduğu ile ilgili aşağıda bir değerlendirme yapılacaktır.

3.4. Mimar Vedat Tek ve Eserlerinden Karşılaştırılmalı Bir Analiz

Mimar Vedat Tek 1873 İstanbul doğumludur. Galatasaray Lisesi 3. Sınıfta okurken Paris'e eğitim alması için gönderilmiştir. İlk olarak Ecole Monge'u bitirmiş ardından Academie Julien'de resim ve heykel eğitimi almıştır. Daha sonra Ecole des Beaux Arts'da mimari öğrenimine başlamıştır. 1899'da Şehremaneti Mimarlığı görevini almıştır, 1905 yılında Posta Telgraf Nezareti Mimarlığına getirilmiş ve Sirkeci Postahane binasını bu dönemde yapmıştır. 1908'de saray baş mimarlığı görevine getirilmiştir (İşözen 2000, s.9). Cumhuriyet döneminde de birçok seçkin esere imza atan Mimar Vedat Tek Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde mimarlık görevi yapmış, aldığı Batılı eğitimle Osmanlı mimarisini birleştiren bir mimar olmuştur. (Erdoğan, Eynallı, 2016, s.48). *'Mimar Mehmet Vedat Tek, Türkiye'nin formel eğitim görmüş, bugünün meslek anlayışı içinde mimarlık tasarımı ve uygulaması yapmış ilk Türk mimarı olarak tanınır'* (Özkan, 1973, 60). Mimar Vedat Tek'in tanınırlığını arttıran yapı 1905 yılında başlayıp 1909 yılında bitirdiği Sirkeci meydanında bulunan Büyük Postahane Binası'dır. (Görsel, 133).

Görsel 133. Sirkeci Büyük Postahane Binası (Seçkin ve Sönmezer, s.243).

Milli mimari ile anıtsal yapı arasında yeni bir ilişki kuran bu yapı, Osmanlı Klasik dönem süslemeleri, üç katta da bulunan kalem işli tavan uygulamaları arasındaki bütünlük ile Vedat Tek'in mimari üslubunu anlatan en önemli eserlerinden biri olmuştur (Seçkin, Sönmezer, 2003, s. 245). Mimar Vedat Tek, cephe tasarımlarının yanında iç mekânda kullanılan kalorifer, elektrik ve banyo gibi konfor

elemanlarına da gereken özeni göstermiştir. Mimari planlama anlayışında Batı ekollerinden etkilenerek misafir ve hizmetli gibi mahremiyet olgularını dikkate almıştır. Osmanlı'nın geleneksel malzeme kullanımının dışına çıkarak dönemin çok ilerisinde malzeme kullanımına dikkat etmiştir. Dönem içinde kullandığı inşaat teknikleri kendinden sonraki dönemleri etkilemiştir (Sönmez, 2007, s.4-5).

3.4.1. Mimar Vedat Tek' in 1900-1910 yıllarına ait köşk ve yalı örnekleri

1900'lü yıllarda Fransa'dan eğitim alarak dönen ve dönemin ileri teknolojileriyle inşaat tekniklerini bilen Mimar Vedat Tek İstanbul'a döndüğü dönemde devlet adamları ve birçok önemli insana mimarlık hizmeti vermiştir.

Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı, N. Sahir Silan ve Mimar Vedat Tek ile arasında geçen mektup yazışmalarında, Mimar Vedat Tek' in İstanbul'da yaptığı ilk yapılardan birisi olduğundan bahsedilmektedir. Yapının yapılışı 1889'a tarihlenmektedir (Batur, 2003, s. 324). Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı Üsküdar Paşalimanı'nda bulunmaktadır. İhsan Bey Yalısı, M. Vedat Tek' in plastik etki arayışında olduğu eserler arasında yer almaktadır. Küçük, ahşap yalının prizmatik yapısında, asimetric yerleştirilmiş çıkma dikkat çekmektedir. M. Vedat Tek yalıya, üçgen konsol, küçük üçgen şeklindeki çıkma ve asimetric yerleştirilmiş saçak ile plastik motif işlevi yüklemektedir. 1900'lü yıllarda İstanbul'da bulunan yalıların çoğunda görülen, tamamı simetric olarak yerleştirilmiş çıkmalarda bulunan sivri kemerli pencereleri Art Nouveau etkisiyle üçgen olarak değiştirmiştir. İç mekân tavan süslemelerinde klasik motiflerin yanı sıra şerit veya göbek tasarımlarında kıvrımlı dallar kullanılmaktadır (Batur, 2003, s.66) (Görsel 134, 135).

Görsel 134. Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı deniz cephesi (Batur, 2003, s.65).

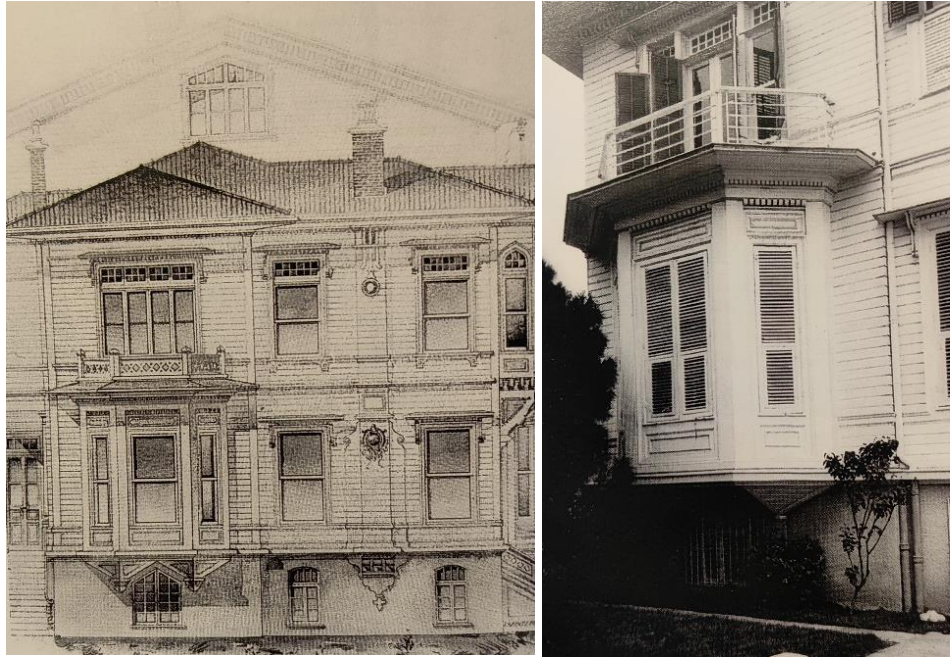
Görsel 135. Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı tavan bezeme görseli (Batur, 2003, s.65).

Yalı İki kattan oluşmaktadır tavan süslemeleri rölyefli ve çıtalı tavanlardan oluşmaktadır (Görsel 136).

Görsel 136. Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı 1. ve 2. kat planları (Batur, 2003, s.324).

1900'lü yıllarda amcası Nuri Paşa için yaptığı yalı, döneminde İstanbul yalılarında sıkça görülen Empire akımının izlerini taşımaktadır. Empire akımının dikdörtgen çerçevelerle tasarlanan cephelerdeki belirgin çizgiyi, katlar arasında yarattığı farklılıklar ve plastik cephe oluşturmak için yaptığı çıkıntılarla değiştirmiştir (Batur, 2003, s.66) (Görsel 137).

Görsel 137. Nuri Paşa Yalısı cephe görselleri (Batur, 2003, s. 64).

3.4.2 Yapının Mimar Vedat Tek ile bağlantıları ve karşılaştırmalı değerlendirme

Mimar Vedat Tek'in ailesi dönemin saygın ve önemli ailelerindedir. Babası Helvacızadeler olarak bilinen Giritli ünvanıyla anılan Sırrı Paşa'dır. Sırrı Paşa, Kastamonu, Ankara, Trabzon, Adana, Sivas, Diyarbakır ve Bağdat Valiliği görevlerini

yerine getirmiştir. Sırrı Paşa, valilik görevlerinin yanında, Divan yazıları, Kur'an ve Akaid tercümelemi yapmış ve bu belirli çevrelerde saygınlığının artmasına neden olmuştur (Batur, 2003, s. 49).

Mimar Vedat Tek'in annesi Leyla Hanım dönemin tanınmış şair ve bestecilerindendir ve aynı zamanda dönemin önemli ailelerinden birisi olan Hekimbaşı İsmail Paşa'nın kızıdır. İsmail Paşa Veliahd Abdülmecid'i sünnet etmiş daha sonra Abdülmecid tahta çıktıktan sonra kendisini Paris'e tıp eğitimi almaya göndermiştir. Sarayın özel doktorluk ve tıbbiye görevlerini yapmıştır. Daha sonra İzmir ve Arnavutluk Valilikleri ardından İstanbul Şehreminiği ve Vezirlik görevlerini üstlenmiştir. Leyla Hanım bu dönemde Sultan ve şehzadeler ile arkadaşlık kurmuştur (Batur, 2003, s. 49). Mimar Vedat Tek'in amcası olan Nuri Paşa, Sultan Reşad döneminde Saray Nazırlığı görevini yapmıştır. Leyla Hanım'ın ablası ise Sadrazam Kadri Cenani Paşa ile evlidir. Mimar Vedat Tek'in babası ve annesi Saray ile çok yakın ilişkiler içindedir (Batur, 2003, s. 50)

Şehzade Mehmed Reşad'ın tahta çıkması Mimar Vedat Tek'in Sermimar-ı Hazret-i Şehri-yari görevini almasının önünü açmıştır. Annesi Leyla Hanım'ın çocukluğunda Şehzade ve hanım sultanlara arkadaşlık etmesi ve uzun yıllar sarayda yaşamış olması da bu göreve getirilmesinde etkili olmuştur. Mimar Vedat Tek'in oğlu Nihad Tek, babasına verilen Sermimarlık görevinin Padişahın tahta çıkacağı 27 Nisan 1909 tarihinde tören sırasında ferman edildiğini söylemektedir. Mimar Vedat Tek 28 Nisan 1909 tarihinde Sermimarlık görevine getirilmiştir (Batur, 2003, s. 109).

3.4.3. Mimar Vedat Tek' in tartışmalı yapıları ve Ziyaeddin Efendi Köşkü'ndeki izleri

Mimar Vedat Tek' e ait olduğu düşünülen eserlerin büyük bir bölümünde resim, plan veya herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Milli Saraylar Arşivi'ndeki Vedat Tek tarafından yapılan birçok eser ya bozulmuş ya da kaybolmuştur. Veliyy-i ahd-i Saltanat hazretleri için yaptırılan Teşrifat Daire'sine ait görsel ve planlar olmasa da Mimar Vedat Tek tarafından yapıldığı düşünülmektedir (Batur, 2003, s. 109).

Cemil Topuzlu Köşkü, Vedat Tek'in proje ve yapı listesinde yer alsa da kendisi tarafından yapıldığı tartışmalı olan yapılardan birisidir. Sahir Sılan'a Vedat Tek tarafından verilen yapı listesinde köşkün ismi geçmektedir fakat Cemil Topuzlu anılarında köşkün mimarı olarak Alexandre Vallaur'y' in isminden bahsetmektedir

(Batur, 2003, 127). A. Vallery, Cemil Topuzlu Köşkü yapılırken Sanayi-i Nefise Mektebinin müdürlüğü görevini sürdürmektedir. Mimar Vedat Tek ise mektebin mimarlık şubesinde sanat ve mimarlık dersleri vermektedir. Bu durum projenin belirli bölümlerine katkısı olduğunu göstermektedir (Batur, 2003, s.129) (Görsel 138).

Vedat Tek tarafından yapıldığı düşünülen fakat kesin bir bilgi olmayan yapılar; Ahşap İskele, 1900 başları, Çiftlik Evi, 1900 başları (Batur, 2003, s. 323). Zihni Paşa Camii, 1902, ancak yapının Mimar Vedat Tek' e ait olduğuna yönelik herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece aile arşivinde bulunmasından dolayı Mimar Vedat Tek tarafından yapıldığı düşünülmektedir (Batur, 2003, s. 328). Mahmut Paşa Köşkü, 1900-1902, ancak söz konusu yapının da Mimar Vedat Tek tarafından yapıldığına yönelik kesin bir bulgu yoktur. Aile arşivinde bulunan resimler ve tavan süslemelerinde kullanılan figürler üzerinden olasılık güçlenmektedir (Batur, 2003, s. 377).

Mimar Vedat Tek İstanbul'da, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yoğun mimarlık çalışmaları yapmıştır. Kamu binaları ve toplumsal yapılarda kullandığı cesur çizgiler ve dışavurumsal arayış, konut tasarımlarında görülmemektedir (Batur, 2003, s. 251). Konut tipleri, plan metrik yapıları bakımından geleneksel Türk mimarisinden ayrılmış iç ve dış mekanlar arasındaki bağlantı yani mahrem odalar, teras, balkon ve loca oransal olarak büyümüştür (Batur, 2003, s. 251) Bu değişimler Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde de görülmektedir bkz. (Görsel 47, 49, 52, 54).

Vedat Tek sıkışık kent dokusu içerisinde bulunan kamu binalarında sergilediği özgün mimari dili, 1910'lu yıllar da tasarladığı köşk ve yalı gibi konut mimarilerinde, müşterilerinin isteklerinden dolayı gösterememiştir (Batur, 2003, s. 259) Cemil Topuzlu Köşk'ü ve Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün giriş holünde bulunan tavan bezemeleri de benzerlikler göstermektedir (Görsel 138, 139).

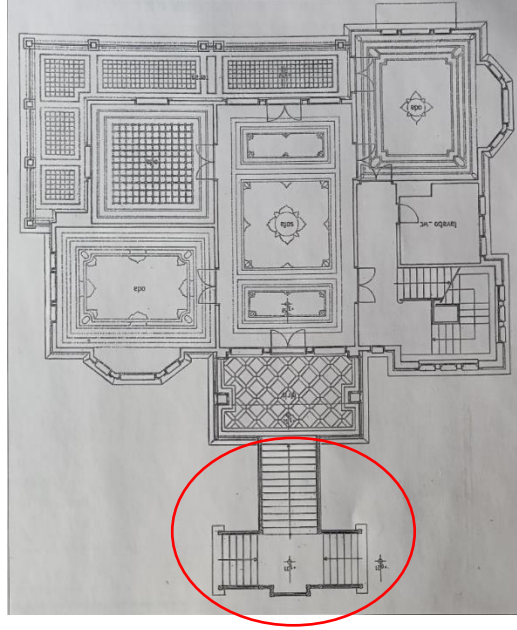
Görsel 138. Cemil Topuzlu Köşkü'nün tavan süslemesi (Batur, 2003, s.128).

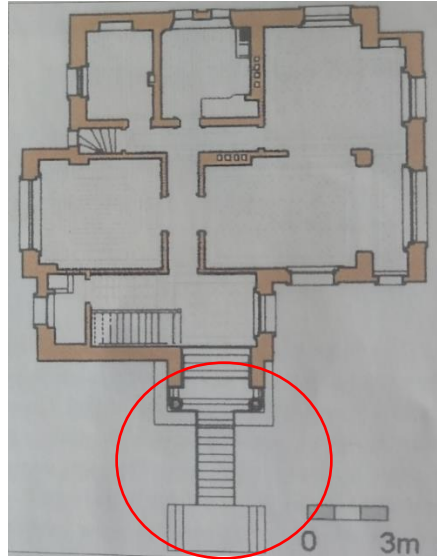
Görsel 139. Ziyaeddin Efendi Köşkü giriş holü tavan bezemeleri (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Cemil Topuzlu Köşkü'nün girişinde yer alan merdiven planları incelendiğinde, Ziyaeddin Efendi Köşkü M1 giriş merdivenleriyle aynı planda uygulandığı

görülmektedir. Merdivenin sağında ve solunda girişler bulunur ve orta aksta birleşerek binanın ana kapısına uzanır. Mimarlığını Vedat Tek'in üstlendiği Enver Paşa Köşkü'nde de aynı merdiven planının uygulandığı görülmektedir (Görsel 140, 141). Merdivenler görsellerde kırmızı daire içine alınmıştır.

Görsel 140. Cemil Topuzlu Köşkü zemin kat planı (Batur, 2003, s.279).

Görsel 141. Enver Paşa Köşkü zemin kat planı (Batur, 2003 s.380).

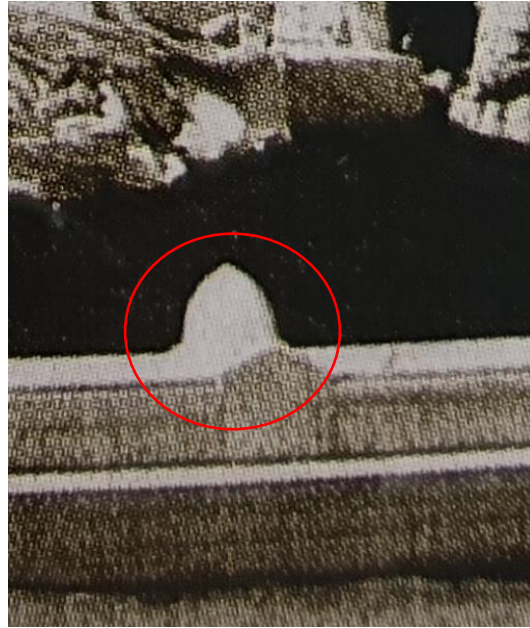
İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda 1908 yılında Mimarlığı Vedat Tek tarafından yapılan Defteri Hakani Binası'nın, dikdörtgen ve simetrik planı, Kastamonu Hükümet Konağı ve Ziyaeddin Efendi Köşkü'ne benzemektedir. Plastik yüzey oluşturmak için orta aks ile sağ ve sol köşelerde uygulanan çıkmalar, geometrik olarak Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde bulunan altıgen çıkmaya benzemese de dış cephedeki

plastik yüzey kullanımı, cephelerde ortak bir dil arayışına işaret etmektedir. Kullanılan geniş ve düz saçakların yanı sıra Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde kullanılan kat silmelerinde benzerlik görülmektedir (Görsel 41, 42, 43, 44, 45) (Görsel 142).

Görsel 142. Deftter-i Hakani Binasi (Batur, 2003, s.332).

2 Nisan 1914 yılında temelleri atılan ve 1916 yılında tamamlanan Türk havacılık tarihinin ilk şehitler anıtı olan Tayyare Şehitleri Anıtı'nın mimarlığını Mimar Vedat Tek yapmıştır (Batur, 2003, s. 347). Anıtın sınırlarını belirleyen korkuluklarda kullanılan babaların tasarım dilinin, Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde bulunan merdiven babalarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir (Görsel 143, 144). Yarım daire planında oluşturulan form, görsellerde kırmızı alan içine alınmıştır.

Görsel 143. Tayyare Şehitleri Anıtı ve baba görseli (Batur, 2003, s.121).

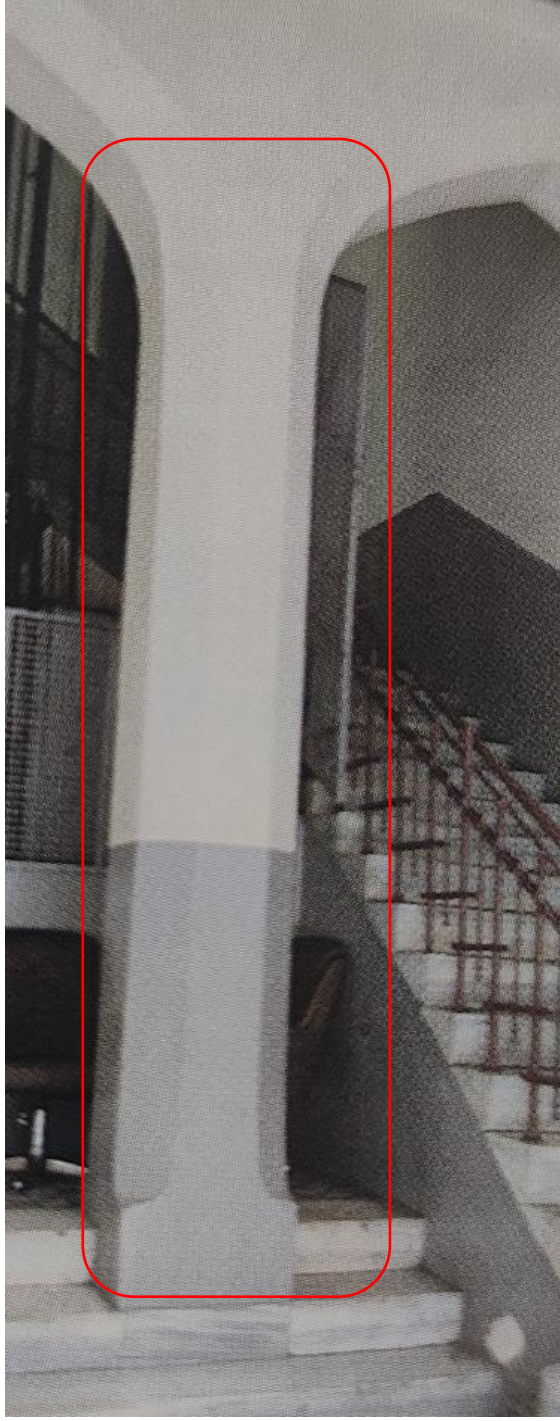
Görsel 144. Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü iç sirkülasyon merdiven babası örneği (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Babalar için kullanılan aynı figür 1936 yılında vefat eden annesi Leyla Hanım için tasarladığı mezar başının üst kısmında da görülmektedir (Görsel, 145).

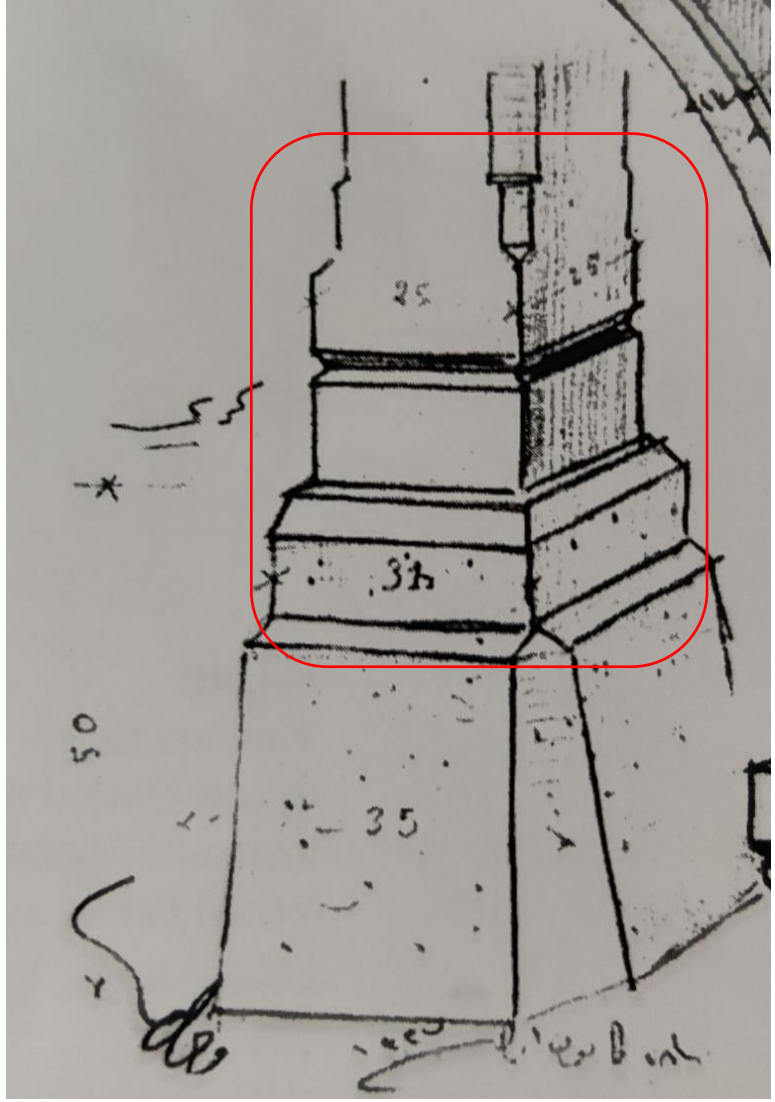
Görsel 145. Leyla Hanımın mezarı (Batur, 2003, s.364).

İstanbul Maçka'da bulunan Mimarlığını Vedat Tek'in yaptığı Güneş Apartmanı'nın giriş holünde bulunan kemerlerin taşıyıcı kolonlarında kullanılan tasarım dili, geometrik biçimler merdiven babalarında da görülmektedir (Görsel 146).

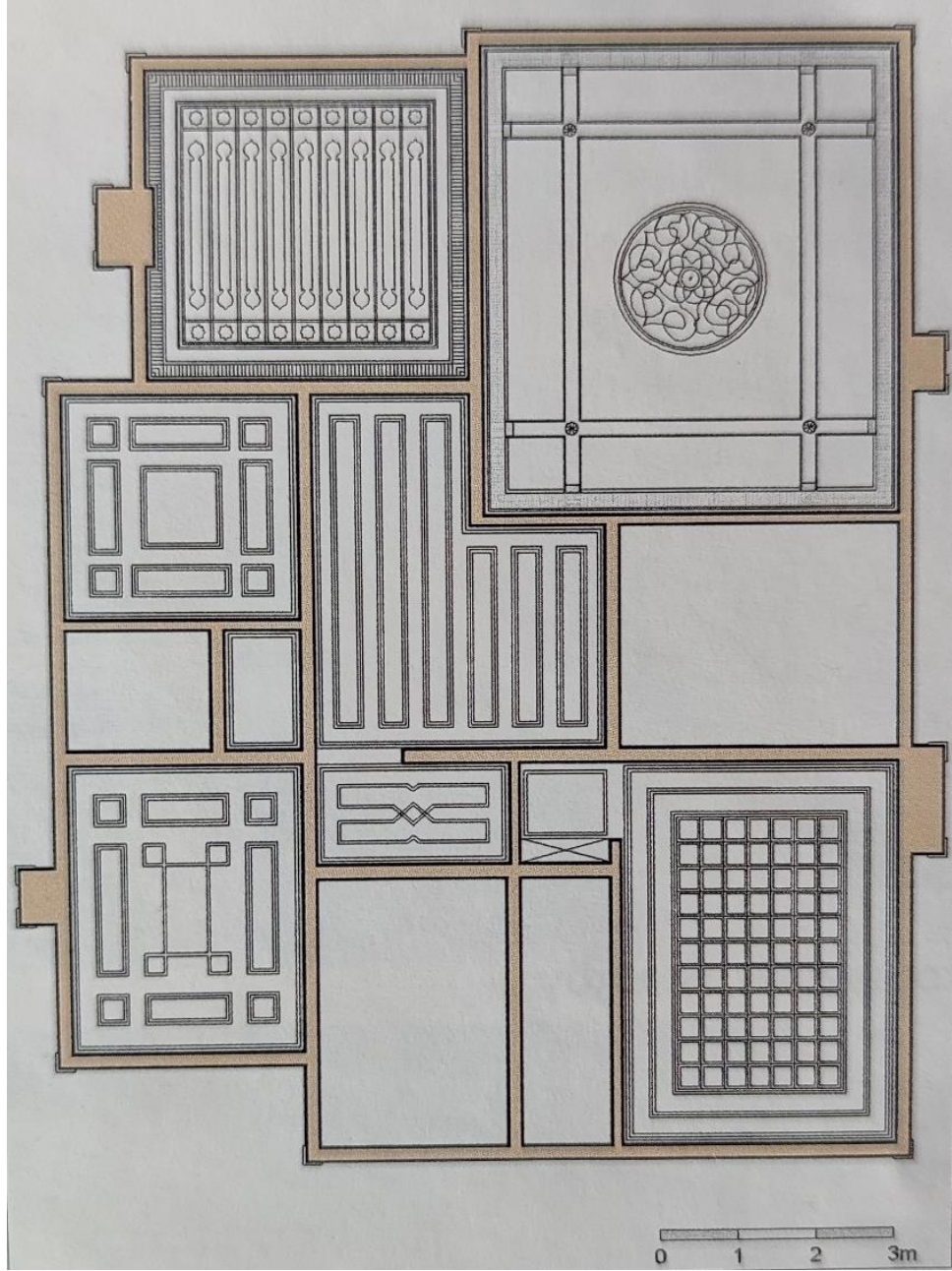
Görsel 146. Güneş Apartmanı'nda bulunan taşıyıcı kolon görseli (Batur, 2003, s.359) ve Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü merdiven babası (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022).

Benzer görsel Mimar Vedat Tek'e ait olan "İstanbul-i Amire Tamirâtı" detay çizimlerinde de görülmektedir. Dikdörtgen prizmanın köşelerinde kullanılan pah detayları görsellerde kırmızı kutu içine alınmıştır (Görsel 147).

Görsel 147. Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü merdiven babası (Fotoğraf: Sadık Çağrı Bildiş, 2022) ve Mimar Vedat Tek'e ait detay çizimi (Batur, 2003, s.110).

Mimarlığını Vedat Tek'in üstlendiği Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı'nın tavan bezemelerindeki geometrik figürler, Ziyaeddin Efendi Köşkü ile benzerlik göstermektedir bkz. (104, 105, 110) (Görsel, 148).

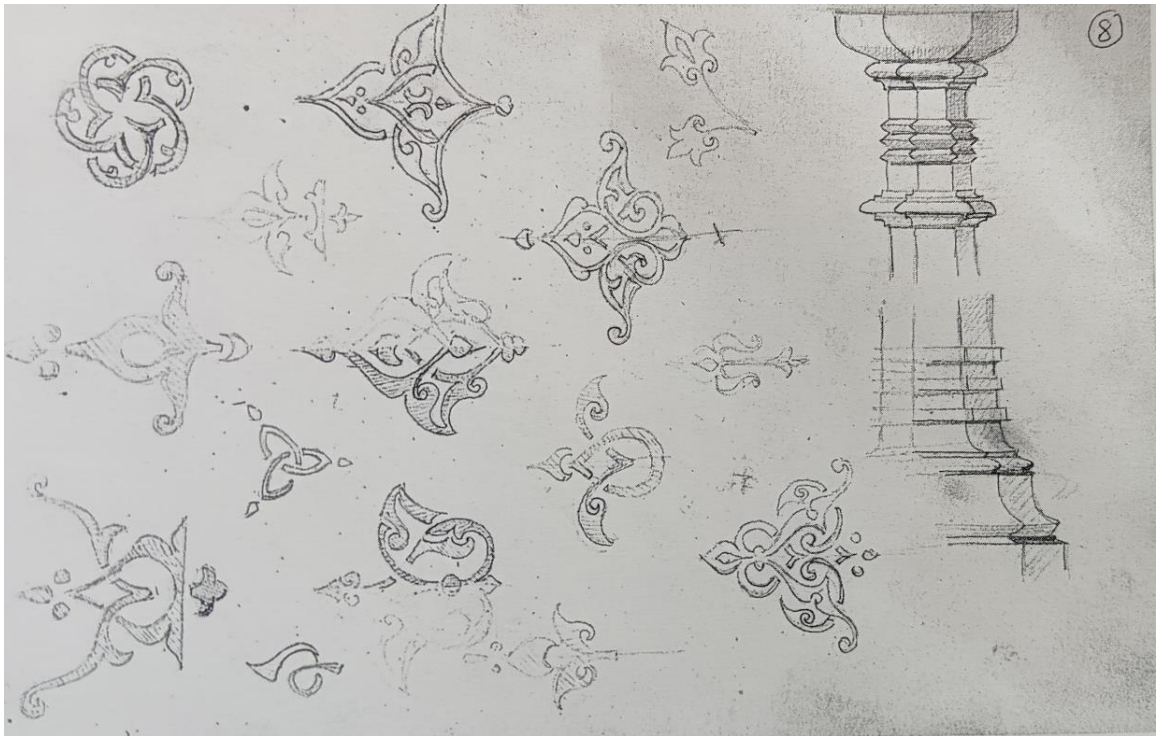

Görsel 148. Heykeltıraş İhsan Bey Yalısı'nın tavan bezemeleri (Batur, 2003, s.275).

Mimar Vedat Tek'in birinci el kitabında daha çok insan figürleri görülürken ikinci el kitabında doğayla ilişkili kuş, sincap gibi hayvansal figürlerin yanında Selçuklu mimarisinin etkilerinin görüldüğü açan çiçek, dalların birbirini sarması, bir yaprağın çiçeğini sarması gibi figürlere yöneldiği görülmektedir (Görsel, 149, 150) (Batur, 2003, s. 270). Benzer tavan süslemeleri ve hayvansal figürler Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün tavan süslemelerinde de görülmektedir bkz. (Görsel 100, 104, 114, 128).

Görsel 149. Vedat Tek'in ikinci el kitabından hayvan ve bitkisel bezeme örnekleri (Batur, 2003, s.269).

Görsel 150. Vedat Tek'in ikinci el kitabından bitkisel bezeme örnekleri (Batur, 2003, s.269).

Ziyaeddin Efendi Köşkü tasarımında Mimar Vedat Tek'in diğer yapıları ve çizimleri ile benzerlikler olduğu bu karşılaştırmalar sonucu ortaya konmuştur; ancak yapının mimarı ile ilgili yazılı bir belgeye ulaşılamadığı için kesin bir sonuca ulaşılması mümkün değildir.

SONUÇ

İstanbul, tarihi boyunca birçok medeniyetin başkentliğini yapmış tarihi ve kültürüyle dünya mirasına birçok eser katmıştır. İstanbul'un, Osmanlı devletinden önce Bizans ve diğer kültürlerle harmanladığı mimari üslup, 1453 yılında İstanbul'un Osmanlı topraklarına girmesiyle birlikte daha fazla gelişmiştir (Karakuyu, Tezer ve Balık, 2010, s. 33). Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan İstanbul, özellikle tarihi yapıları ile dikkat çekmektedir. Osmanlı Dönemine ait çok sayıda esere sahip şehir, Erken Dönem, Klasik Dönem, Lale Devri, Batılılaşma Dönemi, Ampir Dönem, Art Nouveau ve Birinci Ulusal Mimarlık Akımı gibi dönemlerden etkilenmiş ve bu akımlar kapsamında çeşitli eserlere ev sahipliği yapmıştır.

Kadıköy'ün tarihi M.Ö 3.000 yıllarına dayanmaktadır (Öner, 2013, s.180). Tarihi boyunca göç alan Kadıköy'de, Osmanlı'nın son dönemleri olan 20.yüzyılın başlarında yapımı tamamlanan ve Bağdat demiryolu projesi bünyesinde inşa edilen Haydarpaşa Garı nedeniyle nüfus yoğunluğu artmıştır (Gök ve Çıtak, 2021, s.170). 1877-78 Osmanlı Rus savaşı ve 1864' de meydana gelen Kuzguncuk yangını da bölgenin nüfus yoğunluğunu etkilemiştir (Yılmaz, 2021, s.466). 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanı ile bölgede şehzade ve paşalar yazlık ev yaptırmaya başlamıştır. Bölgeye yapılan vapur ve yeni tren seferleri gibi belediye yatırımları sayfiye (yazlık ev) yapılarının artmasına vesile olmuştur (Giz, 1990, s.108-112). Kadıköy'de yoğun olarak 1930 yılların başına kadar yapılan konut tipi büyük bahçeli ahşap köşklendir (Güney ve Tulum, 2018, s.4).

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün mimarı olduğu düşünülen Mimar Vedat Tek'in ailesi dönemin tanınmış ailelerindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 35. Padişahı olan Sultan Reşad 1909 yılında tahta geçmiştir. Tahta çıkan Sultan Reşad,ın Mimar Vedat Tek'in ailesini tanınması, 1909 yılında Sermimarlık görevine getirilmesinde etkili olmuştur. Mimar Vedat Tek'in babası Sırrı Paşa, Kastamonu, Ankara, Trabzon, Adana, Sivas, Diyarbakır ve Bağdat Valiliği görevlerini yerine getirmiştir. (Batur, 2003, s. 49).

Yapılan alan araştırmasında, bir Osmanlı son dönemi eseri olan ve Sultan Reşad tarafından yaptırılan Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün mekânsal analizi ele alınmıştır. Köşk 53 oda, 10 banyo, 5 salon ve 5 balkondan oluşmaktadır. Yapıya ait

olan selamlık bölü köşk Ziyaeddin Efendi tarafından kullanılırken fakat ne zaman olduğu bilinmeyen bir yangın sonucu yanmıştır. Yangından sonra hizmetliler köşkün zemin katını kullanmaya başlamıştır.

Yıllar boyunca çeşitli amaçlarla çeşitli kişilerce kullanılmış, daha sonra kederine terk edilmiştir. 1992 yılında Yapı Merkezi tarafından alınmış ve restore edilerek Türk mimarlık tarihine tekrar kazandırılmıştır. Yapıda yoğun olarak Art Nouveau izleri görülmektedir. Dış cephede kullanılan kat silmeleri ve katlardaki belirgin geçişler, tavan süslemelerinde Geleneksel Türk Mimari'sinin izleri, I. Ulusal Mimarlık Akımı'nın etkisini de göstermektedir.

16 Temmuz 1996 tarihli rölöve çizimleri ve 19 Aralık 1999 tarihli restitüsyon projelerinin incelenmesi sonucu, yapılan restorasyon çalışmaları sırasında, köşkün Ata Sokak (sağ) arka cephesinde bulunan hamamın iptal edildiği anlaşılmıştır. İptal edilen hamamın yerine, rölöve çizimlerinde bulunan avlunun genişletildiği, hamam ile bina arasında bulunan dış cepheye yeni bir çıkış kapısı eklendiği görülmektedir. Yerinde yapılan incelemeler ile Yapı Merkezi tarafından alınan rölöve çizimleri ve restitüsyon projeleri karşılaştırılarak elde edilen bilgiler neticesinde, köşkün Umut Sokak (sol) tarafında bulunan M4 merdivenlerinin ve zemin kat girişinin iptal edildiği ve diğer katlara ise yangın çıkış kapısı konulduğu tespit edilmiştir. Merdiven kovalarının duvarlarında bulunan ahşap duvar kaplamalarının, yenileme çalışması sonrasında renklerinin değiştirildiği ve geometrik desenlerin ebatlarında değişim olduğu fark edilmiştir. Üçüncü kat sofanın Umut Sokak (Sol) tarafında kalan arka odasının tavan işlemleri aslına uygun şekilde yapılmıştır. Fakat duvarlarında daha önce bulunan kalem işlerinin, restorasyon öncesi ve sonrasına ait görseller incelendiğinde yapılmadığı görülmüştür. Köşkte kullanılan renklerde restorasyon öncesinde ve sonrasında farklılık görülmüştür. Köşkte M4 merdivenlerinin Ata sokak tarafında kalan kısmında zemin kat ve giriş kat arasında çalışan merdivenlerin iptal edildiği rölöve çizimlerinde görülmüştür. Yapı Merkezi restorasyonundan önce iptal edilen merdivenler, daha sonra Yapı Merkezi tarafından eklendiği incelenen restitüsyon projesi sonucunda tespit edilmiştir.

13 Aralık 2013 tarihli Restorasyon Raporu'nda yer alan görseller ve yerinde yapılan incelemeler sonucunda köşkte yer alan merdivenler, kapılar ve kat silmeleri büyük ölçüde orijinal halleri korunarak ya tadile edilmiş ya da aslına uygun şekilde tekrar üretilerek kullanılmıştır. Art Nouveau izlerinin yoğun şekilde görüldüğü kalem

işi bezemeleri aslına uygun şekilde tekrar resmedilmiştir. Kœŝkœn kalem işi iŝlemeleri, her katında ve odasında farklılık gœstermektedir. Kœŝkte aynı tip farklı ebatlarda gœbekli kapılar ve giyotin tipi pencereler kullanılmıştır. 16 Temmuz 1996 tarihli rœlœve çizimleri ve 19 Aralık 1999 tarihli restitœsyon projelerinin karşılaştırılması sonucunda, kullanılan ahşap kasalı pencerelerin ebatlarının katlara ve cephelere gœre farklılık gœsterdiđi tespit edilmiştir.

Ziyaeddin Efendi Kœŝkœ'nœn yapıldığı dœnemde etkisi gœrœlen Art Nouveau akımının bir œrneđi olan, mimarlığını Kemalettin Bey'in yaptığı Ratip Paşa Kœŝkœ'nœn kat planları, Ziyaeddin Efendi Kœŝkœ'ne ait plana benzemektedir. Fakat, Ratip Paşa Kœŝkœ'nde kullanılan ana sirkœlasyon merdivenin œift kollu oluşu ve abartılı sœsleme kullanımı, Ziyaeddin Efendi Kœŝkœ'ne gœre farklılık gœstermektedir. Ratip Paşa Kœŝkœ'nde, dış sirkœlasyon merdivenleri ve cephede kullanılan motiflerin yoğunluğu Ziyaeddin Efendi Kœŝkœ'ne gœre daha fazladır. Aynı dœnem ve mimari akımın etkisiyle yapılan bu iki kœŝkœ incelendiğinde, Ziyaeddin Efendi Kœŝkœ'nœn sade bir œsluba sahip olduğu ve Mimar Vedat Tek'e ait dœnemin diğer yapılarının da bu sade œslupla yapıldığı gœrœlmektedir.

Kœŝkœn, mimar Vedat Tek tarafından yapıldığına yœnelik kesin bir bilgi bulunamamıştır. Buna karşılık Tek ailesinin Saray ile yakın ilişkileri ve Sultan Reşad'ın Leyla Hanım'ın œocukluk arkadaŝı olmasından dolayœ Sermimarlık gœrevine gelmesi, Sultan Reşad'ın talimatıyla 1910 yılında başlanan kœŝkœn, Mimar Vedat Tek tarafından yapıldığına yœnelik varsayımları gœçlendirmektedir. Tefriŝat Dairesi ve Cemil Topuzlu Kœŝkœ gibi birœok eserin Mimar Vedat Tek'e ait olduğu dœŝœnœlmekte, fakat œođu kayıt altına alınmadığı veya kaybolduğu iœin kesin bir kanıt ortaya konulamamaktadır. Mimar Vedat Tek kamu binalarında gœsterdiđi œzgœn mimari œizgileri, Kœŝkœ-Konak gibi yapılarda gœstermekten kaœınmıŝtır. Fakat, Ziyaeddin Efendi Kœŝkœ ve Ratip Paşa Kœŝkœ'nde kullanılan dikdœrtgen yapœlı simetrik planın benzerliği, Mimar Vedat Tek'e ait olan 1901 tarihli Kastamonu Hœkœmet Konağı ve 1908 tarihli Defter-i Hakani binasında da gœrœlmektedir. Kastamonu Hœkœmet Konağı ve Defter-i Hakani binasında plastik yœzey oluşturmak iœin kullandığı geometrik œıkmalar ve kat silmeleri Ziyaeddin Efendi Kœŝkœ'ne benzemektedir. Vedat Tek tarafından yapılan, Gœneŝ Apartmanı'nœn taŝıyœcœ kolonları ve Ziyaeddin Efendi Kœŝkœ'nœn merdiven babaları arasında benzerlik gœrœlmœŝtœr. Bir başka benzerlik, Tayyare Şehitleri Anœtı'nœn œevre duvar babalarında kullanılan yontulmœŝ yarım

dairenin, Ziyaeddin Efendi Köşkü'nde bulunan iç sirkülasyon merdiven babalarında da görülmesidir. Aynı yontulmuş yarım daire, Vedat Tek'in annesinin mezar taşının üstünde de görülmektedir. Merdiven babalarının alt bölümünde kullanılan bir detayın Vedat Tek'in başka bir yapı için hazırladığı detay çizimiyle benzerlik gösterdiği fark edilmiştir. Vedat Tek'e ait olan ikinci el kitabında yer alan el çizimleri ve süsleme eskizleri, Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün tavan süslemeleri ile benzerlik göstermektedir. Bu durum köşkün Mimar Vedat Tek tarafından yapıldığı düşüncesini güçlendirmektedir. Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün M1 merdivenlerinin T planlı oluşu, Vedat Tek'e ait köşk ve konak yapılarında da görülse de aynı T planlı merdivenler, mimar Kemalettin Bey'e ait olan Ratip Paşa Köşkü'nde de görülmektedir.

Sonuç olarak dönemin yapıları arasında günümüze ulaşmış nadir yapılardan birisi olan Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü, mimar Vedat Tek tarafından yapılan diğer yapılarla benzerlik gösterse de aynı dönemin başka mimarlarına ait yapılarda da aynı izler görülmektedir. Bu bağlamda köşkün mimarının kim olduğu ile ilgili kesin bir yargıya varılamamıştır. Günümüze ulaşmış dönemin nadir yapılarından biri olan köşkün yenileme çalışması sonrasında, merdiven kovalarında, duvar süslemelerinde, duvar boyalarında ve zemin malzeme kullanımında değişiklik olsa da büyük ölçüde aslına uygun şekilde yapılmıştır.

Daha önce söz konusu bu köşk ile ilgili akademik hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile, milli bir değer olan Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün mevcut durumu üzerinden belgeleme ve analiz yapılarak, ilk akademik araştırma olarak mimarlık tarihi literatürüne katkı sağlanmış olması ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktemur, A. M., Arslan, M. (2006). 1. Ulusal Mimarlık Akımı ve İstanbul-Karaköy'deki Örnekleri. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Cilt 0, Sayı 16*, 1-32.
- Akyıldız, E., Alper, B. (2019). Büyük Mecidiye Camisi'nin Cephe Biçimlemesi ve Bezeme Elemanlarının İncelenmesi. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi, Sayı 8*, 66-81.
- Altier, S. (2021). Osmanlı Süsleme Sanatlarında Girland. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5/2*, 377-406.
- Aslanoğlu, İ. (1982). Sanat ve Mimarlıkta Art Nouveau Akımı. *Yeni Boyut, 1/3 Ankara*.
- Ayaydın, A. (2015). Art Nouveau Akımına 21.YY. Perspektifinden Bir Bakış. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:6*, 59-73.
- Aydın, Ö. (2012). Sultan II. Abdülhamit Dönemi Yapılarında İmparatoru/İmparatorluğu Temsil Eden Semboller. *Mimarlık, 364 Mart-Nisan*, 74-78.
- Anadol K. (2014). 100 yıllık Sokullu Konağı. *İntes, 146*, 74-79
- Akbaş, G., Erçetin, A. ve Kutlu, R. (2020). İznik'te Erken Dönem Osmanlı Mimarisi Örnekleri: Zaviye, İmaret, Cami. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication. Cilt 10, Sayı 2*, 116-126.
- Atak, E. (2018). Osmanlı Mimarisinde Lale Devri Üslubu (Anadolu'daki Yansımalar). *Turkish Studies Social Sciences, Vol: 13/10*, 57-86
- Atılğan, A. (2017). “Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü)” 7 Aralık 2021 tarihinde, <http://mimdap.org/2017/06/14-thehzade-ziyaeddin-efendi-kothku-sokullu-kothku-arif-atylgan/> adresinden erişildi.
- Atılğan, A. (2020) “ Ahmet Ratip Paşa Köşkü-Çamlıca Kız Lisesi”. <http://mimdap.org/2020/12/ahmet-ratip-pasa-kosku-camllica-kiz-lisesi/> Erşim Tarihi: 29/10/2022.
- Avcı, İ. (2001). İstanbul'un Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Öne Çıkan Bir Öge: Su. *Türkiye Mühendislik Haberleri, Sayı 413*, 25-29.

- Baytar, İ. (2019). Osmanlıda Art Nouveau Üslubu ve Mobilya Örnekleriyle Emile Galle. *Sanat Tarihi Dergisi, Cilt 28, Sayı 2*, 455-471.
- Başkan, S. İstanbul'un Yalı Köşk ve Kasırları. *Kişisel Arşivlerde Taha Toros Arşivi*, 12-21.
- Batur, A. (2003). *M. Vedat Tek Kimliğinin İzinde Bir Mimar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilgiç, D. E. "Mimar Sinan Camilerindeki Strüktürel ve Mekansal Yorumların Mimarlık Tarihindeki Yeri". *Yapı Mimarlık Tasarım Kültür ve Sanat Dergisi*, <https://yapidergisi.com/mimar-sinan-camilerindeki-strukturel-ve-mekansal-yorumlarin-mimarlik-tarihindeki-yeri/> Erişim Tarihi: 16/10/2021.
- Bozkurt, G.S. (2013). 19.yy. Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekân Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi. *Journal of the Faculty of Forestry, İstanbul Universty, Cilt 62, Sayı 2*, 37-70.
- Büyükseçgin, İ. (2021). İstanbul Tarihi Yarımada'da Osmanlı Dönemi Yerleşim. *Art-Sanat İstanbul Üniversitesi Yayın Evi*, 15, 61-92.
- Cantay, G. (2016) Erken Osmanlı Mimarisi. *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları Türkler, Cilt 6*, 86- 102.
- Cezar, M. (1992). Süsleme Yönünden Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayı. *Milli Saraylar Dergisi, no.4*, 8-29.
- Cezar, M. (2002). *Osmanlı Başkenti İstanbul*. Erol Kerim Aksoy Vakfı, 1.Baskı
- Çanak, N. (2013). Selimiye Camii Mihrap Duvar Panoları. *Akdeniz Sanat Dergisi, 6/11*, 45-55.
- Çinici, D. (2015). Başkent Ankara'nın İnşasında Etkin Bir Mimar: Giulio Mongeri ve Yaşam Öyküsü. *Ankara Araştırma Dergisi, 3/1*, 13-41.
- Demir, H. (2021). 19.yüzyıl Kastamonu Yapılarında Batılılaşma Dönemi Mimari Akımların İzleri. *Sanat ve İletişim Teorik ve Ampirik katkılar*, 95-128.
- Eldem, H. S. (1954). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Eldem, H.S. (1969). *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü.

- Erarslan, A. (2021). Antik Revivalizm. Osmanlı Mimarlığında Ampir Üslup. *St. Kliment Ohridski University Press*. 149-170
- Eraslan, A. (2021). ‘‘Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Konut Yapıları; İstanbul Örnekleri’’. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 14, Sayı 78*, 12-23.
- Erdoğan, B.B. (2011). *Galata Kent Surları ve Koruma Önerileri*. Basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, F. (2019). *I. Konstantin’in Hristiyan Teolojisine Etkileri*. Basılmamış doktora tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Erdoğan Ü, Eynallı E. (2015). Mimar Vedat Tek. *Restorasyon Dergisi, Sayı 11*, 46-55.
- Eroğlu, H. (2004) Osmanlıların 1453 öncesi İstanbul Kuşatmaları. *Tarih Araştırmaları Dergisi, 23/35*, 89-101
- Eyice, S. (1981). XVII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo Klasik Üslubu. *Sanat Tarihi Yıllığı, 9/10*, 163-190
- İnci, T. (2018). Klasik Dönem Mimarisi ve Mimar Sinan’ın Eserleri. *Aylık Dergisi, Sayı 169*, 60-70.
- İşözen E. (2000). 1. Ulusal Mimarlık Akımının Büyük Ustası Mimar Vedat Tek 'e Saygı, Şişli Belediye Başkanlığı, İstanbul.
- Giz, A. (1998). *Bir Zamanlar Kadıköy (1900-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Goodwin, G. (1971). *A History of Ottoman Architecture*, London: Thames and Hudson.
- Gök, D. ve Durak, S. (2018). Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Süsleme Programının Bursa Yeşil Cami Örneğinde İncelenmesi. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, Cilt 14, Sayı 2*, 19-42.
- Gök, S., Filiz A., ve Çıtak, C. (2021). Konut Politikalarının Fiziksel Yansımaları; Kadıköy Örneği. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi, Cilt 6, Sayı 1*, 165-197.
- Göğebakan Y. (2015). Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar ve Bu Evlerin Genel Özellikleri. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, Cilt 1, Sayı 1*, 41-55.

- Güneş, A. G. (2014). Hassa Mimarlar Ocağı ve Mimar Sinan. *Tarih Okulu Dergisi, Cilt 7, Sayı:17, 375-391.*
- Güney, E. E. ve Tulum, H. (2018). Mimari Belleğin Yıkımı/İnşası Üzerine: Bağdat Caddesi Küçükkağa Caddesi Örneği. *Tasarım ve Bellek Temalı Ulusal Tasarım Sempozyumu, Bildiri Kitabı, 1-11.*
- Karakuyu, M., Tezer, S. T. ve Balık, H. (2010). İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası ve Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 8, Sayı 16, 33-60.*
- Kançal-Ferrari, N. (2009). Türk-Osmanlı Saray Literatürü (12.-20. Yüzyıl). *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, 205-240.*
- Kızıldere, S. ve Sözen, M. (2005). İstanbul'da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapılarının Kent Bütünü İçindeki Yerinin Değerlendirilmesi. *İTÜ Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 87-95*
- Koçyiğit, F. (2014). Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 16, 292-326.*
- Korkmaz M. (2019) Denizin saraylıları: Bahriye'de Osmanlı şehzadeleri. *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi, 1/1, 42-66.*
- Kuban, D. (1970). İstanbul'un Tarihi Yapısı. *Mimarlık Dergisi, 1970/5, 25-48*
- Kuban D. (1969). Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar, *Vakıflar Dergisi, 8, 341-356.*
- Kuleli, E.A., Pfeiffer-Taş, Ş. (2022). "Emergence of the Istanbul Art Nouveau Style of Raimondo D'Aronco: The Transformation from the School of Industry to the Ministry of Forestry. Mining and Agriculture and the Janissary Museum". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, 9/23, 55-94.*
- Kültür Envanteri. "Sokullu Köşkü", 29 Kasım 2021 tarihinde, <https://kulturenvanteri.com/yer/sokullu-kosku/#16/41.000053/29.034622> adresinden erişildi.
- Metin, N. (2019). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konaklarının İnşa Süreci ve Mimarisi. Devlet Kapısı, İstanbul: İstanbul Kitapevi.*

- Öner, H. (2013) *Anı Eserlerinde Kadıköy, Yeni Türk Edebiyatında Kadıköy*. Basılmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 175-233.
- Özdemir, C. N. ve Diker, H. F. (2020) Notitia'da Süleymaniye Bölgesi. *Bab Mimarlık ve Sanat Dergisi, Cilt 1, Sayı 2*, 207-227.
- Özden, E. (2013). Osmanlı'nın Musiki Okulları. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 1(2), 18-29
- Özkan, S. (1973). Mimar Vedat Tek (1873-1942) *Mimarlar Dergisi*, 11/12, 45-51.
- Özkeçeci, İ., Durukan, S.N.G. ve Alacalı, G. (2018). XVII-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Dönemi Konut Mimarisinde İç Mekân Tavan Süslemelerine Genel Bir Bakış *İnsan&İnsan, Cilt 5, Sayı 7*, 214-232.
- Özkök, M. K., Azsöz G. ve Erşan Ş. (2015). Erken ve Klasik Dönem (14.-17.yy) Osmanlı Köprülerinin Tarihsel Gelişimlerinin ve Yapım Tekniklerinin İncelenmesi: Edirne/Uzunköprü Örneği. 3. Köprüler Viyadükler Sempozyumu 8-9-10 Mayıs 2015. *TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Bursa Şubesi*, 1-13.
- Pfeiffer-Taş, Ş., ve Temel, R. (2020). Giulio Mongeri'nin Erken Cumhuriyet Dönemi Yapısı Eskişehir Ziraat Bankası'nın Kültürel Miras Yönetimi Kapsamında İncelenmesi, *Art-Sanat, 14*, 349-384.
- Resmi gazete, 8 Aralık 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050611-6.htm> adresinden erişildi.
- Salbacak, S. (2018). Lale Devri Osmanlı Mimarisine Bir Örnek, Topkapı Sarayı 3.Ahmed Yemiş Odası. 8th International Conference on Strategic Research on Scientific Studies and Education, Vienna University, 286-295.
- Sağlam, H.S. (2020). Galata Kulesi'nin Ceneviz Dönemine Yönelik Bir Yeniden Değerlendirme. *Annual Of Istanbul Studies* 2, 53-80.
- Sav, M. (2019). Topografik Etmenlerin İzinde: Edirne Selimiye Külliyesi. *Vakıflar Dergisi, sayı 52*, 205-229.

- Say Kula, S., Baydaş, S. (2020). Balyan Ailesinin Osmanlı Ermeni Toplumunun Eğitim ve Mimarlık Pratiğine Etkisi. *Proceedings of SOICOINT 2020- 7th International Conference on Education Of Social Sciences 15-17*, 54-61.
- Seçkin, S., Sönmezer, Ş. (2003). Mimar Vedat Tek ve Mimarlığı. *Eyüpsultan Sempozyumu 6*, İstanbul, 242-249.
- Selvi H. (2013). Sultan V. Mehmed Reşad'ın İzmit Seyahati (27-28 Ekim 1909). *Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 927-946.
- Sönmez, F. İnşa Edilen Kimlik Düşü. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi Lisansüstü Programı, Doktora Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara.
- Söylemez, D. İ. (2021). Sanat Sosyolojisi Açısından Nuruosmaniye Camisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt 17, Sayı 37*, 4678-4701.
- Söylemez, D. İ. (2021). Türkiye'den Beaux-Arts'da Eğitim Gören Yedi Mimar ve Belli Başlı Eserlerin İncelenmesi. *Gaziantep University Of Social Sciences, 21/2*, 999-1042.
- Sözen, M. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tuluk, İ. Ö. (2006). Osmanlı Camilerinde Mekân Kurgusu Açısından Kare Tabanlı Baldaken Varyasyonları (15.-17.yy). *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 21, No 2*, 275-284.
- Tuncer, N. (1996). *Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinde İç Mekân ve Cephelelerde Oran*. Basılmamış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Turani, A. (2007). *Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tanyeli, U., Sözen. M. (2011) *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yağcı, Z. O. (20220). 19.yy.-20.yy. *Konya ve Çevresinde Gayrimüslim Mektepleri ve Devlet Okullarının Mimari Analizi*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Yağcı, F. (2019) Son Dönem Osmanlı Konutlarında Mimari Elemanlar. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, 1/22*, 66-75.

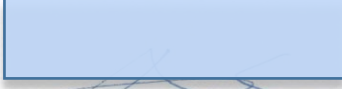
- Yavuz, Y. (1981). *1.Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimar A. Kemalettin Bey*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi.
- Yavuz, Y. (1981). Mimar Kemalettin Bey (1870-1927). *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 7/1, 53-76.
- Yenişehirlioğlu, F. (2002). *Klasik Dönem Osmanlı Sanatı*. Genel Türk Tarihi Cilt 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yılmaz, H. (2021). Safiye Erol'un Kadıköy'ü: Melez Bir Terkip, *Türkiyat Mecmuası*, 31/1, 463-480.
- Yiğitpaşa, T.N. (2022). Fransız Mimarisinin Osmanlı-Türk Mimarisine Etkisi Üzerine Bir Çalışma. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 12/1, 241-260.
- Yumrukçağlar, İ. (1996). *Dolmabahçe Sarayı'nın Saray-Müze Olarak Yeniden Düzenlenmesi Konusunda Öneriler*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EKLER

Ek 1 İzin Belgesi

İstanbul, 07.Aralık.2022

Proje müellifi olduğum İstanbul ili, Kadıköy ilçesi, İbrahimağa Mahallesi, Sokullu Sokağı, 58 Pafta, 1340 Ada, 7 Parsel’de bulunan tarihi Ziyaeddin Efendi (Sokullu) Köşkü’nün rölöve ve restitüsyon projelerinin, 19316611004 öğrenci no.lu Sadık Çağrı Bildiş tarafından, yalnızca, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda, Prof. Dr. Şule Pfeiffer Taş’ın danışmanlığında hazırladığı “1909 Tarihli Şehzade Ziyaeddin Efendi Köşkü (Sokullu Köşkü) ve Değişiminin Mekansal Analizi” başlıklı yüksek lisans tezinde kullanmasına izin veriyorum.

Z. Ayşe Güngör (Akyıl)
Y. Mimar (Restoratör, İTÜ)

Ek 2 İzin Belgesi

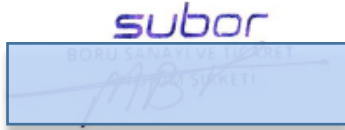

16.07.2021

Atılım Üniversitesi
Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesine,

Atılım Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı yüksek lisans programında eğitimini sürdüren Sadık Çağrı Bildiş'in "20.Yüzyıl Başında İstanbul'da Osmanlı Konut Mimarisinin Değişimi: Sokullu Konağı İç Mekân Analizi" başlıklı tezi için 'Sokullu Konağı' ile ilgili araştırma yapmasına izin veriyoruz.

Saygılarımızla,
Muhammed ARSLAN
İhracat Bölge Müdürü

Subor Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Merkez: Acıbadem Mah. Sokullu Sok. No:12 34718 – Kadıköy/İstanbul
Fabrika: Ahmetler Mah. Şehit Mustafa Geyve Cad. No:45/1 Karapürçek Sakarya
Ticaret Sicil Numarası: 353378 / 300960

T: +90 (216) 474 19 00 F: +90 (216) 474 19 12 - 14 - 15 info@subor.com.tr
T: +90 (264) 471 61 00 F: +90 (264) 471 61 02 sales@subor.com.tr

www.subor.com.tr

TURNITIN RAPORU

Ziyaeddin Efendi Köşkü

ORJİNALLİK RAPORU

% 2	% 1	% 0	% 1
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.unesco.org İnternet Kaynağı	<% 1
2	polen.itu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
3	cdn.istanbul.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
4	www.kocaelitarhisempozyumu.com İnternet Kaynağı	<% 1
5	earsiv.sehir.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
6	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
7	Submitted to Hisar School Öğrenci Ödevi	<% 1
8	archive.org İnternet Kaynağı	<% 1
9	KARAKÖK, Elif ÇELEBİ. "BİR GELENEKSEL TÜRK EVİNİ GELECEĞE AKTARMAK: ERDOĞAN	<% 1

KALAY EVİ VE KORUMA ÖNERİLERİ", Abidin
Temizer, 2017.

Yayın

10	yeditepefatih.com İnternet Kaynağı	<% 1
11	acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
12	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
13	dspace.yildiz.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
14	tr.pinterest.com İnternet Kaynağı	<% 1
15	acikerisim.aku.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
16	acikerisim.fsm.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
17	tr.wikipedia.org İnternet Kaynağı	<% 1
18	www.dunyabizim.com İnternet Kaynağı	<% 1
19	www.emekhepimizin.com İnternet Kaynağı	<% 1

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Sadık Çağrı Bildiş

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Endüstri Ürünleri Tasarımı	Atılım Üniversitesi	2017
Yüksek Lisans	İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı	Atılım Üniversitesi	2023

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
Yıldız Anka İnşaat	Şirket Müdürü	2015-2016
Koru Yatırım İnşaat	Genel Müdür	2022-

Yabancı Diller: İngilizce

Ödüller: Phibonna- Sit Furniture Design Award Winner 2020

Phibonna- A Design Award and Competition Runner Up in Furniture Design Category

Tarih: 11.01.2023